

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

2023

Analýza aktuálnych zmien na trhu práce najmä v kontexte dôsledkov pandémie, ozbrojeného konfliktu na Ukrajine a energetickej krízy v sektore kultúry a kreatívneho priemyslu

Autorský kolektív :

Alexandra Homoľová, Mária Bohumelová,
Svetlana Waradzinová, Branislav Jelenčík,
Zsolt Lukács, Jaroslav Šušol

NÁRODNÝ PROJEKT

Podpora kvality sociálneho dialógu

Typ projektu: Neinvestičný

Termín realizácie projektu: 07/2018 – 11/2023

ITMS projektu: 312031V749

Autorský kolektív:

Alexandra Homoľová, Mária Bohumelová,
Svetlana Waradzinová, Branislav Jelenčík,
Zsolt Lukács, Jaroslav Šušol

Autorský kolektív :

Autorské dielo bolo vypracované v rámci hlavnej aktivity „Posilnenie odborných a analytických kapacít sociálnych partnerov, budovanie infraštruktúry a komunikačnej platformy sociálneho dialógu a rozvoja sociálneho partnerstva na národnej a medzinárodnej úrovni“ v rámci podaktivity 1.1 Posilnenie kapacít sociálnych partnerov prostredníctvom analytickej činnosti Národného projektu Podpora kvality sociálneho dialógu expertným tímom sociálneho partnera - štát. Vyjadruje názory a postoje sociálneho partnera na predmetnú tému. Autorské dielo nevyjadruje názory ani postoje prijímateľa projektu a bolo schválené Riadiacim výborom Národného projektu Podpora kvality sociálneho dialógu.

OBSAH

ZOZNAM ILUSTRÁCIÍ A ZOZNAM TABULIEK	6
ZOZNAM SKRATIEK A ZNAČIEK	7
ZOZNAM PRÍLOH	9
ÚVOD	10
1. VÝCHODISKÁ ANALÝZY	12
2. ANALYTICKÁ ČASŤ - IDENTIFIKÁCIA A ANALÝZA KĹÚČOVÝCH ZMIEN V SEKTORE KULTÚRA A KREATÍVNY PRIEMYSEL OD ROKU 2020	19
2.1. PANDÉMIA COVID-19	19
2.1.1. Dopad pandémie na sektor kultúry a kreatívneho priemyslu.....	20
2.1.2. Umenie a tvorivé činnosti	26
2.1.3. Pandémia COVID-19 a umelá inteligencia (Artificial Intelligence).....	38
2.1.4. Vzdelávanie	44
2.1.5. Reakcia /ĽZ v sektore	59
2.2. MIGRAČNÁ VLNA V DÔSLEDKU VOJNOVÉHO KONFLIKTU NA UKRAJINE	61
2.2.1. Dopad vojny na Ukrajinu na sektor kultúry a kreatívneho priemyslu	62
2.2.2. Migrácia žiakov a študentov z Ukrajiny	67
2.3. ENERGETICKÁ KRÍZA	72
2.3.1. Dopady zdrazenia energetických vstupov na KKP sektor	73
2.4. IDENTIFIKÁCIA A ANALÝZA ZMIEN KĹÚČOVÝCH A ODBORNÝCH KOMPETENCIÍ, VEDOMOSTÍ A ZRUČNOSTÍ V SÚVISLOSTI SO ZMENAMI NA TRHU PRÁCE PO ROKU 2020 U EXISTUJÚCICH PRACOVNÝCH POZÍCIÍ / ZAMESTNANÍ	75
2.4.1. Identifikácia jednotlivých pracovných pozícií, ktoré sa vplyvom automatizácie / digitalizácie stanú pre sektor obsolétne	76
3. REFLEXIA NA STRATÉGIU ROZVOJA ĽUDSKÝCH ZDROJOV V SEKTORE KKP V HORIZONTE 2030	79

3.1. KLÍČOVÉ TRENDY	79
3.2. SEKTOROVO ŠPECIFICKÉ UKAZOVATELE	85
3.3. IDENTIFIKÁCIA TROCH KLÍČOVÝCH POZNATKOV	88
3.4. MOŽNOSTI SATUROVANIA POTRIEB TRHU PRÁCE V SEKTORE V SÚVISLOSTI SO ZMENAMI NA TRHU PRÁCE PO ROKU 2020	91
3.5. ODPORÚČANIA	93
3.6. PRÍLEŽITOSTI / NOVÉ PROFESIE V SEKTORE KKP	94
3.7. IDENTIFIKÁCIA NEDOSTATKOVÝCH PRACOVNÝCH POZÍCIÍ / ZAMESTNANÍ ..	96
ZÁVER	98
ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV	100
PRÍLOHY	110

ZOZNAM ILUSTRÁCIÍ A ZOZNAM TABULIEK

Tabuľka 1: Počty študentov z Bieloruska, ČR, Ruska, Ukrajiny a celkový počet zahraničných študentov zapísaných na verejných vysokých školách v SR v rokoch 2015 až 2022

Tabuľka 2: Podiely študentov z Bieloruska, ČR, Ruska, Ukrajiny na celkovom počte zahraničných študentov zapísaných na verejných vysokých školách v SR v rokoch 2015 až 2022

Tabuľka 3: Strešná kultúrna politika, 2019 (Stratégia kultúry a kreatívneho priemyslu Slovenskej republiky 2030, príloha 1, Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, 2023. Dostupné z: www.strategiakultury.sk)

Tabuľka 4: Sektorovo špecifické zamestnania s najvyšším očakávaným dopytom po pracovných silách v najbližších 5 rokoch

ZOZNAM SKRATIEK A ZNAČIEK

6RP	Šiesty rámcový program
AI	Artificial Intelligence (umelá inteligencia)
AR	Rozšírená (Augmented) realita
COVID-19	Infekčné ochorenie, vyvolané koronavírusom SARS-CoV-2
EÚ	Európska únia
HDP	Hrubý domáci produkt
HUS	Hudobná únia Slovenska
IKP	Inštitút kultúrnej politiky
IKT	Informačné a komunikačné technológie
IT	Informačné technológie
ISCP	Informačný systém o cene práce
KKP	Kultúrny a kreatívny priemysel
LIC	Literárne informačné centrum
LITA	Občianske združenie autorov
MF SR	Ministerstvo financií Slovenskej republiky
MH SR	Ministerstvo hospodárstva Slovenskej republiky
MK SR	Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky
MPSVR SR	Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky
MŠ	Materské školy
MŠVVaŠ SR	Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky
NOC	Národné osvetové centrum
NSP	Národná sústava povolání
SAAVŠ	Slovenská akreditačná agentúra pre vysoké školstvo
SAV	Slovenská akadémia vied
SDGs	Ciele udržateľného rozvoja
SK ISCO-08	Národná štatistická klasifikácia zamestnaní pre Slovenskú republiku
SK NACE Rev.2	Štatistická klasifikácia ekonomických činností SK NACE Rev. 2
SOZA	Slovenský ochranný zväz autorský
SRI	Národný projekt Sektorovo riadenými inováciami k efektívnemu trhu práce

SSRĽZ	Sektorová stratégia rozvoja ľudských zdrojov
SŠ	Stredné školy
SWOT	Analýza silných, slabých stránok, príležitostí, ohrození (strengths, weaknesses, opportunities, threats)
SZČO	Samostatne zárobkové činné osoby
ŠDK	Školský digitálny koordinátor
ŠIOV	Štátny inštitút odborného vzdelávania
ŠPÚ	Štátny pedagogický ústav
ŠUP	Školy umeleckého priemyslu
ŠkVP	Školský vzdelávací program
ŠÚ SR	Štatistický úrad Slovenskej republiky
tis.	Tisíc
UI	Umelá Inteligencia
UNESCO	Organizácia Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru
VR	Virtuálna realita
VŠ	Vysoké školy
VÚC	Vyšší územný celok
ZŠ	Základné školy

ZOZNAM PRÍLOH

Príloha 1: Identifikácia jednotlivých pracovných pozícií, ktoré sa vplyvom automatizácie/digitalizácie stanú pre sektor kultúry a kreatívneho priemyslu obsolétne

Príloha 2: Identifikácia nedostatkových zamestnaní vhodných na ďalšie vzdelávanie (rekvalifikácie) podporované prostredníctvom individuálnych vzdelávacích účtov v horizonte troch rokov

ÚVOD

Sektor kultúry a kreatívneho priemyslu (ďalej aj KKP) zahŕňa široké spektrum činností a povolání, ktorých základom je kreativita, talent a špecifické zručnosti v oblasti kultúrneho dedičstva (najmä v pamäťových a fondových inštitúciách), v tradičných umeleckých odvetviach (scénické umenia, výtvarné umenie, hudba), filmovej tvorbe (vrátane DVD a videoprodukcie), audiovizie, videohier, nových médií, kníh a tlače. Tieto produkujú a distribuujú tovary a služby, ktoré majú špecifický atribút, použitie alebo účel, pričom máme na mysli primárne rovnu kultúrneho prejavu bez ohľadu na obchodnú hodnotu (i keď majú potenciál vytvárať finančný profit a pracovné miesta, predovšetkým s využitím duševného vlastníctva). Neoddeliteľnou súčasťou sektora sú aj ďalšie kreatívne odvetvia súvisiace s využívaním činností, ktoré majú kultúrny rozmer, a to i v prípadoch, kedy ich výstupy sú predovšetkým funkčné, napr. architektúra a dizajn, módné návrhárstvo, úžitkové umenia, ale aj rôzne formy vizuálnej kultúry a komunikácie, vrátane reklamy.

Kultúra má na Slovensku hlboké tradície, historicky bola vnímaná najmä ako nástroj posilňovania identity a budovania rešpektu („kultúra stála v najťažších okamihoch našich národných dejín za prežitím a sebauvedomením Slovákov“). V súčasnosti ju čoraz intenzívnejšie vnímame aj ako významný nástroj zvyšovania kvality života, osobnostného rozvoja a kultivácie jednotlivca a tiež ako perspektívny mobilizátor kreatívneho a ekonomického potenciálu. Sektor je prirodzene hodnotený aj podľa ekonomických a ekonomicko-sociálnych ukazovateľov – do popredia sa tak stále viac dostáva fenomén tzv. kreatívnej ekonomiky. V tejto súvislosti je potrebné pripomenúť, že na Slovensku neexistuje dostatočný tlak výrobných odvetví napr. na unikátny autorský dizajn spotrebných produktov, produkty vyrábané na Slovensku licenčne nie sú duševným vlastníctvom slovenských tvorcov. Ďalšou témou je udržateľnosť a rast kreatívnej ekonomiky na Slovensku, ako napríklad v odvetvi herného priemyslu a zábavy, na ktorom participujú slovenskí tvorcovia (podobne ako napríklad v automobilovom priemysle), dane však u nás pôsobiace zahraničné

subjekty odvádzajú vo svojich materských krajinách. Prínosom je samozrejme zamestnanosť Slovákov a šanca nazbierať skúsenosti z prostredia a kultúry nadnárodných firiem.

Ekonomické efekty sú však pri spoločenskom hodnotení sektora niekedy preceňované a nekorektne nadradované, keď sa zabúda na to, že kľúčovým cieľom a nenahraditeľným spoločenským poslaním sektora nie je primárne tvorba zisku, ale uchovávanie pamäte na jednej strane a kultivácia a rozvoj kultúrnych potrieb a ich saturovanie na strane druhej.

Pretrvávajúcim zásadným problémom pri akomkoľvek nazeraní a posudzovaní sektora je rôznorodá definícia sektora a pracovníkov v kultúre a z toho vyplývajúca metodika zberu dát. Bez jasnej a všeobecne akceptovanej definície sektora budú aj naďalej súčasne vychádzať aj rôzne nesúrodé informácie, čo komplikuje efektívne rozhodovanie v tomto sektore.

Konkrétne dáta vo veľkej miere závisia od toho, ako sektor definujeme: či podľa prevažujúcej ekonomickej činnosti (NACE) alebo podľa typických sektorových zamestnaní (NSP, metodika Inštitútu kultúrnej politiky MK SR). Ak teda napríklad ukazovateľ počet pracovníkov v sektore skúmame optikou definície Inštitútu kultúrnej politiky – ktorý skompletizoval vlastný výber zamestnaní, zahŕňajúci pracovníkov v kultúre – hovoríme v podmienkach SR približne o 69 tisícoch pracovníkov v KKP (z ktorých je približne 30 % živnostníkov) v porovnaní s uvádzanými 26 tisícmi pracovníkmi (a 16% fyzických osôb) podľa metodiky založenej na prevažujúcej ekonomickej činnosti.

V posledných rokoch vzniklo v oblasti kultúry a kreatívneho priemyslu viacero zásadných strategických dokumentov, na úrovni sektorových rád to bola Sektorová stratégia rozvoja ľudských zdrojov (SSRĽZ). Formovali sa podporné nástroje na realizáciu v stredno – a dlhodobom horizonte formulovaných akčných plánov a opatrení, pripravovali sa legislatívne zmeny. Avšak žiadna s nastavených aktivít nepočítala – a ani nemohla počítať – s činiteľmi, ktoré nás od roku 2020 v rýchlom slede posúvali k mimoriadne kritickej situácii dneška – pandémiou, vojnou na Ukrajine a energetickou krízou. Pandémia COVID-19 mala na spoločnosť, teda aj na sektor kultúry a kreatívneho priemyslu zásadný vplyv a jej dôsledky vnímame, a ešte dlho vnímať budeme, mimoriadne citeľne. Konfrontácia s absolútne nečakanou a nepoznanou situáciou, ktorej sme neboli vôbec pripravení čeliť, priniesla celý rad zásadných zmien a dopadov, a to aj v oblasti ľudských zdrojov – preto je práve tejto téme

venovaná podstatná časť tohto dokumentu. Hoci predkladaný dokument nadväzuje na vyššie uvedenú SSRLZ a do určitej miery ju aktualizuje, jeho štruktúra je voľnejšia a nekopíruje pôvodnú štruktúru Stratégie rozvoja ľudských zdrojov v sektore kultúry a kreatívneho priemyslu. Cieľom dokumentu je predovšetkým charakteristika a analýzy aktuálnej situácie a jej dopadov v sledovanom sektore, ale tiež reflexia na pôvodnú stratégiu a formulácia základných odporúčaní v súvislosti s aktuálnym vývojom trhu práce v sektore, významne zasiahnutom pandemiou, dopadmi vojny na Ukrajine a energetickou krízou.

1. VÝCHODISKÁ ANALÝZY

„Kultúrna a kreatívna ekonomika je teraz európskou ťažkou váhou“. (Ernst & Young (2021), Rebuilding Europe: The cultural and creative economy before and after the COVID-19 crisis, p. 13.)

Dnes je viac než zrejmé, že sektor čaká zložitá budúcnosť. COVID-19 totiž turbulentne urýchlil už existujúce trendy, vrátane neistoty a nespravodlivosti. Mnoho odborníkov opustilo sektor a množstvo inštitúcií sa rozhoduje či svoje prevádzky zatvoria, resp. – najmä v systéme tzv. nezriaďovanej kultúry – čeliť permanentnej neistote a hrozbe zániku. V súvislosti s ľudskými zdrojmi to v perspektíve znamená hrozbu straty nahromadených kompetencií, vedomostí a zručností a bezprecedentné riziko oslabenia kultúrneho a kreatívneho ekosystému. Zabezpečenie vyššej odolnosti sektora tak bezprostredne súvisí s riešením otázky posilnenia postavenia umelcov a kultúrnych pracovníkov. Diskusie o legislatívnej a finančnej úprave sektora prebiehajú v európskom (aj slovenskom) kontexte už veľmi dlho; post-covidové obdobie, ako aj energetická kríza a migrácia umelcov v súvislosti s vojnou na Ukrajine túto debatu len akcelerovali, istým spôsobom zradikalizovali a zvýraznili jej naliehavosť. Hlavne čo sa týka diskusie o fungovaní zriaďovanej a nezriaďovanej kultúry a postavenia a zabezpečenia umelcov a iných pracovníkov v sektore.

Už odporúčanie UNESCO z roku 1980, týkajúce sa štatútu umelca požaduje od členských štátov zlepšiť profesionálne, sociálne a ekonomické postavenie umelcov prostredníctvom politik a opatrení „súvisiacich s odbornou prípravou, sociálnym zabezpečením, zamestnaním, príjmami a daňovými podmienkami, mobilitou a slobodou vyjadrovania sa.“

V roku 2018 Komisia v novej európskej agende pre kultúru uznala sociálny a ekonomický dopad kultúry. Nedávno, v septembri 2020, Európsky parlament v reakcii na pandemickú situáciu a jej dopad prijal rezolúciu o kultúrnej obnove Európy, ktorá stanovuje víziu pre európske inštitúcie a členské štáty, ktoré by sa mali zaoberať obnovou kultúrneho a kreatívneho priemyslu a vnímať význam kultúry ako hnacej sily obnovy Európy po pandémie (European Parliament (2020), European Parliament resolution on the cultural recovery of Europe.). Uznesenie tiež o.i. vyzdvihlo potrebu zlepšiť pracovné podmienky kultúrnych a

tvorivých pracovníkov, ktoré sa v dôsledku pandémie zhoršili a navrhlo vytvorenie európskeho rámca pre pracovné podmienky v kultúrnom a kreatívnom sektore a priemysle. Umelecké a kultúrne dielo je charakterizované prerušovaním, heterogenitou a nestabilitou oveľa výraznejšie ako výstupy a produkty v iných sektoroch. Často tiež nie je, na rozdiel od iných odvetví, spravodlivo platené alebo dostatočne chránené.

Neistotu umelcov vysvetľuje viacero faktorov, predovšetkým to, že umelci a kultúrni pracovníci majú atypické pracovné vzorce. Patria medzi ne:

- neštandardný charakter ich pracovných podmienok, postavenia a príjmov
- nepredvídateľnosť konečného produktu umeleckého diela a jeho recepcie
- skutočnosť, že umelecká tvorba je náročná na čas aj prácu
- obchodné modely charakterizované umeleckou dokonalosťou a definovanie iných spoločenských hodnôt namiesto trhových cieľov
- sklon k cezhraničnej mobilite (čo zahŕňa atypické situácie, ktoré sa nedajú ľahko previesť do už existujúcich kategórií spojených so sociálnou ochranou alebo daňovými opatreniami)
- umelci a kultúrni pracovníci častejšie pracujú na čiastočný úväzok, nie na dobu neurčitú, na konkrétne autorské zmluvy, rámcové projekty, a kombinujú zamestnanie so samostatne zárobkovou činnosťou (niektorí aj vo viacerých krajinách) v iných sektoroch (služby, vzdelávanie atď.)
- samostatná zárobková činnosť je vyššia v kultúre a kreatívnych sektoroch (33 %) ako v zamestnanosti za celú ekonomiku (14 %) (Ernst & Young (2021), op. cit. p..21.)

Pandémia COVID-19 finančnú situáciu mnohých umelcov a kultúrnych tvorcov zhoršila. Podľa nedávnej správy vypracovanej spoločnosťou Ernst & Young pre Európsku spoločnosť autorov (Ernst & Young (2021), *ibid.*) výnosy v kultúrnom a kreatívnom priemysle (Ernst & Young's description of the sector includes: audiovisual, advertising, architecture, radio, music, books and publishing, video games and the performing and visual arts (2021, *ibid.*)) sa v roku 2020 prepádli o 31 % v porovnaní s rokom 2019. Kreatívne odvetvia boli dokonca zasiahnuté ťažšie než – ako príklad hrozivého prepádu pertraktovaný – segment cestovného ruchu, ktorý prišiel v dôsledku pandémie o 27 % svojich príjmov. V roku 2020 sektor kultúry v Európe

stratil približne 200 miliárd eur tržieb, ekonomický dopad zastavenia produkcie je však evidentný hlavne od roku 2021.

Sektor z hľadiska Štatistickej klasifikácie ekonomických činností SK NACE Rev. 2 zabezpečuje pestrú škálu kreatívnych a kultúrnych služieb, ktoré sú klasifikačne vymedzené v rámci troch sekcií ekonomických činností, a to:

J - INFORMÁCIE A KOMUNIKÁCIA, M – ODBORNÉ, VEDECKÉ A TECHNICKÉ ČINNOSTI, ako aj R - UMENIE, ZÁBAVA A REKREÁCIA.

V rámci sekcie J - INFORMÁCIE A KOMUNIKÁCIA sú v sektore zabezpečované činnosti zahrnuté v divízii 58 Nakladateľské činnosti, v divízii 59 Výroba filmov, videozáznamov a televíznych programov, príprava a zverejňovanie zvukových nahrávok a v divízii 60 Činnosti pre rozhlasové a televízne vysielanie.

Z činností prislúchajúcich do sekcie M – ODBORNÉ, VEDECKÉ A TECHNICKÉ ČINNOSTI zabezpečuje sektor tie služby, ktoré sú klasifikačne zahrnuté v triede ekonomických činností 72.19 Ostatný výskum a experimentálny vývoj v oblasti prírodných a technických vied. Ide o systematické zabezpečovanie dostupnosti a šírenia informácií z vedy, techniky, výskumu a vývoja v oblasti astronómie, ako aj neformálneho vzdelávania v oblasti astronómie.

Predmetné činnosti zabezpečuje najmä Slovenská ústredná hviezdáreň so sídlom v Hurbanove a hviezdárne v Leviciach, Michalovciach, Medzeve, Žiari nad Hronom, Banskej Bystrici, Rimavskej Sobote, Prešove, Svidníku, Žiline, Nitre, Hlohovci a Partizánskom.

V sekcii R - UMENIE, ZÁBAVA A REKREÁCIA zabezpečuje sektor činnosti pokryté divíziou 90 Tvorivé, umelecké a zábavné činnosti a divíziou 91 Činnosti knižníc, archívov, múzeí a ostatných kultúrnych zariadení.

Z hľadiska Štatistickej klasifikácie produktov podľa činností CPA 2015 sú pre sektor typické produkty patriace do nasledovných kategórií produktov:

- 58 Nakladateľské služby,
- 59 Tvorba filmov, videozáznamov a televíznych programov, príprava a zverejňovanie zvukových nahrávok,
- 60 Výroba a vysielanie programov,
- 72.19 Služby súvisiace s výskumom a experimentálnym vývojom ostatných

prírodných a technických vied,

- 90 Tvorivé, umelecké a zábavné služby,
- 91 Služby knižníc, archívov, múzeí a ostatných kultúrnych zariadení.

V podmienkach Slovenskej republiky sa vysokým podielom na celkovom objeme produkcie sektora, resp. špecifickým významom v štruktúre národného hospodárstva, vyznačujú najmä nasledovné kategórie CPA:

Z divízie 58 Nakladateľské služby predstavujú kľúčové produkty najmä: vydávanie kníh, vydávanie novín, vydávanie periodík a časopisov, reklamné a propagačné tlačoviny, obchodné katalógy a podobné výrobky v tlačenej podobe. V rámci divízie ekonomických činností 59 Tvorba filmov, videozáznamov a televíznych programov, príprava a zverejňovanie zvukových nahrávok a jej skupiny 59.1 Služby súvisiace s filmami, televíznymi programami videozáznamami sú nosné produkty najmä: produkčné služby filmov, videoprogramov a televíznych programov, filmy, videozáznamy a televízne programy, predaj reklamného priestoru vo filmoch, videozáznamoch a televíznych záznamoch. Ďalej do tejto divízie patria produkty skupiny 59.2 Príprava a zverejňovanie zvukových nahrávok, a to: zvukové a živé nahrávky; originály zvukových nahrávok, výroba rozhlasových programov; originálne rozhlasové programy. Ďalšou divíziou klasifikácie CPA, ktorej produkty sú typické pre sektor, je divízia 60 Výroba a vysielanie programov, v rámci ktorej medzi top produkty patria najmä: rozhlasové vysielanie; originál vysielania, rozhlasové programové kanály, výroba a vysielanie televíznych programov, originál televízneho vysielania. Ďalej do sektora patria produkty divízie 90 Tvorivé, umelecké a zábavné služby, a to: múzické umenie, podporné služby súvisiace s múzickým umením, umelecké diela, prevádzka umeleckých diel. Medzi produkty divízie 91 Služby knižníc, archívov, múzeí a ostatných kultúrnych zariadení patria: služby knižníc a archívov, služby múzeí, spracovanie historických miest, budov a podobných pamiatok, služby botanických a zoológických záhrad a prírodných rezervácií.

Sektor kultúry a kreatívneho priemyslu je, na rozdiel od iných sektorov, postavený temer výhradne na jedinečných ľudských zdrojoch a ich kompetentnostiach, ktoré sa nedajú nahradiť inými prostriedkami. Vysoké percento pracovníkov v tomto sektore zvyčajne nie je

(ani dočasne) flexibilné k inej práci, tak ako je to bežné v iných odvetviach a nemajú s týmto typom flexibility a dynamických zmien – na rozdiel od väčšiny profesií v iných sektoroch – ani skúsenosti. Mentálne sú nastavení na špecifické „zaobchádzanie“ (najmä v umeleckých profesiách sa považuje za prirodzené spoločenské uznanie a obdiv). Ak títo ľudia opúšťajú pôvodnú profesiu, znamená to pre nich osobnú prehru, rozčarovanie a straty v sebahodnotení.

Špecifickým problémom distribúcie kultúrnych a kreatívnych produktov sú možnosti a kapacita nášho trhu. Za súčasných podmienok je totiž iba ťažko možné rozširovať potenciálne trhy pre slovenský KKP.

V oblasti literárnej tvorby (beletrie aj odbornej literatúry, populárnej hudby s textami) vystupuje do popredia otázka jazyka. V našom kultúrnom priestore (SK, CZ, PL /Ukrajina) je odhadovaná veľkosť trhu 2 milióny teoretických záujemcov (najmä populárna hudba). Pri preklade hrozí u mnohých diel strata autenticity. Folklor je zaujímavý, no všeobecne je predaj titulov marginálny. V hudobnej produkcii populárnej hudby (s textami) cítiť nárast predaja v zahraničí – ak je spievaná v cudzích jazykoch a má skúsených promotérov.

Nedosahuje však ani zďaleka úroveň predaja tvorby krajín s podobným počtom obyvateľov v EU, ako má Slovensko (ani jeho kultúrnu tradíciu). Kreatívny priemysel, ekonomická situácia, inštitúcie kultúrneho priemyslu a podpora od štátu na slovenskom území ešte stále nie sú dostatočne vyvinuté tak, aby dokázali tvorcov plnohodnotne odmeniť. Aj preto sa mnoho z nich snaží preniknúť do zahraničia, kde je situácia s klubovou scénou rozvinutejšia, podmienky štátnej podpory o niečo lepšie, kde sú skúsenejší a profesionálne zdatnejší tourmanageri a promotéri. Avšak jedným z najväčších problémov exportu slovenskej hudobnej produkcie je financovanie. Podpora od štátu bola minulý rok 7000 EUR, pričom podpora v Nemecku iba na hudobný export bola okolo 130 000 EUR.

https://is.muni.cz/th/wpunh/Madeleine_Apolenova_-_Bakala_rska_pra_ca.pdf [cit. 2023-09-10] Podrobnejšie o potenciáli predávať slovenskú populárnu hudbu: Ako môže slovenská hudba preraziť v zahraničí? <https://www.aktuality.sk/clanok/fc4HECK/ako-moze-slovenska-hudba-prerazit-v-zahranici-mali-by-sme-si-najst-svoju-identitu-a-nesnazit-sa-na-nieco-hrat-rozhovor/> [cit. 2023-09-10]

Podobne literatúra potrebuje okrem výkonného marketingu a štátnej propagácie kultúry v zahraničí (čo však súvisí aj s politickým vnímaním Slovenska a záujmom o spoluprácu a investovanie) záujem špičkových prekladateľov zo slovenčiny v konkrétnych krajinách – tých je žalostne málo. Lepšie predajným artiklom najmä v zahraničí je vážna hudba a jazz. Najmä generácie starší umelci však majú problém s nedostatočnou jazykovou výbavou, ktorá predstavuje významnú bariéru v súvislosti s kvalifikovanou reakciou na ponuky zahraničných agentúr. Vizuálne a na textoch nezávislé performatívne umenie potrebuje kvalitnú propagáciu a marketing. Veľkou pomocou sú sociálne siete. Slovenské vizuálne umenie sa v poslednom desaťročí dostáva do sveta, otázkou ale zostáva, či si tam nachádza perspektívnych investorov. Je zatiaľ viac prezentačným (propagačným a trocha exotickým) artiklom ako predajným produktom.

Na druhej strane štatistiky jasne ukazujú, že pandémie mala pozitívny ekonomický vplyv na odvetvie audiovizuálnej tvorby či tvorby video hier a interaktívneho digitálneho obsahu. Aj z toho dôvodu sa nedajú dopady paušalizovať na kultúrny sektor ako taký. Prostredie múzeí, galérií, knižníc, archívov a pod., keďže ide z väčšej časti o zriaďovanú kultúru, nebolo postihnuté existenčne, skôr pocítilo – v kontexte boja o zachovanie (aj perspektívneho, post-covidového) záujmu návštevníka – potrebu venovať zvýšenú pozornosť vývoju formátov prezentácie v digitálnom prostredí. Najväčší prepad, a to až na pokraj existenčnej krízy, zaznamenalo živé umenie. Naopak, oblasť publikačná, reklamná, audiovizuálna a videogaming v rokoch pandémie zaznamenali nárast užívateľov a príjmov.

Zo štruktúry produktov kreatívneho priemyslu vidno, že v nákupnom koši priemernej slovenskej rodiny sú obsiahnuté iba marginálne. Nepatria medzi každodenne spotrebované, ani pre život dôležité. V značnej miere sú obstarávané iba občasne, často jediný raz za dlhé obdobie (napr. darčeky). Potvrďuje to aj najnovší prieskum verejnej mienky, ktorý exkluzívne pre SK8 v máji 2023 realizoval MEDIAN SK, s.r.o. Vo vyhodnotení sa uvádza: „Hoci respondenti považujú takmer všetky sledované oblasti za dôležité, menej dôležitosť pripisujú cestovnému ruchu a turizmu, podpore kultúry, opravám historických budov, podpore športových projektov. Podobne ako v predchádzajúcich prípadoch, aj tu

platí, že najstarší respondenti nad 70 rokov prisudzujú sledovaným príkladom nižšiu dôležitosť. Podporu kultúry a podporu bývania označovali ako veľmi dôležitú častejšie ženy, podporu športu najmä respondenti do 39 rokov. Za najdôležitejšie však považujú zdravotnícku starostlivosť, budovanie dopravnej infraštruktúry, služby pre seniorov, životné prostredie, vzdelávanie, ale aj budovanie kanalizácie a čistiarní odpadových vôd, pomoc v nezamestnanosti alebo podporu poľnohospodárstva.“

Malé podniky a jednotlivci, umelci, remeselníci predávajú svoje produkty zväčša za trhovými riadenými cenami, ktoré napriek často špecifickým a zvláštnym kritériám v podstate dovoľujú iba „prežitie“, nie rozvoj. Čo sa týka produkcie užitého umenia, ľudového umeleckého remesla, dizajnu solitérnych produktov, art-dizajnu, väčšina tvorcov generuje príjem so žiadnym alebo iba malým ziskom. Sanuje výrobné a existenčné náklady. Núti ich to pracovať v iných povolaniach, prípadne realizovať produkty, ktoré sú síce obchodovateľné, no vzdávajú sa ideálu hodnotnej autorskej tvorby.

Pravdepodobne najlepšie je na tom architektonická tvorba a niektoré špecifické odvetvia dizajnu (napr. interiérový). Charakter tohto odvetvia však zásadne ovplyvňuje investorský dopyt (developeri, priemysel, dostupnosť úverov investičných aj hypotekárnych a zdroje obyvateľstva) – problémom je už viackrát spomínaná konkurencia v získavaní zdrojov.

Posledné tri roky (pandémia, vojnový konflikt v Európe, energetická kríza) poukázali na mimoriadnu krehkosť sektora. K jeho vysokej závislosti od „kondície“ celej spoločnosti a iných sektorov, kvality politických rozhodnutí, atď., pribudla aj zrejme väzba na širšie, neraz ťažko predvídateľné kontexty (globálne ohrozenia). Jasne sa prejavilo, že sektor má pozitívne vyhliadky na rozvoj a rast iba za podmienky, že ekonomika je v dobrej kondícii a spoločnosť nie je v kríze. Sektor nie je výnimočne náročný na nedostatkové zdroje, neprodukuje výrazné odpady, dokonca má potenciál v recyklácii, prípadne predlžovaní životnosti pôvodných produktov. Je však závislý na spoločenskej atmosfére, na ochote ľudí vnímať produkty a služby KKP, ktoré zväčša nie sú existenčne nevyhnutné, ako imanentnú súčasť svojho životného štýlu. Kedykoľvek sa totiž spoločnosť ocitá v kríze či ohrození a jednotlivci si v novej situácii prehodnocujú priority, sektor sa zákonite ocitá v ohrození.

2. ANALYTICKÁ ČASŤ - IDENTIFIKÁCIA A ANALÝZA KĹÚČOVÝCH ZMIEN V SEKTORE KULTÚRA A KREATÍVNY PRIEMYSEL OD ROKU 2020

2.1 PANDÉMIA COVID-19

- protipandemické opatrenia – štát vyhlásil lockdown – uzavretie ľudí v domovoch, uzavretie priestorov poskytujúcich kultúrne služby, presun do virtuálneho priestoru
- rýchla a radikálna reakcia štátu na prvú vlnu pandémie (marec až máj 2020), v druhej vlne (september – december 2020) pandemickým opatreniam chýbala jasnosť, jednoznačnosť a konzistentnosť, čo pokračovalo aj v nasledujúcom období – druhý lockdown; hoci sa začalo s očkovaním podiel plne zaočkovanej populácie rástol iba pomaly
- dlhé obdobie neštandardného režimu - kultúra bola prvá „zavretá“, ale posledná „otvorená“
- rozdielna miera dopadu na jednotlivé oblasti kultúry a kreatívneho priemyslu - scénické umenia a kultúrne dedičstvo napriek novým virtuálnym formátom zaznamenali nemalé straty, naopak niektoré odvetvia (napr. médiá, reklama) v oveľa menšej miere, na porovnanie: štatistiky v susednej Českej republike napríklad udávajú, že v trhovo orientovaných odvetviach ako sú reklama či dizajn sa hospodársky výsledok dokonca zvýšil <https://www.nipos.cz>
- dôsledky izolácie – okrem iných stresorov aj kultúrna deprivácia – nepriaznivý vplyv na kvalitu života v dôsledku obmedzeného prístupu ku kultúre
- práve sektor KKP poskytoval drvivú väčšinu produktov – knihy, hry, televízne programy, hudbu, streamovaciu zábavu, etc. – ktoré tvorili život v karanténe a poskytovali (a naďalej poskytujú) pocit spolupatričnosti, medziľudské spojenia, sociálnu súdržnosť
- zmeny v spotrebe kultúry – len necelá tretina Slovákov svoje návyky nezmenila a kultúrne podujatia navštevuje rovnako často ako pred pandemiou // prieskum (marec 2023), ktorý pre Poštovú banku realizovala agentúra 2muse

- zmeny vo vzdelávacom procese – umelecké vzdelávanie – pandemické opatrenia - zmena spôsobu, formy a rozsahu vzdelávania – nedostatočná saturácia nadobúdania zručností
- pandémie COVID-19 a opatrenia spojené s lockdownom prispeli k výraznejšiemu uzavretiu ľudí v informačných bublinách a šíreniu falošných informácií – podľa prieskumu agentúry MEDIAN SK (júl 2023) každý štvrtý volič Smeru-SD a Republiky verí, že očkovanie slúži na čipovanie obyvateľstva, čo je predovšetkým dôsledok toho, že práve tieto strany dlhodobo a konzistentne šíрили dezinformácie, ktoré podkopávali dôveru v očkovanie a v opatrenia, ktoré mali ľudí chrániť proti ochoreniu (Lisá, 2023).
- v súvislosti s vyššie uvedeným sa razantnejšie prejavuje potreba vzdelávať populáciu a podporovať rozvoj kritického myslenia.

2.1.1 DOPAD PANDÉMIE NA SEKTOR KULTÚRY A KREATÍVNEHO PRIEMYSLU

Je celkom pochopiteľné, že sektor kultúry a kreatívneho priemyslu sa v kritickej situácii uchádzal o ochranu u štátu a artikuloval požiadavku na kompenzáciu výpadkov príjmov pre samostatne zárobkovo činné osoby a pre nezávislú infraštruktúru, ale aj v oblasti zriaďovanej kultúry. Umenie a kultúra, eventy a fyzická kultúrna infraštruktúra boli medzi prvými, ktoré boli zatvorené, ich činnosť pozastavená a boli medzi poslednými, ktorí sa znova otvorili; dlho sa dostávali do stavu predcovidového fungovania, istým spôsobom sa o návrate publika hovorí doteraz. Ideálnym príkladom sú kiná, ktoré z hľadiska výšky príjmov dosiahli úroveň pred pandémiou, ale z hľadiska počtu návštevníkov sú na cca 75%.

Sektor bol z hľadiska ľudských zdrojov najviac zasiahnutý v segmente živej kultúry. Existenčne zasiahol nielen výkonných umelcov a tvorcov, ale výrazne aj pracovníkov pomocných a technických profesií, častokrát neviditeľných, ktorých miera adaptability je vzhľadom na povahu práce častokrát veľmi nízka. Pre sektor je totiž významná vysoká miera pracovných príležitostí s tzv. viazaným dopytom. Ak sa napríklad zruší vystúpenie speváka, o pracovnú príležitosť a príjem príde celý rad ďalších profesií (hudobník, zvukár, osvetľovač, stavač pódia, SBS-kár a i.).

K tomu došlo (v rôznej miere) globálne v celej Európe a odpoveď štátov bola rôznorodá. Kým napríklad v Nemecku – na federálnej a štátnej úrovni – bolo definované, že podpora kultúry a umenia je nevyhnutná (pretože je to sektor „podstatný pre uchovanie demokracie“, umelci sú „nepostrádateľní“ a „dôležití, najmä teraz“), boli krajiny (napr. Austrália), kde sa prerušilo financovanie celkovo. Vo väčšine krajín sa podpora pre kultúrnych pracovníkov sa poskytovala predovšetkým ako súčasť všeobecného balíka pre podobne postihnutých pracovníkov.

Zdalo by sa, že kultúra a umenie nadobudnú širší spoločenský vplyv, najmä po pandémie, kedy práve kultúra slúžila ľuďom ako jeden z mála mentálnych pilierov. Ako sa však následne ukázalo, umeleckí a kultúrni pracovníci naďalej fungujú vo väčšej neistote ako iné sektory. Po kríze nebolo jednoduché vrátiť sa späť do bežného podnikania a prevádzky, obnovenie fungovania kultúrnej infraštruktúry po dlhom období a poklese príjmu sa ukázalo ako veľká výzva. Avšak spôsob, akým sa celý sektor snažil o transformáciu, o sanovanie niektorých potrieb bez nároku na skutočnú pomoc štátu, ako sa „naštartoval“ v post-covidovej dobe, potvrdzuje argument, že toto odvetvie bude životne dôležité pre našu hospodársku obnovu. Podobné argumenty sa objavovali už aj po ekonomickej kríze v roku 2008, kedy sa práve KKP prejavil ako globálne jeden z najodolnejších sektorov, a to aj v súvislosti s oživením personálnej politiky a nárastom ľudských zdrojov v jednotlivých odboroch sektora.

V septembri 2020 prijal Európsky parlament uznesenie o kultúrnej obnove Európy, ktoré stanovuje víziu pre európske inštitúcie a členské štáty riešiť obnovu kultúrnych a kreatívnych sektorov a uznávať dôležitosť kultúry ako hybnej sily obnovy Európy po pandémie. Uznesenie tiež zdôraznilo potrebu zlepšiť pracovné podmienky kultúrnych a tvorivých pracovníkov, ktoré sa zhoršili počas pandémie a navrhlo vytvorenie európskeho rámca pre pracovné podmienky v kultúrnych a kreatívnych sektoroch a priemyselných odvetviach.

V našich podmienkach však realita post-covidovej „kultúrnej obnovy“ potvrdila taký častý nesúlad medzi oficiálnymi požiadavkami na podporu sektora a hlavnými vzorcami práce v sektore, čo predikuje, že straty v kultúrnom a kreatívnom sektore budú v nasledujúcich rokoch citeľné. Ekonomický dopad COVID-19 v kultúrnom a kreatívnom sektore bude zrejmy

dlhšie obdobie (s odhadom na desaťročie), práve tak ako vplyv pandémie na hodnotový reťazec kultúrnych a kreatívnych sektorov bude masívny a potenciálne dlhodobý.

Ako uvádzajú štúdie, pandémia viedla k celohospodárskemu šoku, ktorý nebol rovnomerne rozdelený – sektor umenia, zábavy a rekreácie je pritom jeden z najviac postihnutých. To by mohlo „mať za následok nielen zvýšenú neistotu [...], ale aj profesionálny únik mozgov. Profesionáli, ktorí si už nedokážu zarobiť na živobytie kultúrnou/tvorivou prácou s väčšou pravdepodobnosťou sektor opustia a budú hľadať pracovné miesta mimo kultúry“ (IDEA Consult, Goethe-Institut, Amann S. and Heinsius J. (2021), op. cit., p.25). Mnohí pracovníci (autori, umelci, technici, administratívni pracovníci) už dnes hľadajú/našli prácu mimo sektora a mnohé organizácie sú v nestabilných pozíciách. Je potrebná podpora na udržanie úrovne zručností a podnikania, ktoré sa vyžadujú v rámci hodnotových reťazcov KKP a s nimi aj európskeho kultúrneho a kreatívneho ekosystému, dôležitého ako rámec aj pre Slovensko.

Pandémia, ktorá zintenzívnila už aj tak krehké postavenie umelcov a kultúrnych pracovníkov, zvýraznila potrebu priamych opatrení na riešenie ich nejistej situácie. Medzi bezprecedentné opatrenia na riešenie dôsledkov pandémie COVID-19 EÚ zaviedla podporu režimov skrátenej práce, ako je mechanizmus SURE25, a špecializovaný nástroj s názvom REACT-EU26 ako súčasť balíka EÚ novej generácie na podporu pracovníkov v regiónoch a sektoroch najviac postihnutých pandemiou – vrátane sektora kultúry (implementácia takejto podpory do vnútroštátnych systémov je ale vecou vnútroštátnych právnych predpisov).

Bohužiaľ, slovenská politická reprezentácia na zahrnutie KKP do tohto balíka pomoci absolútne rezignovala, napriek tomu, že uvedené nástroje by v zásade mohli osloviť najviac ohrozenú skupinu samostatne zárobkovo činných osôb, pracovníkov „na voľnej nohe“ v oblasti kultúry a tvorivých činností. Pritom sektor KKP dokáže veľmi jasne pomenovať dôvody na okamžitú podporu aj z iných ako imanentných dôvodov (napríklad aj pre prácu s akoukoľvek skupinou zraniteľných ľudí, čo prináša širší spoločenský význam sektora). Správa Európskeho parlamentu v tejto súvislosti poukazuje (ods. 398) aj na negatívny vplyv pandémie COVID-19 na duševné zdravie podnikateľov a pracovníkov, ktorí zápasili s tlakom, keď si museli udržať pracovné miesta či svoje podniky nad vodou. Zdôrazňuje dôležitú úlohu

konštruktívneho sociálneho dialógu a kolektívneho vyjednávania pri zmierňovaní nepriaznivých účinkov pandémie a pri dosahovaní konsenzu o cielených opatreniach na ochranu tých pracovníkov a podnikov, ktoré kríza zasiahla najviac.

Jedným zo zásadných sociálno-ekonomických parametrov, ktoré reflektujú úspešnosť sektora z podnikateľského hľadiska, je miera prežitia ekonomických subjektov. V kontexte koronakrízy je pre nás zaujímavá miera vyjadrujúca percentuálny podiel ekonomických subjektov, ktoré vznikli v roku 2018 a naďalej pôsobili v sledovanom roku (t. j. v roku 2018, 2019, 2020, 2021, 2022) na celkovom počte ekonomických subjektov, ktoré vznikli v roku 2018.

Zo všetkých ekonomických subjektov (t. j. 100 %), ktoré vznikli v sektore kreatívna a kultúrna tvorba v roku 2018, ich približne 98 % pôsobilo na trhu aj k 31. 12. 2018. Čiže približne 2 % ekonomických subjektov, ktoré vznikli v roku 2018, ukončilo svoju činnosť ešte do konca roku 2018 (rok 2018 bol súčasne rokom ich vzniku aj zániku). Z ekonomických subjektov, ktoré vznikli v sektore kreatívna a kultúrna tvorba v roku 2018, ich naďalej aj ku koncu roku 2019, t. j. k 31. 12. 2019, pôsobilo približne 94 %. Ku koncu roku 2020 aj naďalej pôsobilo približne 90 % ekonomických subjektov, ktoré vznikli v sektore v roku 2018. Postupne miera prežitia ekonomických subjektov bola na úrovni 87 % v roku 2021 a 85 % v roku 2022. Na základe rozboru vývoja v náročnom období rokov 2018 až 2022 tak možno vyvodiť záver, že zo 100 ekonomických subjektov vzniknutých v kreatívnej a kultúrnej tvorbe v roku 2018, ich 85 % naďalej pôsobilo aj k 31. 12. 2022.

Ďalším ukazovateľom, ktorý ilustruje vývoj pracovného trhu v sektore KKP v sledovanom období, je evidencia nástupu osôb do zamestnania a výstupu zo zamestnania. Štatistiky Trexima poskytujú prehľad týchto zmien podľa hlavných tried zamestnancov - 1 Zákonodarcovia, riadiaci pracovníci, 2 Špecialisti, 3 Technici a odborní pracovníci, 4 Administratívni pracovníci, 5 Pracovníci v službách a obchode, 6 Kvalifikovaní pracovníci v poľnohospodárstve, lesníctve a rybárstve, 7 Kvalifikovaní pracovníci a remeselníci, 8 Operátori a montéri strojov a zariadení, 9 Pomocní a nekvalifikovaní pracovníci

Najvyšší nástup osôb do pracovného pomeru v kreatívnej a kultúrnej tvorbe v roku 2019 bol evidovaný v hlavnej triede 2 Špecialisti, kde bolo ako nastupujúcich evidovaných približne

690 osôb. Na druhej strane, v rámci kreatívnej a kultúrnej tvorby vystúpilo zo zamestnania najviac osôb vykonávajúcich pracovné činnosti tiež v hlavnej triede 2 Špecialisti, a to približne 500. Z hľadiska rozdielu medzi nástupom a výstupom zamestnaných osôb prišlo k najvyššiemu prírastku taktiež v hlavnej triede 2 Špecialisti, ktorý dosiahol približne 190 osôb. Diametrálne odlišná situácia bola v rámci sektora v hlavnej triede 5 Pracovníci v službách a obchode, kde prišlo k relatívne výraznému poklesu počtu zamestnaných osôb, a to približne o 140.

V roku 2020 bol najvyšší nástup osôb do pracovného pomeru v kreatívnej a kultúrnej tvorbe evidovaný v hlavnej triede 2 Špecialisti, kde bolo ako nastupujúcich evidovaných približne 550 osôb. Na druhej strane, v rámci sektora vystúpilo zo zamestnania najviac osôb vykonávajúcich pracovné činnosti tiež v hlavnej triede 2 Špecialisti, a to približne 640. Z hľadiska rozdielu medzi nástupom a výstupom zamestnaných osôb prišlo k najvyššiemu prírastku v hlavnej triede 3 Technici a odborní pracovníci, ktorý dosiahol približne 40 osôb. Diametrálne odlišná situácia bola v hlavnej triede 9 Pomocní a nekvalifikovaní pracovníci, kde prišlo k relatívne výraznému poklesu počtu zamestnaných osôb, a to približne o 100.

Najvyšší nástup osôb do pracovného pomeru v kreatívnej a kultúrnej tvorbe v roku 2021 bol evidovaný v hlavnej triede 2 Špecialisti, kde bolo ako nastupujúcich evidovaných približne 440 osôb. Na druhej strane, v rámci sektora vystúpilo zo zamestnania najviac osôb vykonávajúcich pracovné činnosti tiež v hlavnej triede 2 Špecialisti, a to približne 550. Z hľadiska rozdielu medzi nástupom a výstupom zamestnaných osôb prišlo k najvyššiemu prírastku v hlavnej triede 3 Technici a odborní pracovníci, ktorý dosiahol približne 60 osôb. Diametrálne odlišná situácia bola v hlavnej triede 2 Špecialisti, kde prišlo k relatívne výraznému poklesu počtu zamestnaných osôb, a to približne o 110.

V zatiaľ poslednom analyzovanom roku, v roku 2022, bol najvyšší nástup osôb do pracovného pomeru v kreatívnej a kultúrnej tvorbe evidovaný v hlavnej triede 3 Technici a odborní pracovníci, kde bolo ako nastupujúcich evidovaných približne 680 osôb. Na druhej strane, v rámci sektora vystúpilo zo zamestnania najviac osôb vykonávajúcich pracovné činnosti v hlavnej triede 2 Špecialisti, a to približne 620. Z hľadiska rozdielu medzi nástupom a výstupom zamestnaných osôb prišlo k najvyššiemu prírastku v hlavnej triede 3 Technici a odborní pracovníci, ktorý dosiahol približne 280 osôb. Diametrálne odlišná situácia bola v

hlavnej triede 1 Zákonnodarcovia, riadiaci pracovníci, kde prišlo k relatívne výraznému poklesu počtu zamestnaných osôb, a to približne o 90.

Základným ekonomickým ukazovateľom úspešnosti celého hospodárstva i jeho jednotlivých sektorov je produktivita. V predkrízových rokoch 2018 a 2019 bolo zaznamenané spomalenie tempa rastu ukazovateľov produktivity práce, avšak stále dochádzalo k zvyšovaniu ich hodnôt (medziročná zmena v roku 2019 bola kladná, a to 1,4 %, resp. 2,2 %). S nástupom pandémie v roku 2020 sa reálna produktivita práce na zamestnanú osobu medziročne znížila o 1,5 %. Následne v roku 2021 sa v porovnaní s rokom 2020 zvýšila o 5,5 %. Reálna produktivita práce na odpracovanú hodinu sa v roku 2020 medziročne zvýšila o 6 % a následne v roku 2021 o 4,7 %. Rok 2022 bol jediným rokom, kedy nastalo zníženie reálnej produktivity práce na zamestnanú osobu aj na odpracovanú hodinu, a to o 0,1 %, resp. 2,5 %. Pôsobenie energetickej krízy, inflácie a zmien v dodávateľsko-odberateľských vzťahoch, ktoré nastali v roku 2022, bolo z hľadiska vývoja ukazovateľov produktivity práce v súčte negatívnejšie, ako boli pandemické udalosti v rokoch 2000 a 2021.

V sekcii ekonomických činností J – Informácie a komunikácia sa reálna produktivita práce na odpracovanú hodinu v roku 2019 zvýšila na 101,1 % hodnoty roku 2018, následne v roku 2020 zaznamenala podobné zvýšenie na 101,4 % úrovne z roku 2019 a v roku 2021 (aktuálne dostupné údaje) poklesla na 97,5 % hodnoty z roku 2020.

V sekcii ekonomických činností M – Odborné, vedecké a technické činnosti reálna produktivita práce na odpracovanú hodinu v roku 2019 poklesla na 86,0 % hodnoty roku 2018, následne v roku 2020 zaznamenala zvýšenie na 115,0 % úrovne z roku 2019 a v roku 2021 vzrástla ešte výraznejšie, a to na 116,3 % úrovne z roku 2020.

V sekcii ekonomických činností R – Umenie, zábava a rekreácia sa najskôr reálna produktivita práce na odpracovanú hodinu v roku 2019 zvýšila na 124,7 % hodnoty roku 2018, následne v roku 2020 zaznamenala pokles na 86,9 % úrovne z roku 2019 a v roku 2021 opäť vzrástla na 116,5 % oproti roku 2020.

2.1.2 UMENIE A TVORIVÉ ČINNOSTI

Ako už bolo uvedené, globálne ohrozenia ostatných rokov, turbulentne akcelerovali už existujúce vývojové trendy a zvýraznili neriešené (resp. nedostatočne riešené) problémy v oblasti ľudských zdrojov v sektore. Prejavilo sa to vo všetkých skupinách ľudských zdrojov v sektore, najväčšmi však vo vrstve umelcov a tvorivých pracovníkov.

Hlavné charakteristiky pracovných podmienok umelcov a pracovníkov v sektore kultúry:

- koexistencia viacerých definícií „umelca“ bráni jednotnému uznaniu ich pracovného postavenia
- hoci sa vo všeobecnosti uznávajú špecifické pracovné charakteristiky umelcov, žiadny z existujúcich materiálov ich nerieši holisticky.
- rôznorodá povaha zdrojov príjmu umelcov (pravidelné zamestnanie, samostatná zárobková činnosť, autorské práva, granty a dotácie, pôžičky) v kombinácii s rozbitým trhom práce často vedie k nízkej úrovni príjmov a neistote
- vysoká mobilita kultúrnych pracovníkov a umelcov je sprevádzaná nedostatkom jednotných predpisov alebo koordinácie politík v oblasti daní, sociálneho zabezpečenia, minimálnej mzdy, uznávania diplomov, a s tým súvisiaceho prístupu k financovaniu a aktuálnym informáciám o týchto otázkach
- digitálne prostredie vytvorilo špecifické výzvy, súvisiace s kultúrnou produkciou a distribúciou, speňažovaním a spravodlivým odmeňovaním digitálnych aktivít a udržiavaním kultúrnej rozmanitosti
- kariérne zmeny sú medzi umelcami pomerne bežné, ale existuje všeobecný nedostatok podpory mimo vzdelávacích inštitúcií.
- pretrvávajúce nerovnosti a zvýšené riziko vylúčenia v súvislosti s pohlavím, zdravotným postihnutím, ageizmom, rasizmom a xenofóbiou sa odrážajú v trende digitálnej homogenity
- obmedzenia slobody umeleckého prejavu a neistota ohrozujú ochranu ľudských práv

- atypické formy zamestnávania umelcov si vyžadujú špecifické politické reakcie na zabezpečenie sociálnej ochrany, kariérneho rozvoja a zvyšovania zručností, najmä vzhľadom na postkovidovú situáciu
- COVID-19 zrýchlil už existujúce trendy a nerovnosti oproti iným sektorom
- viaceré faktory, spolupodielajúce sa na neistote kultúrnych organizácií a umelcov, ako napríklad: neštandardný charakter pracovných podmienok, postavenie a príjem, ale aj napr. konkurencia, vnútorný trh, sociálna politika štátu
- nestanovené isté minimálne normy, štrukturálna nestabilita a nerovnosti, absencia okamžitých foriem opatrení (prístup k financovaniu, administratívnej podpore atď.)

Postavenie umelca

Postavenie umelca čelí na trhu práce mnohým špecifickým výzvam. Niektoré krajiny ich riešia prostredníctvom súhrnných právnych predpisov (napr. Bulharsko a Nemecko); iné poskytujú právne predpisy špecificky zamerané na umelcov (napr. Španielsko a Litva); iní tiež riešia túto otázku prostredníctvom kultúrnych politík (napr. Holandsko). Pretrvávajúci význam tejto otázky potvrdzuje aj politická pozornosť, ktorej sa tejto problematike dostala práve v postkovidovej dobe, ale aj v súvislosti s vojnou na Ukrajine a migráciou ukrajinských umelcov.

COVID-19 zdôraznil vplyv komplexného systému zložitých okolností na postavenie umelca a urýchlil už existujúce trendy. Na účely systému sociálneho zabezpečenia by systém mal uznať umelca ako takeého, ale aj uznať, že takýto jednotlivec sa živí ako umelec. Počas pandémie bolo pre mnohých umelcov, pracujúcich v SR, ťažké preukázať svoj pracovný status, a teda nárok na rôzne formy podpory či už MK SR alebo MHSR alebo ÚPSVaR (dávky v nezamestnanosti a iné dávky).

Kľúčové špecifiká umeleckej práce

V porovnaní so širším trhom práce sú umelci a kultúrni pracovníci častejšie samostatne zárobkovo činní ako ostatní pracovníci. Podiel pracovníkov zamestnaných v režime samostatnej zárobkovej činnosti je v sektore KKP vyšší (33%), ako je priemer v celom hospodárstve (14%).

<https://eenca.com/eenca/assets/File/EENCA%20publications/Study%20on%20the%20status%20and%20working%20conditions%20of%20artists%20and%20creative%20professionals%20-%20Final%20report.pdf>

Ide o dôležitý faktor, pretože samostatne zárobkovo činné osoby sú v zásade vylúčené z ochrany práce a zamestnania a majú odlišné sociálne zabezpečenie v porovnaní so zamestnancami, keďže sa tradične predpokladalo, že sa dokážu chrániť na relevantnom trhu. Zároveň sa dá konštatovať, že počet samostatne zárobkovo činných osôb v EÚ za posledné desaťročie na európskych trhoch práce neustále rastie. Nedávne zmeny na trhu práce však najviac zasiahli tých, ktorí pracujú v kultúrnom a kreatívnom sektore.

Navyše väčšina kultúrnych organizácií a spoločností paria do segmentu malých a stredných podnikov (viac ako 90 %).

Vzhľadom na veľmi špecifické formy zamestnanosti sa dajú identifikovať viaceré otázky: prístup k podporným opatreniam, programy nie sú prispôbené týmto hybridným formám zamestnania a je bežné, že samostatne zárobkovo činným kultúrnym pracovníkom chýba prístup k záchranným sieťam, čo znižuje ich odolnosť. Okrem toho oficiálne štatistiky v ich súčasnej podobe nezachytávajú druhé zamestnania alebo dobrovoľnícku prácu, ktoré sú tiež veľmi prítomné v kultúrnom a kreatívnom sektore, takže neukazujú skutočnú veľkosť kultúrneho sektora, jeho zamestnanosť a význam.

Umelci a kultúrni pracovníci častejšie pracujú na čiastočný úväzok, nemajú zmluvu na dobu neurčitú, kombinujú zamestnanie a samostatnú zárobkovú činnosť vo viacerých krajinách počas svojej kariéry a v iných sektoroch (služby, vzdelávanie atď.). Preto majú často atypické pracovné modely, ktoré sa líšia od tradičného modelu plných pracovných zmlúv na dobu neurčitú s jedným zamestnávateľom.

Takéto pracovné modely sú obzvlášť časté medzi umelcami, spisovateľmi, tvorcami, hudobníkmi, prekladateľmi a tlmočníkmi, ktorí sa často pohybujú medzi príležitostnými zamestnancami alebo zamestnancami na čiastočný úväzok, samostatne zárobkovo činnými osobami, nezamestnanými (s podporou v nezamestnanosti alebo bez nej).

Hoci uznesenie EP z roku 2007 uznáva potrebu zlepšiť situáciu umelcov, pokiaľ ide o zmluvy a sociálnu ochranu, štrukturálne zmeny na trhu práce od prijatia uznesenia a pandemická situácia vyvolali potrebu revízie jeho požiadaviek.

Neistá práca

Umelci a kultúrni pracovníci majú zvyčajne vyššiu úroveň vzdelania ako pracovníci v iných sektoroch. V dôsledku toho sú často prekvalifikovaní pre iné pracovné pozície na trhu práce. Neistotu umelcov vysvetľuje viacero faktorov. Patrí medzi nich neštandardný charakter ich pracovných podmienok, postavenia a príjmu, nepredvídateľnosť konečného produktu umeleckej práce, ako aj jej recepcie, skutočnosť, že umelecká tvorba je časovo aj pracovne náročná, obchodné modely poháňané umeleckou excelentnosťou a iné spoločenské a sociálne hodnoty, vrátane imanentnej povahy umenia namiesto trhových cieľov a vysoká cezhraničná mobilita (ktorá zahŕňa atypické situácie, ktoré sa nedajú ľahko preniesť do už existujúcich kategórií spojených s vízami, sociálnou ochranou alebo zdanením).

Ďalším aspektom je celoživotné dedikovanie svojho talentu a zručností pre tento typ práce, ako aj vysoká úroveň konkurencie na trhu v tomto sektore, čo znamená, že kreatívni pracovníci častokrát akceptujú prácu za nízku alebo dokonca žiadnu mzdu v nádeji, že to môže viesť k ďalším príležitostiam.

Sociálne zabezpečenie

Umelci v riadnom zamestnaní majú tendenciu mať prístup k všeobecným pravidlám a systémom dostupným „na účely zdravotnej starostlivosti, poistenia, prerušenia príjmu a dôchodkov“. Avšak kombinácia režimu práce „na voľnej nohe“ a samostatnej zárobkovej činnosti na jednej strane so špecifikami zamestnania umelcov na druhej strane, často vedú k ich ťažkému prístupu k sociálnemu zabezpečeniu.

Pre samostatne zárobkovo činných umelcov sa väčšinou uplatňujú všeobecné ustanovenia o sociálnom zabezpečení, ktoré sa vzťahujú na všetkých samostatne zárobkovo činných pracovníkov, neexistujú špeciálne osobitné pravidlá a systémy pre samostatne zárobkovo činných umelcov a neprispôsobujú sa existujúce systémy verejných sociálnych dávok tak, aby rešpektovali jedinečné okolnosti umelca. (napr. Nemecko má jeden z najkomplexnejších

systémov sociálneho zabezpečenia pre samostatne zárobkovo činných umelcov, ktorý pokrýva zdravotné a dôchodkové poistenie)

To rezultuje napríklad so zvyšujúcim sa využívaním krátkodobých zmlúv a samostatnej zárobkovej činnosti a skutočnosťou, že umelci a kreatívni profesionáli majú často zmluvy na kratší čas, než reálne pracujú.

Systémy sociálneho zabezpečenia na Slovensku navyše nespĺňajú potreby profesionálnych umelcov. Uvádzame niekoľko príkladov: dávky ako poistenie v nezamestnanosti alebo dôchodkové fondy si vyžadujú splnenie špecifických, vopred definovaných kritérií, príjem umelcov je často nižší ako minimum požadované dôchodkovými systémami; výpočet dôchodku vylučuje niektoré druhy príjmov (napr. z autorských práv); pracovné úrazy nie sú vždy uznané; výpočet výhod nie vždy zohľadňuje obdobia výskumu alebo odbornej prípravy pred priamou umeleckou činnosťou; a napokon často existuje predpoklad, že umelecká tvorba je na trhu práce vždy dostupná.

Tieto výzvy ešte zintenzívňuje skutočnosť, že samostatne zárobkovo činní umelci si musia hradiť vlastné poplatky a príspevky na sociálne a zdravotné zabezpečenie.

Zdaňovanie

Daňová legislatíva vždy predstavuje niekoľko výziev pre umelcov a kultúrnych pracovníkov. Daňová politika rieši pravidlá pre rôzne druhy príjmov. V prípade umelcov sú najdôležitejšie ustanovenia týkajúce sa tzv. ziskov z podnikania a príjmy zo samostatnej zárobkovej činnosti, pre pasívne príjmy z umeleckej činnosti a licenčné poplatky. Problematický je viacnásobný zamestnanecký status, absencia odpočtov na obchodné výdavky; pokračujúce zdaňovanie nepravidelných príjmov (...), postavenie licenčných poplatkov a kompenzácie autorských práv ako „príjmu“. Tento zložitý právny kontext spojený s absenciou špecifického prístupu k príjmom zdaniteľného plnenia, výpočtu zdaniteľnej časti príjmu, pravidlám o odpočítateľnosti nákladov na umeleckú tvorbu a činnosť, sadzby zrážkovej dane častokrát vedú k nadmernému zdaneniu, ako aj k diskriminačnému uplatňovaniu právnych predpisov. A tak u väčšiny umelcov a tvorivých pracovníkov pretrváva problém prístupu k opatreniam týkajúcim sa sociálneho zabezpečenia umelcov, zdravotného poistenia, daní, podpory v nezamestnanosti, a k adekvátnym dôchodkom.

Na Slovensku neexistujú koherentné a komplexné opatrenia na podporu priameho a nepriameho zdaňovania tvorivej činnosti.

Povaha príjmu

Umelci si zarábajú mnohými spôsobmi; pravidelné zamestnanie a v mnohých prípadoch aj príjem zo samostatnej zárobkovej činnosti. Žiaľ, existujú prípady, kedy to môže znamenať „konkrétnu platbu za jedno plnenie prostredníctvom ľubovoľnej paušálnej sumy (...) a nie vopred dohodnutú a férovo stanovenú odmenu“ (Panteia (2020), The status and working conditions of artists and cultural and creative professionals, p. 45. based on SKKD (2013) Status of the Artist. Working Document for a General International Debate.) alebo dokonca nepeňažné platby.

Okrem toho zdroj príjmu umelcov často závisí od odvetvia alebo povolania v rámci odvetvia a značne kolíše. Napríklad autori majú tendenciu ťažiť z licenčných poplatkov, záloh a príjmov z autorských práv; navyše „medián príjmov je vyšší vo filme, hudbe a divadelnom umení a trvalo nižšie vo výtvarnom umení a literatúre“. Niektorí umelci sú často ochotní vykonávať neplatenú prácu, ktorú niektorí zamestnávateľia využívajú na to, aby neposkytli zamestnancom adekvátnu odmenu. V dôsledku toho a napriek diverzifikácii vzorcov zamestnania umelcov a kultúrnych pracovníkov, sprevádzanej neštandardnými pracovnými postupmi a viacerými zdrojmi príjmu, majú umelci často nízke úrovne príjmov. Postkovidové obdobie prinieslo zhoršenie relatívnych príjmov a zmenšenie príležitostí na stabilné zamestnanie (napr. v hudobnom sektore).

Spravodlivé odmeňovanie

Umelci a tvorcovia dostávajú dva druhy odmien: plat/honorár a výnosy z autorských práv. Mnohým umelcom však príjem z druhej zložky predstavuje bezvýznamné položky v rámci celkového príjmu. Tento trend digitálny prechod len posilnil. Celkový rast a medzisektorové inovačné trendy sa nepremietajú do spravodlivých systémov odmeňovania v rámci odvetvia. Situáciu treba čítať komplexne, v kontexte problematiky šírenia diel v digitálnom prostredí a výziev streamovacích platforiem pre hudobný aj audiovizuálny sektor. Streamovanie

zmenilo vnímanie umenia ako produktu, ale nie je ešte riadne aquí communitaire v autorskom práve, ktoré by chránilo umelca a interpreta z hľadiska licencií.

Umelci čoraz viac požadujú silnú ochranu autorských práv a nové mechanizmy na zabezpečenie spravodlivej odmeny za použitie ich diela. Je to evidentné najmä v hudobnom a AV sektore, ktorý digitalizácia zmenila, čo viedlo k zásadným zmenám v zdrojoch príjmov hudobníkov a tvorcov AV obsahu. V praxi je teraz pre väčšinu hudobníkov ťažké zarobiť si hudbou.

Smernica 2019/790 o autorskom práve a súvisiacich právach na jednotnom digitálnom trhu (ďalej len DSMD) urobila v tejto súvislosti významný krok. Smernica stanovuje súbor harmonizovaných povinných zásad a práv na posilnenie zmluvného postavenia autorov a výkonných umelcov a zásada spravodlivého odmeňovania (článok 18) zaväzuje vnútroštátnych zákonodarcov zaviesť tieto mechanizmy a zároveň ich prispôbiť rôznym sektorom. Smernica by mala splnomocniť autorov a výkonných umelcov a ich zväzy, aby zintenzívnili boj proti výkupným zmluvám a podporovali spravodlivé normy v hudobnom a audiovizuálnom priemysle. Smernica odkazuje na kolektívne vyjednávanie ako na mechanizmus na dosiahnutie spravodlivej odmeny v zmluvách o využívaní pre autorov a výkonných umelcov. Odborovým zväzom v kultúrnom a kreatívnom sektore sa tak otvárajú významné dvere na dosiahnutie lepšej návratnosti pracovníkov v tomto sektore za online využitie ich práce prostredníctvom kolektívneho vyjednávania.

Postkovidová doba priniesla zjednocovanie atomizovaného umeleckého sveta do spoločných strešných organizácií, ktoré sa budú zaoberať postavením umelca a jeho špecifickým podmienkam práce.

Sloboda združovania a kolektívneho vyjednávania

Ako bolo uvedené v predchádzajúcej časti, plat alebo príjem z práce je hlavným zdrojom obživy mnohých subjektov v kultúrnom a kreatívnom sektore. V tomto kontexte zabezpečenie dôstojnej mzdy, ktorá férovo ocení vysokokvalifikovaných pracovníkov v sektore (napríklad odmeňovanie času prípravy a skúšok), je kľúčom k zaisteniu udržateľnej úrovne príjmov pre tých, ktorí pracujú v tomto sektore.

V rámci tohto procesu sa ukázalo ako veľmi účinné založenie HUS (Hudobná únia Slovenska), čo preukázateľne prispelo k posilneniu vyjednávacjej pozície pracovníkov z hudobného odvetvia nielen počas pandémie, ale v rámci postpandemických opatrení smerom k MK SR ale aj MH SR v rámci nastavenia parametrov kompenzácie nielen v oblasti odmeňovania ale aj prenájmov priestorov.

Vysoký podiel umelcov v slobodnom povolani a samostatnej zárobkovej činnosti v sektore kultúry a kreatívneho priemyslu, vrátane profesií, kde boli predtým pracovné zmluvy bežné, však vedie k vzniku novej prekážky kolektívneho vyjednávania v dôsledku uplatňovania pravidiel hospodárskej súťaže na kolektívne zmluvy pre samostatne zárobkovo činné osoby. To má vplyv na mzdy. Uplatňovanie pravidiel hospodárskej súťaže, ktoré označuje takýchto samostatne zárobkovo činných pracovníkov ako podniky, znamená, že nie sú oprávnení byť zastupovaní svojimi odbormi pri kolektívnom vyjednaní, keďže by to predstavovalo direktívne určovanie cien.

V súvislosti s vplyvom digitalizácie a iných zmien na trhu práce, na celoeurópskej úrovni sa nedávno spustil plán kolektívneho vyjednávania pre samostatne zárobkovo činné osoby (European Commission (2020) Collective bargaining agreements for self-employed – scope of application EU competition rules). Jeho cieľom je vymedziť rozsah pôsobnosti práva hospodárskej súťaže EÚ na podporu zlepšovania pracovných podmienok samostatne zárobkovo činných osôb prostredníctvom kolektívnych zmlúv. Táto iniciatíva by mohla konečne odstrániť prekážku týkajúcu sa práva hospodárskej súťaže kolektívneho vyjednávania v mene kultúrnych a kreatívnych pracovníkov zo strany ich odborov a strešných stavovských organizácií, čím by sa zabezpečilo, že sociálni partneri sa budú môcť zapojiť do vytvorenia spravodlivých minimálnych úrovní pre udržateľný sektor.

Granty a dotácie

Jedným z hlavných problémov, ktorým umelci a kultúrni a kreatívni pracovníci čelia, je prístup k externým zdrojom financovania, t. j. grantom a dotáciám. Prieskumy z roku 2020 a 2021 skutočne potvrdili názor, že granty sú najefektívnejším verejným zdrojom financií v kultúrnom a kreatívnom sektore, po ktorom nasleduje budovanie kapacít. Prístup k takýmto grantom je však často náročný.

Tradične ďalším hlavným externým zdrojom financovania jednotlivých umelcov sú priame dotácie vo forme grantov. Cieľ dotácií je viacnásobný: podporovať umeleckú a kultúrnu hodnotu v kariére a dielach a/alebo sociálne alebo ekonomické hodnoty, ktorých význam uznávajú a podporujú verejné orgány pridelovaním finančných prostriedkov. Finančná kríza spojená so súčasnou situáciou však viedla k výraznému zníženiu rozpočtov krajín na kultúru. Granty a dotácie ovplyvňujú situáciu umelcov aj inými spôsobmi: znižovanie rozpočtov na kultúru, rýchlo sa meniace priority podľa krátkodobých trendov (ktoré len zriedka uprednostňujú umeleckú hodnotu), ich politizácia, zameranie sa skôr na výsledky ako na procesy, trend smerom k financovaniu založenému na projektoch alebo dokonca na podujatiach. Granty môžu paradoxne stimulovať aj nízke platy tým, že podporujú ambiciózne výsledky bez toho, aby zaistili slušné odmeňovanie.

Napriek množstvu núdzového financovania a opatrení, ktoré boli zostavené v reakcii na pandémiu, COVID-19 odhalil závislosť umelcov od takéhoto krátkodobého financovania, ktoré prispieva k ich neistote a ekonomickej krehkosti.

Pôžičky, záruky

V prípade niektorých kultúrnych a kreatívnych odvetví, ako je napríklad filmová produkcia, je ich najdôležitejšie financovanie prostredníctvom externých zdrojov financovania cez pôžičky alebo záručné schémy. Živnostníci a malé podniky v kultúrnom sektore, ako aj umelci a iní kultúrni a kreatívni profesionáli, majú komplikovaný prístup k úverom od bánk. Pôžičky navyše nevyhovujú všetkým typom kultúrnej činnosti, napr. v scénickom umení málokedy fungujú. Kultúrny a kreatívny sektor využíva aj súkromné financovanie. To môže mať formu dlhového financovania, pôžičky typu peer-to-peer a v čoraz väčšej miere aj záručnej schémy. Tie posledné sú rozdelené do dvoch kategórií: verejné záručné schémy pre malé a stredné podniky (MSP), a verejno-súkromné záručné nástroje určené špeciálne pre kreatívne sektory.

Umelci a digitálne prostredie

Autorské práva

Digitálne prostredie zmenilo distribučné kanály. Najevidentnejšie je to najmä v hudobnom sektore. V čase lockdownu vzrástli výnosy z digitálnej hudby na hudobnom trhu odhadom o

17%, čo bolo spôsobené prudkým nárastom podielu na príjmoch zo streamingu. Napriek tomu, že čoraz viac ľudí počúva hudbu a kultúrny obsah online, pre mnohých hudobníkov a iných umelcov je ťažké zarábať si tvorbou na živobytie. Z toho vyplýva potreba zlepšiť autorské zákony, keďže napriek prudkému nárastu spotreby videa na požiadanie (VOD) v čase pandémie sú odmeny pre tvorcov naďalej nízke, a príjmy z predplatného nekompensujú pokles iných zdrojov príjmov.

Okrem toho zostáva problémom nadnárodné zdaňovanie. Ak vizuálny umelec dostáva licenčné poplatky z autorských práv z inej krajiny, tieto príjmy sú najčastejšie zdaniteľné podľa vnútroštátnych daňových pravidiel druhej krajiny (alebo podľa bilaterálnej daňovej zmluvy). Okrem toho chýbajúce platby licenčných poplatkov zúčastneným autorom v AV sektore, ktoré sa sprístupňujú prostredníctvom VOD, boli problémom už pred pandemiou. Okrem toho európska štúdia Ernst & Young z 2021 uvádza, že príjmy závislé od autorských práv, ktoré sa nevyzberali počas krízy v roku 2020 z dôvodu zákazu vychádzania, zatvárania a iných zdravotných obmedzení, sa v roku 2021 „stratili“. Tento nedostatok vyplácania príjmov preto ovplyvnil umeleckých pracovníkov a samostatne zárobkovo činné osoby po roku 2020.

Zmeny vytvorené digitálnym prostredím

Digitálne prostredie vytvorilo množstvo zmien, ktoré priamo i nepriamo ovplyvňujú prácu umelcov a kultúrnych pracovníkov. Medzi iným digitalizácia sektora viedla k výraznému zvýšeniu objemu údajov, ktoré kolujú na internete. V prípade filmu si treba všimnúť rozšírenie platforiem VOD (video na požiadanie). Digitalizácia urýchlila aj modernizáciu pododvetví, akými sú literatúra, hudba, film a videohry. Analógové odvetvia sa digitalizovali, pričom sa podporovala tvorba digitálneho obsahu – v niektorých západných krajinách predovšetkým oblastí hudby, na Slovensku prevažne vo filmovom a audiovizuálnom sektore. Digitálna transformácia ovplyvnila aj infraštruktúru knižníc a múzeí. V Európe existuje niekoľko národných projektov na digitalizáciu a agregáciu multimediálneho obsahu. Múzeá sa tiež usilujú transformovať na digitalizáciu a organizovanie online zbierok. Počas covidu bol tiež významný vplyv digitálnej transformácie na divadelné umenie. (IETM (2020), Live Arts in the Virtual World.) A hoci digitalizácia znížila náklady a pracovný čas, z čoho profitovali najmä tí, ktorí „vstúpili“ na umelecký trh v tomto období, umelci a kultúrni pracovníci sa

stále stretávajú s problémami spojenými s predpisy, ktoré nie sú vždy prispôsobené ich spôsobu práce. V širšom zmysle má digitálne prostredie hlboký vplyv na kultúrny hodnotový reťazec, ktorý sa „transformuje z konfigurácie podobnej potrubiu na sieťový model“ (UNESCO štúdia). Zatiaľ čo v analógovom modeli bol každý kultúrny aktér spojený s jednou zo štyroch klasických etáp (tvorba, výroba, distribúcia a prístup, participácia), navzájom lineárne nadväzujúcich, v digitálnom modeli sú sieťou uzlov, ktoré sa prekrývajú a vzájomne na seba pôsobia. Tvorcovia boli pandémiou negatívne ovplyvnení nerovnakým spôsobom. To znamená, že pandémia zhoršila existujúce podmienky. (CISAC (2020), Covid-10: Crisis, Resilience, Recovery. CISAC Global Collections Report 2020.)

Mladí umelci a možnosti uplatnenia na trhu práce

Mladí umelci sú obzvlášť zraniteľnou cieľovou skupinou v KKP. U umelcov mladších ako 30 rokov je väčšia pravdepodobnosť, že budú nezamestnaní. Mnohí akceptujú neplatenú prácu, aby vstúpili na trh práce a následne bojujú s udržaním sa v zamestnaní. Bežné sú nestabilné zmluvy a nevyplatené honoráre. Napokon, umelci sú často vystavení rôznym formám diskriminácie a vylúčenia – explicitným alebo implicitným – častokrát na základe ich kultúrneho zázemia. Nie vždy zdieľajú rovnaké príbehy alebo referenčné rámce. Inštitúcie majú často zakorenené zvyky a názory, ktoré sťažujú spoluprácu. Čiže nielen prísna legislatíva a náročné uznávanie vzdelania spôsobili, že len veľmi málo týchto ľudí našlo uplatnenie v kultúrnom a umeleckom prostredí na Slovensku.

Súčasný kreatívny sektor čelil počas takmer dvoch turbulentných rokov pandémie COVID-19 mnohým problémom a výzvam. Verejná kultúrna politika mala nerovnomerné reakcie v troch rôznych sektoroch: väčšina potrieb verejného kultúrneho sektora bola splnená, zatiaľ čo súkromný a neziskový sektor občianskej spoločnosti musel vyvinúť rôzne lobingové a advokačné akcie alebo využiť vlastné stratégie na rozvoj odolnosti a dosiahnutie minimálnej úrovne udržateľnosti, pretože podpora zo strany štátu bola veľmi nesystémová a prišla neskoro.

Neboli zavedené žiadne okamžité systémové opatrenia a ministerstvo kultúry a iné príslušné ministerstvá (t. j. financie, hospodárstvo) navrhovali niektoré opatrenia až po tom, čo sa niektoré sektory (hudba, film) silno lobisticky zmobilizovali.

Kultúrna politika počas pandémie bola obmedzená na:

- okamžitú podporu verejného sektora (dotácie na platy a fungovanie inštitúcií zostali rovnaké) – zaručené prežitie; kultúrne inštitúcie na to reagovali odlišne – jedna časť kultúrnych inštitúcií sa rozhodla pre hibernáciu, zatiaľ čo druhá – pre digitálny obrat;
- niektoré výhody pre súkromný sektor – pre podnikateľov a agentúry, ktoré by mohli ponúknuť najziskovejšie výsledky (natáčanie zahraničných filmov, televíznych seriálov a pod.); tieto politiky však boli nerovnomerné (väčšinou pre kinematografiu, žiadna pre vydavateľský sektor);
- takmer úplný nedostatok politík na podporu občianskej spoločnosti a nezávislých umelcov

Umelecké organizácie a kríza COVID-19

Digitalizácia bola súčasťou kultúrnych politík viacerých vedení MK SR. Napriek tomu od vypuknutia krízy COVID-19 nebola značná časť siete kultúrnych inštitúcií pripravená relevantne využiť výsledky digitalizačných projektov a pracovať s nimi vo virtuálnych formátoch. Na druhej strane inštitúcie scénického umenia v rámci svojich inštitucionálnych pamäťových politík mali často veľké zbierky svojich projektov a produktov (nie vždy v najlepšej kvalite, pretože väčšina z nich sa pri ich tvorbe nespoliehala na profesionálov).

Mnohí z nich teda spustili tieto digitálne produkty online zadarmo alebo v presne stanovenom čase dňa (napodobňujúc večerné predstavenia). Verejným inštitúciám trvalo niekoľko mesiacov, kým urobili viditeľný krok ku skutočnému digitálnemu obratu – konceptualizácii nových digitálnych produkcií a produktov.

Keď pandémia začala, hlavne divadlá boli v špecifickom postavení. Vzhľadom na ich organizačný model, ktorý zahŕňa prítomnosť divákov v uzavretom priestore, jedinou možnosťou bolo zavrieť dvere a zrušiť skúšky pripravovaných inscenácií. Po prvých týždňoch šoku a adaptácie, keď divadlá doslova mlčali, sa rozhodli ponúknuť predstavenia, ktoré budú

prenášané digitálne, alebo také, ktoré nebudú zahŕňať viac ako 10 osôb na jednom fyzickom mieste. Ponúkali väčšinou digitálny obsah ako dočasnú náhradu za hlavné divadelné produkty. Riešiť kultúrne potreby divákov a zároveň udržať divadelné značky živé a prítomné aspoň v digitálnom svete, bolo trvalou úlohou. Najviac využívané sociálne médiá s najväčším propagačným vplyvom boli Instagram na promo a šírenie informácií, zatiaľ čo na prenos sa používal kanál YouTube. Je dôležité poznamenať, že množstvo hier, ktoré boli dostupné na YouTube, bolo na YouTube profiloch divadla dlhé roky. Pre niektoré divadlá teda táto prax nebola novinkou, no propagácia, plánovanie a komunikácia boli novým nástrojom propagácie.

2.1.3. PANDÉMIA COVID-19 A UMEĽÁ INTELIGENCIA (ARTIFICIAL INTELLIGENCE – AI)

Umelá inteligencia (AI) je multidisciplinárny odbor zahŕňajúci vytváranie algoritmov a modelov, ktoré umožňujú strojom vykonávať úlohy vyžadujúce inteligenciu podobnú ľudskej. Je to komplikovaná a dynamicky sa rozvíjajúca oblasť, ktorá sa snaží napodobniť ľudské myšlienkové procesy, rozhodovanie a kognitívne funkcie. V súčasnosti najdiskutovanejším typom umelej inteligencie je tzv. generatívna umelá inteligencia. Tá označuje podmnožinu umelej inteligencie zameranú na vytváranie, syntézu alebo generovanie nového obsahu, myšlienok, vzorov atď. Je to oblasť, ktorá si získava značnú pozornosť, najmä v kreatívnych oblastiach, ako je umenie, hudba a dizajn.

Vplyv umelej inteligencie na trh práce, vrátane kreatívnych odvetví, možno vidieť vo viacerých oblastiach, ako je napríklad automatizácia opakujúcich sa úloh, zlepšená kreativita a inovácia, personalizácia a zameranie na publikum, nové formy umeleckého vyjadrenia, či spolupráca na projektoch.

Jednou z najvýznamnejších etických dilem spojených s implementáciou umelej inteligencie do spoločenskej praxe je riziko straty pracovných miest. Hoci AI môže priniesť mnohé výhody a príležitosti, má tiež potenciál automatizovať určité pracovné pozície, čo môže viesť k vytlačaniu pracovnej sily. V tomto kontexte je dôležité zdôrazniť, že hoci strata pracovných

miest predstavuje potenciálne riziko, celkový vplyv umelej inteligencie na trh práce bude zrejme komplexný a mnohostranný. Pri integrácii technológií AI do rôznych odvetví sa môžu objaviť aj nové pracovné príležitosti, zvýšená produktivita a hospodársky rast.

Špecifickú sadu problémov spojených s využitím umelej inteligencie v kreatívnom a kultúrnom priemysle reprezentujú otázky spojené s určením držiteľa autorských práv k umeleckým dielam vytvoreným umelou inteligenciou. Vyžaduje si to dôkladné zváženie rôznych faktorov vrátane právnych predpisov špecifických pre danú jurisdikciu a konkrétnych okolností procesu tvorby.

Technológiu AI v súčasnosti reprezentujú také systémy ako ChatGPT, Dall-E 2, Midjourney či Stable Diffusion. Niektoré sa orientujú na prácu s textovými informáciami, iné na generovanie obrázkov, animácií, videí a zvukov.

Pandémia COVID19 urýchlila nástup AI v oblastiach ako sú literatúra, hudba, výtvarné umenie, dizajn a iné. Obmedzenie sociálnej interakcie a mobility ľudí viedlo k zvýšeniu dopytu po digitálnom obsahu a zábave. Ľudia hľadali spôsoby, ako sa zabaviť, vzdelávať a inšpirovať v čase izolácie a karantény. AI ponúkala možnosť generovať nový a originálny obsah rýchlo, lacno a efektívne. Napríklad AI systémy boli schopné vytvárať básne, príbehy, piesne, obrazy, videá a iné formy umeleckého vyjadrenia na základe zadanej témy, štýlu alebo emócie.

Pod vplyvom pandémie došlo tiež k zmene v pracovných podmienkach a trhu práce pre kreatívnych pracovníkov. Mnohí z nich stratili svoje zamestnanie, príjem alebo možnosť prezentovať svoje diela verejnosti. AI ponúkala možnosť adaptovať sa na novú situáciu a nájsť nové príležitosti. Napríklad AI systémy boli schopné pomáhať kreatívnym pracovníkom pri tvorbe, editovaní, optimalizácii alebo distribúcii ich diel. AI tiež umožňovala kreatívnym pracovníkom spolupracovať s inými ľuďmi alebo s AI systémami na tvorbe nových a inovatívnych projektov.

Prelomovým obdobím bolo leto 2022, kedy od seba nezávislí vývojári uverejnili svoje modely zamerané na generovanie obrazov a textu, čo najprv vyvolalo rozruch nielen v laickej ale aj odbornej verejnosti, a najmä obavy o ich vplyv na uplatnenie humánnej kreativity v oblasti

kreatívneho priemyslu. Dnes, o rok neskôr, môžeme hovoriť o takých vážnych dopadoch, ako je napr. štrajk scenáristov a hercov v Hollywoode, čo spôsobuje významné škody filmovým štúdiám.

Vplyv umelej inteligencie na trh práce, vrátane kreatívnych odvetví, možno vidieť vo viacerých oblastiach:

- Automatizácia opakujúcich sa úloh

AI môže automatizovať nudné a opakujúce sa úlohy, ako je analýza dát, generovanie obsahu, úprava obrázkov alebo videí. Táto automatizácia umožňuje kreatívnym profesionálom sústrediť sa viac na úlohy vyššej úrovne, ako je tvorba nápadov a strategické rozhodovanie.

- Kreativita a inovácia

AI môže slúžiť ako mocný nástroj pre kreatívnych profesionálov tým, že poskytuje inšpiráciu, generuje nápady a pomáha v tvorivom procese. Algoritmy strojového učenia dokážu analyzovať obrovské množstvo dát, trendov a preferencií spotrebiteľov, čím vytvárajú poznatky, ktoré podporujú inovácie v kreatívnych odvetviach.

- Personalizácia a zameranie na publikum

Algoritmy AI umožňujú personalizovanú tvorbu obsahu a jeho dodávanie na základe individuálnych preferencií, správania a demografických údajov jednotlivých užívateľov. Táto schopnosť umožňuje kreatívnym odvetviam prispôbiť svoje produkty a služby konkrétnym skupinám ľudí, čím zvyšuje spokojnosť a zapojenie zákazníkov.

- Nové formy umeleckého vyjadrenia

Nástroje napájané AI, ako sú generatívne súperiace siete (GAN), môžu vytvárať úplne nové formy umenia a médií. Umelci môžu využiť tieto technológie na skúmanie inovatívnych štýlov, techník a estetiky a otvárať tak nové tvorivé možnosti.

- Spolupráca na projektoch

AI uľahčuje spoluprácu medzi kreatívnymi profesionálmi prostredníctvom poskytovania spätnej väzby v reálnom čase, práce na diaľku a zdieľaných platformách pre výmenu nápadov. Technológie virtuálnej reality (VR) a rozšírenej reality (AR) tiež môžu zlepšiť spoluprácu tým, že umožňujú umelcom pracovať spolu v imerzívnych prostrediach.

- Nahradenie niektorých pracovných úloh

Aj keď AI môže rozširovať a zlepšovať prácu kreatívnych profesionálov, môže tiež viesť k nahradeniu určitých pracovných úloh. Napríklad automatizovaná tvorba obsahu a úprava môže znížiť dopyt po niektorých vstupných kreatívnych pozíciách. Avšak môžu sa objaviť aj nové úlohy súvisiace s AI, ako napríklad tréneri AI, analytici dát a kreatívni technológovia.

- Etické aspekty

Používanie AI v kreatívnych odvetviach vyvoláva etické otázky týkajúce sa eventuálneho porušovania autorských práv, duševného vlastníctva, skreslenia a vlastníctva obsahu vytvoreného AI. Pochopenie a riešenie týchto etických otázok budú kľúčové pre zabezpečenie korektného a zodpovedného využitia AI v kreatívnych činnostiach.

- Vzdelávanie a adaptabilita

Vzhľadom na neustále sa rozvíjajúcu AI budú musieť kreatívni profesionáli získavať nové zručnosti a prispôbiť sa meniacim sa pracovným prostrediam. Zručnosti ako analýza dát, znalosť AI a porozumenie algoritmickým procesom budú pre profesionálov v kreatívnych odvetviach čoraz dôležitejšie.

Jednou z najvýznamnejších otázok spojených s implementáciou umelej inteligencie do spoločenskej praxe je riziko straty pracovných miest. Hoci AI môže priniesť mnohé výhody a príležitosti, ktoré sme uviedli vyššie, má tiež potenciál automatizovať určité pracovné pozície, čo môže viesť k vytlačaniu pracovnej sily. Kľúčové aspekty:

- Automatizácia rutinných a opakujúcich sa úloh

Umelá inteligencia vyniká v automatizácii rutinných a opakujúcich sa úloh, ktoré sa riadia vopred definovanými vzormi. Táto automatizácia môže viesť k zrušeniu pracovných miest, ktoré zahŕňajú predovšetkým takéto úlohy. Napríklad v kreatívnych odvetviach môžu nástroje poháňané umelou inteligenciou automatizovať určité procesy tvorby alebo úpravy obsahu, čím sa potenciálne zníži potreba zapojenia človeka do týchto špecifických úloh.

- Posun v požiadavkách na pracovné miesta a zručnosti:

S rozvojom technológie AI dôjde k posunu v pracovných požiadavkách a požiadavkách na zručnosti. Niektoré tradičné pracovné pozície sa môžu stať zastaranými, zatiaľ čo sa môžu objaviť nové pozície, ktoré si vyžadujú odborné znalosti v oblasti umelej inteligencie, analýzy údajov a iných nových oblastí. Tento posun si môže vyžadovať, aby si jednotlivci zvýšili

kvalifikáciu, rekvalifikovali sa alebo prešli na nové kariérne dráhy, aby si udržali zamestnateľnosť na meniacom sa trhu práce.

- Vplyv na konkrétne odvetvia a povolania:

Riziko straty pracovných miest sa v jednotlivých odvetviach a povolaniach líši. Pracovné miesta, ktoré zahŕňajú manuálne alebo opakujúce sa úlohy, zadávanie údajov alebo spracovanie informácií, sú vo všeobecnosti ľahšie automatizovateľné. Napríklad administratívne úlohy, pracovné miesta pri montážnych linkách alebo niektoré pozície v oblasti služieb zákazníkom môžu byť vystavené vyššiemu riziku. Kreatívne odvetvia, ktoré sa vo veľkej miere spoliehajú na ľudskú kreativitu, intuíciu a umelecký prejav, však môžu byť menej ohrozené.

- Nahradenie vs. doplnenie:

Hoci niektoré pracovné pozície môžu byť automatizované alebo odstránené, je dôležité poznamenať, že AI môže tiež rozšíriť ľudské schopnosti a vytvoriť nové príležitosti. Namiesto úplnej straty pracovných miest môže dôjsť k posunu pracovných úloh, keď sa určité úlohy automatizujú, čo umožní ľuďom sústrediť sa na zložitejšie a kreatívnejšie aspekty. To si vyžaduje zamerať sa na nové vymedzenie pracovných úloh a identifikovať oblasti, v ktorých môžu ľudia dopĺňať technológie AI.

- Význam adaptability a celoživotného vzdelávania:

S rýchlym rozvojom AI sa adaptabilita a neustále vzdelávanie stávajú pre jednotlivcov na trhu práce kľúčovými. Rozvíjanie dynamického myslenia, získavanie nových zručností a otvorenosť voči vzdelávaniu a prijímaniu nových technológií môže jednotlivcom pomôcť zmierniť riziko zmeny zamestnania a udržať si konkurencieschopnosť na vyvíjajúcom sa trhu práce.

- Sociálno-ekonomické dôsledky:

Strata pracovných miest v dôsledku automatizácie a aplikácie umelej inteligencie môže mať sociálno-ekonomické dôsledky vrátane nerovnosti príjmov a potenciálnej polarizácie trhu práce. Pre vlády, organizácie a firmy je preto dôležité riešiť tieto výzvy zavedením opatrení ako je poskytovanie programov odbornej prípravy, podpora podnikania a skúmanie možností ako je univerzálny základný príjem, zameraných na podporu jednotlivcov postihnutých takýmto technologickým zlomom.

V tomto kontexte je dôležité zdôrazniť, že hoci strata pracovných miest predstavuje potenciálne riziko, celkový vplyv umelej inteligencie na trh práce bude zrejme komplexný a mnohostranný. Pri integrácii technológií AI do rôznych odvetví sa môžu objaviť aj nové pracovné príležitosti, zvýšená produktivita a hospodársky rast.

Špecifickú sadu problémov spojených s využitím umelej inteligencie v kreatívnom a kultúrnom priemysle reprezentujú otázky spojené s určením držiteľa autorských práv k umeleckým dielam vytvoreným umelou inteligenciou. Vyžaduje si to dôkladné zváženie rôznych faktorov vrátane právnych predpisov špecifických pre danú jurisdikciu a konkrétnych okolností procesu tvorby:

- Autorstvo:

Autorské právo zvyčajne pripisuje autorstvo a vlastníctvo ľudskému tvorcovi umeleckého diela. Ak teda človek použije umelú inteligenciu ako nástroj alebo pomoc pri tvorbe umeleckého diela, vo všeobecnosti sa práve ten človek považuje za autora a držiteľa autorských práv k výslednému dielu.

- Minimálny tvorivý vklad:

Ak však systém umelej inteligencie primárne vytvára umelecké dielo s minimálnym alebo žiadnym tvorivým vkladom ľudského aktéra, situácia sa komplikuje. V takýchto prípadoch môže vzniknúť otázka, či samotný systém umelej inteligencie možno považovať za autora alebo spoluautora. Zákony o autorských právach sa v jednotlivých jurisdikciách môžu líšiť a niektoré nemusia uznávať umelú inteligenciu ako zákonného autora.

- Vlastníctvo AI:

Vlastníctvo softvéru alebo systému AI, ktorý bol použitý pri tvorbe diela, je oddelené od vlastníctva autorských práv. Vo všeobecnosti by sa vlastníctvo autorských práv automaticky nepreviedlo na výrobcu softvéru alebo UI, pokiaľ neexistujú osobitné zmluvné dohody alebo dojednania, v ktorých sa uvádza inak.

- Podmienky používania a udeľovania licencií:

Ak človek/tvorca používa softvér alebo nástroje umelej inteligencie tretích strán, je dôležité preskúmať ich podmienky používania alebo licenčné zmluvy. V týchto zmluvách môžu byť uvedené práva a vlastníctvo súvisiace s generovaným obsahom. Niektoré nástroje umelej

inteligencie si môžu ponechať určité práva na výstup alebo uložiť obmedzenia na používanie alebo distribúciu umenia vygenerovaného umelou inteligenciou.

(Towards regulation of AI systems. Global perspectives on the development of a legal framework on Artificial Intelligence (AI) systems based on the Council of Europe's standards on human rights, democracy and the rule of law. Compilation of contributions prepared by the CAHAI Secretariat. December 2020. <https://rm.coe.int/prems-107320-gbr-2018-compl-icahai-couv-texte-a4-bat-web/1680a0c17a>)

(Anantrasirichai, N., Bull, D. Artificial intelligence in the creative industries: a review. *Artif Intell Rev* 55, 589–656. 2022. <https://doi.org/10.1007/s10462-021-10039-7>)

(Amato, G., Behrmann, M., Bimbot, F., Caramiaux, B., Falchi, F., Garcia, A., ... & Vincent, E. 2019. AI in the media and creative industries. arXiv preprint arXiv:1905.04175.)

(Hristov, Kalin, Artificial Intelligence and the Copyright Survey (April 1, 2020). *JSPG*, Vol. 16, Issue 1, April 2020, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3490458>)

2.1.4. VZDELÁVANIE

Výskumy sa už čoskoro po prepuknutí pandémie začali venovať komplexnej analýze dopadu uzavretia vzdelávacích inštitúcií. Upozorňovali na riziká prehĺbenia nerovností vo vzdelávaní na rôznych úrovniach: medzi deťmi z rôznych socio-ekonomických skupín, medzi školami v rámci krajiny aj medzinárodne. Štúdia z Holandska (Bol, 2020) poukazuje na nerovnosti medzi sociálne znevýhodnenými a rodinami s vyšším socio-ekonomickým postavením.

Analýza Sutton Trust v Anglicku zdôraznila rozdiely medzi súkromnými a verejnými školami, ako aj medzi bohatšími a chudobnejšími oblasťami (Cullinane, 2020).

Dištančné vzdelávanie prinieslo rozdiely v počte vyučovacích hodín; aprílový prieskum KPMG Business Institute (2020) na Slovensku ukázal, že polovica učiteľov odučila menej ako dve hodiny denne. Slovenské učebné osnovy v počiatočných fázach pandémie neodrážali potreby dištančného vzdelávania, čo viedlo k redukcii učiva. Znepokojujúce sú psychologické dopady na deti, vrátane negatívnych emócií, úzkosti a zvýšenia depresíí (Wang et al., 2020). Boli zaznamenané aj prípady fyzického a psychického násillia (Campbell, 2020). Pandemická situácia vo vzdelávaní tiež ovplyvnila rodičov - až 25 % respondentov výskumu v Holandsku

sa cítilo byť nekompetentnými pomáhať deťom (Bol, 2020), a podobné obavy boli zaznamenané v Írsku, kde 39-40 % rodičov malo veľké obavy z domáceho vzdelávania (Doyle, 2020).

Správa Európskeho parlamentu o situácii s COVID-19 (ods. 416) takisto podčiarkuje, že obmedzujúce opatrenia prijaté v členských štátoch neovplyvnili iba vzdelávanie a pracovné príležitosti mládeže, ale tiež ich mentálne zdravie a sociálny kapitál. Vyjadruje obavy z toho, že existujú indicie zvýšenia problémov s mentálnym zdravím, úzkostnými stavmi, príznakmi depresie a sklony k samovražednému správaniu. Zdôrazňuje tiež, že dlhodobé psychologické následky pandémie pravdepodobne viac postihli mladých ľudí, ktorí sú zraniteľnejší, alebo jednotlivcov z marginalizovaných komunít či sociálno-ekonomicky znevýhodnených prostredí.

Tá istá správa EP (ods. 418) poukazuje na to, že zatváranie škôl v dôsledku pandémie COVID-19 ovplyvnilo celosvetovo až 1,6 miliardy detí, pričom sa očakáva, že aspoň 24 miliónov študentov by mohlo skončiť so školským vzdelávaním predčasne. Vyzdvihuje tiež obavy z toho, že pandémia zhoršila sociálne a ekonomické problémy mládeže, a kombinácia strát v zamestnaní a neodmeňovaných či nízko platených pracovných miest zvýšila nebezpečenstvo chudoby medzi mladými ľuďmi.

Správa Pandémia COVID-19: získané skúsenosti a odporúčania do budúcnosti. 26.6.2023 - (2022/2076(INI)). Osobitný výbor pre pandémiu ochorenia COVID-19: získané skúsenosti a odporúčania do budúcnosti. Spravodajkyňa: Dolors Montserrat.

https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2023-0217_SK.html

Dopad pandémie ochorenia COVID-19 na oblasť ďalšieho vzdelávania na Slovensku. Priebežná správa z prieskumu. Autor publikácie: František Blanár. Centrum vedecko-technických informácií SR. https://www.cvtisr.sk/buxus/docs/VS/DALV/2021/COVID-19_dopad_na_DVZ_v_SR_final.pdf

Dopad pandémie na vzdelávanie/situačná správa z umeleckého školstva

Wellbeing žiakov a učiteľov a efektivita vyučovania počas pandémie

- Pandémia priniesla so sebou opatrenia, ktoré mali radikálny dopad na organizáciu výchovno-vzdelávacieho procesu a sociálny život žiakov stredných škôl. Následkom opatrení bola uzavretosť a izolácia mladých ľudí.
- Počas trvania online formy vyučovania chýbal bezprostredný sociálny kontakt medzi pedagogickými/odbornými zamestnancami a žiakmi a nebolo možné aplikovať zaužívané metódy monitorovania wellbeingu žiakov.
- Po návrate k prezenčnému vyučovaniu bol spozorovaný zvýšený výskyt stresu a úzkostí u žiakov, častejšie sú depresie a rôzne druhy osobnostných problémov. Nedostatok fyzickej aktivity u žiakov zhoršilo ich fyzickú kondíciu. Zvýšený čas strávený pred obrazovkou a sedavým životným štýlom mohol prispieť k problémom so sedavým zaťažením a zdravotným problémom, ako je napríklad nadváha.
- Prechod na online vzdelávanie mal negatívny dopad na motiváciu, koncentráciu a efektívnosť vzdelávania. (Niektoré umelecké predmety si vyžadujú prítomnosť v dielni alebo v ateliéry, tieto praktické predmety neboli de facto odučené, tj. dva ročníky boli ochudobnené o časť potrebného vzdelania pre prax).
- Nedostatok osobných interakcií so spolužiakmi a učiteľmi mal negatívny vplyv na sociálny vývoj a komunikačné zručnosti žiakov.
- Absencia pravidelného harmonogramu a osobnej interakcie so spolužiakmi mala negatívny vplyv na angažovanosť a pozornosť žiakov.
- Pandémia a home office mali dopad aj na učiteľov:

Možnosť práce z domova u niektorých viedla k strate pravidelného pracovného režimu a disciplíny. Hranica medzi pracovným a osobným priestorom sa stala menej jasnou, čo malo vplyv na oddelenie pracovných a súkromných aktivít. Na druhej strane u niektorých kolegov problémy s oddelením pracovného a osobného času zvýšili riziko prepracovania a nedostatočného oddychu.

Príležitosti:

- Pandémia priniesla so sebou nútenú zmenu v realizácii výchovno-vzdelávacieho procesu, pričom online vyučovanie sa stalo kľúčovým nástrojom pre udržanie kontinuity vzdelávania.
- Na vzdelávacie inštitúcie a celkovo na školstvo nová situácia vytvorila zvýšený tlak, čo prinútilo vzdelávacie inštitúcie rýchlo sa prispôbiť a poskytovať výučbu online. Dôsledkom bolo zvýšenie tempa digitalizácie v celom vzdelávacom sektore. Väčšina inštitúcií investovala do nových technológií, softvéru a infraštruktúry na podporu online vzdelávania.
- Online prostredie podnietilo učiteľov k objavovaniu nových metód a interaktívnych nástrojov na zabezpečenie angažovanosti študentov.
- Digitalizácia umožňuje prispôbiť vzdelávanie podľa potrieb jednotlivých žiakov, čo v niektorých prípadoch viedlo aj k lepším výsledkom.
- Došlo aj k eliminácii geografických obmedzení. Online vzdelávanie umožnilo prístup k výučbe aj pre žiakov, ktorí by inak nemali možnosť študovať napríklad z dôvodu geografickej vzdialenosti.
- Flexibilita online vyučovania umožnila žiakom učiť sa vlastným tempom a prispôbiť si rozvrh podľa individuálnych potrieb. Aj učitelia získali väčšiu flexibilitu, mohli si lepšie prispôbiť svoju výučbu podľa potrieb triedy a využiť rôzne metódy výučby.
- Pandémia priniesla naliehavú potrebu presunu vzdelávania do online priestoru. Táto zmena však mohla mať pozitívny dopad na digitalizáciu vzdelávania. Učitelia a žiaci sa naučili používať nové digitálne nástroje, vznikli inovácie vo vyučovacom procese a otvorila sa cesta k personalizovanej výučbe a rozšírenému prístupu k vzdelávaniu. Tento pozitívny dopad môže mať dlhodobý vplyv na spôsob, akým sa budú vzdelávacie inštitúcie s digitálnymi technológiami ďalej rozvíjať.

Rizikové dôsledky dištančného a online umeleckého vzdelávania

Umelecké vzdelávanie je unikátne svojim charakterom, a preto niektoré jeho aspekty sa môžu výrazne odlišovať od tradičných vzdelávacích metód, ako sú prednášky a testy.

- Fyzická prítomnosť a prostredie:

Jedným z kľúčových obmedzení dištančného a online umeleckého vzdelávania je nemožnosť poskytnúť študentom adekvátne fyzické prostredie a vybavenie. Klasické výtvarné techniky, ako napríklad maľba olejovými farbami, kresba uhl'om alebo práca so sochárskymi materiálmi, vyžadujú špeciálne dielne, ateliéry a náradie, ktoré nie sú nahraditeľné online nástrojmi. Umelecké vzdelávanie si vyžaduje prax a postupné zdokonaľovanie. Študenti potrebujú osobnú spätnú väzbu a návody od svojich učiteľov a mentorov. Pri online vzdelávaní je nemožné poskytovať okamžitú reakciu a individuálnu pomoc, čo môže obmedziť rozvoj študentských zručností.

- Interakcia so spolužiakmi a učiteľmi:

Umelecké vzdelávanie nie je len o technikách, ale aj o diskusii, kritike a spolupráci s ostatnými umelcami. Dištančné obmedzuje túto interakciu a kreatívny vývoj študentov, pretože chýba osobný kontakt s učiteľmi a spolužiakmi.

- Prístup k umeleckým dielam a umeleckej produkcii:

Tvorivý proces získava inšpiráciu z recepcie umeleckej produkcie, histórie umenia a existujúcich umeleckých diel etc. Online vzdelávanie môže obmedziť prístup študentov k umeniu v galériách, múzeách a ostatných kultúrnych stánkoch, čo môže mať negatívny vplyv na ich kreatívny rozvoj a inšpiráciu.

Vplyv pandémie na digitalizáciu vzdelávania

Digitalizácia stredných škôl nie je nový fenomén. Už pred pandemiou viedli trendy k zvýšenému využívaniu moderných technológií a digitálne nástroje na zlepšenie kvality a efektivity vzdelávania. Populárne boli najmä interaktívne tabule, e-learningové platformy, virtuálne laboratóriá, nosnou témou bola gamifikácia vzdelávania, spočívajúca v aplikovaní herných prvkov a princípov do vzdelávacieho procesu s cieľom zvýšiť motiváciu, zlepšiť angažovanosť študentov a uľahčiť učenie. V umeleckom vzdelávaní môže gamifikácia zvýšiť zapojenie a motiváciu študentov, poskytovať rôznorodé spôsoby učenia a podporovať ich tvorivý vývoj. Tým sa môže zlepšiť kvalita ich vlastnej umeleckej produkcie a celkový umelecký vývoj.

V umeleckom vzdelávaní prináša aplikácia princípu gamifikácie niekoľko príležitostí:

- Zvyšuje motiváciu a angažovanosť

Hry majú schopnosť motivovať a zaujať študentov. V umeleckom vzdelávaní môže gamifikácia ponúknuť kreatívne výzvy, súťaže a odmeny, čo podporuje aktívnu účasť a snahu dosahovať lepšie výsledky.

- Poskytuje okamžitú spätnú väzbu

Hry často poskytujú hráčom okamžitú spätnú väzbu na ich rozhodnutia a výkony. V umeleckom kontexte to umožňuje študentom okamžite vidieť dôsledky svojich umeleckých rozhodnutí a zlepšovať svoje zručnosti.

- Podporuje kreativitu

Gamifikácia umožňuje študentom vyjadriť svoju kreativitu a osobný umelecký výraz. Hry môžu ponúkať rôzne úlohy a výzvy, ktoré umožňujú študentom experimentovať s rôznymi umeleckými technikami a prístupmi.

- Rozvíja riešenie problémov

Hranie hier vyžaduje riešenie rôznych úloh a problémov. V umeleckom vzdelávaní môže gamifikácia podporovať študentov v hľadaní riešení pre umelecké výzvy a zdokonaľovať ich analytické a tvorivé schopnosti.

- Zlepšenie spolupráce

Niektoré hry využívajú prvky spolupráce a súťaže medzi študentmi. To môže posilniť tímovú prácu a komunikáciu medzi umelcami.

- Personalizované učenie

Gamifikácia umožňuje prispôbiť vzdelávací obsah a úlohy individuálnym potrebám a záujmom študentov, čo je v umeleckom vzdelávaní dôležité, pretože každý študent má svoj vlastný umelecký štýl.

- Zábava a relaxácia

Učenie prostredníctvom hier môže byť zábavné a môže pomôcť študentom uvoľniť sa a znížiť stres spojený s umeleckými projekciami.

Pandémia COVID-19 znamenala prechod na online vyučovanie pre väčšinu škôl, čo znamenalo potrebu rýchlo sa vybaviť potrebnou technikou, softvérom a digitálnymi kompetenciami.

Podľa správy Európskej komisie o digitálnom vzdelávaní v roku 2020 sa počet študentov a učiteľov, ktorí používali digitálne nástroje na vzdelávanie, zvýšil zo 40% pred pandémiou na 95% počas pandémie. Zároveň sa zvýšila aj diverzita používaných nástrojov, ako napríklad video-konferenčné aplikácie, cloudové služby, virtuálne učebnice alebo online testy. Tieto nástroje umožnili pokračovať vo vzdelávaní aj napriek obmedzeniam a izolácii.

Umelecké školy museli prispôbiť obsah vzdelávania zmeneným podmienkam. Predmety, ktoré si vyžadujú prácu v špecializovaných učebniach a v ateliéroch neboli plnohodnotne odučené. Vo výtvarnej tvorbe bola posilnená návrhová časť na úkor realizačnej časti.

Kontroverzné rozhodnutia ministra školstva, vedy, výskumu a športu SR o zrušení maturitných skúšok v roku 2021 malo negatívny dopad najmä na umelecké školy. Keďže žiaci boli hodnotení administratívnou formou, nemali príležitosť mentálne uzavrieť štúdium. Výstup, samostatne vytvorené umelecké dielo v rámci PČOZ je spravidla najlepšou prácou žiaka, ktoré sa zaradzuje do jeho portfólia a je dôležité pri neskoršom uplatnení na trhu práce.

Digitalizácia stredných škôl priniesla niektoré pozitíva, napríklad:

- Flexibilita a individualizácia

Online vyučovanie umožnilo študentom učiť sa podľa svojho tempa, záujmov a potrieb, mohli si vyberať z rôznych zdrojov a materiálov, prispôbovať si svoj rozvrh a pracovať samostatne alebo v skupinách.

- Inovácia a kreativita

Online vyučovanie podnietilo učiteľov a študentov k hľadaniu nových spôsobov a metód vzdelávania. Využívali rôzne digitálne nástroje na tvorbu interaktívnych a zábavných aktivít, prezentácií, projektov a experimentov.

- Spolupráca a komunikácia

Online vyučovanie umožnilo udržiavať kontakt medzi učiteľmi a študentmi, ako aj medzi študentmi navzájom. Využívali rôzne kanály komunikácie, ako napríklad e-mail, chaty, fóra, alebo sociálne médiá. Tiež sa podporila spolupráca medzi školami na národnej aj medzinárodnej úrovni.

Rizikové faktory zvýšeného tempa digitalizácie stredných škôl:

- Nerovnosť a vylúčenie

Nie všetci študenti a učitelia mali rovnaký prístup k technike, internetu a digitálnym zručnostiam. To znamenalo, že niektorí sa nemohli plne zapojiť do online vyučovania, čo zvýšilo riziko zaostávania a marginalizácie. Podľa správy Európskej komisie bolo 9% študentov v Európe úplne odrezaných od online vyučovania počas pandémie.

- Stres a frustrácia

Online vyučovanie bolo pre mnohých študentov a učiteľov náročné a vyčerpávajúce. Museli sa vyrovnávať s technickými problémami, nedostatkom sociálneho kontaktu, preťažením informáciami, nedostatkom motivácie a disciplíny, alebo narušením work-life balance.

- Kvalita a efektivita

Online vyučovanie nemohlo plne nahradiť klasické vyučovanie v škole. Niektoré predmety a aktivity boli ťažko realizovateľné online, ako napríklad telesná výchova, hudba, umenie, alebo praktické cvičenia. Tiež sa stratila možnosť osobnej interakcie, spätnej väzby a hodnotenia.

Nástroje v online vyučovaní a hybridná forma vzdelávania

Jednou z najdôležitejších online platforiem pre online vyučovanie je virtuálna učebňa, ktorá simuluje prezenčné prostredie učenia. Virtuálna učebňa umožňuje učiteľom zdieľať prezentácie, videá, obrázky, dokumenty a iné multimediálne materiály so študentmi, ktorí ich môžu sledovať na svojich počítačoch, tabletoch alebo smartfónoch. Virtuálna učebňa tiež umožňuje učiteľom a študentom komunikovať prostredníctvom hlasu, videa alebo textu, čím sa vytvára interaktívny a spolupracujúci proces učenia. Niektoré z najznámejších virtuálnych učební sú Zoom, Google Meet, Microsoft Teams, Skype a Webex.

Okrem virtuálnej učebne existujú aj ďalšie online nástroje, ktoré podporujú online vyučovanie. Napríklad online kvízy, testy a ankety môžu pomôcť učiteľom monitorovať pokrok a porozumenie študentov, ako aj poskytovať spätnú väzbu a hodnotenie. Niektoré z najpopulárnejších online nástrojov pre kvízy, testy a ankety sú Kahoot, Quizizz, Google Forms a Socrative. Ďalším príkladom online nástroja je online tabuľa, ktorá umožňuje učiteľom i

študentom kresliť, písať, zdieľať poznámky a brainstormovať spoločne. Niektoré z najobľúbenejších online tabúl sú Jamboard, Miro, Padlet a Whiteboard.

Hybridná forma vzdelávania kombinuje online a prezenčné elementy učenia a považuje sa za optimálnu formu vzdelávania, pretože zahŕňa výhody oboch foriem učenia a minimalizuje ich nevýhody. Do aktuálnej legislatívy sa však benefity hybridného vzdelávania sa nepremietli. Digitalizácia škôl smeruje predovšetkým k rozvoju digitálnej infraštruktúry škôl a k zlepšeniu digitálnej gramotnosti učiteľov, ale filozofia vzdelávania sa nezmenila. Zákon o výchove a vzdelávaní ani štátny vzdelávací program nepracujú s možnosťou hybridnej formy vzdelávania.

Projekt edIT a sieť školských digitálnych koordinátorov

Projekt edIT, ktorý sa zameriava na zlepšenie digitálnej gramotnosti a kompetencií žiakov a učiteľov na slovenských školách, je spolufinancovaný z Európskeho sociálneho fondu a jeho hlavným cieľom je podporiť rozvoj digitálnych zručností a využívanie informačno-komunikačných technológií (IKT) vo vzdelávaní.

Jednou z kľúčových aktivít projektu edIT bolo vytvorenie siete školských digitálnych koordinátorov (ŠDK), ktorí sú zodpovední za implementáciu digitálnej stratégie na svojich školách. ŠDK sú učitelia, ktorí majú záujem o IKT a chcú sa zapojiť do inovatívnych projektov a aktivít súvisiacich s digitálnym vzdelávaním. ŠDK majú za úlohu koordinovať a podporovať svojich kolegov pri využívaní IKT v učebnom procese, organizovať školenia a workshopy pre učiteľov a žiakov, spolupracovať s externými partnermi a odborníkmi, monitorovať a hodnotiť vplyv IKT na kvalitu vzdelávania a rozvíjať svoje vlastné digitálne kompetencie.

Projekt edIT ponúka ŠDK rôzne formy podpory, ako napríklad online platformu pre vzdelávanie a spoluprácu, metodické materiály a nástroje, finančné prostriedky na nákup IKT zariadení a služieb, možnosť účasti na národných a medzinárodných konferenciách a seminároch, certifikát o absolvovaní programu ŠDK a ocenenie za najlepšie príklady dobrej praxe.

Projekt edIT, ktorý je potrebné chápať ako kompenzačný krok reagujúci na pandémiu, je príležitosťou pre slovenské školy, aby sa stali súčasťou digitálnej transformácie vzdelávania a prispeli k rozvoju digitálnej spoločnosti a je tiež výzvou pre učiteľov, aby sa stali lídrami

zmien na svojich školách a motivovali svojich žiakov k získavaniu digitálnych zručností a kompetencií potrebných pre 21. storočie.

Projekt Digitálna vybavenosť škôl je súčasťou NP edit. Tento projekt mal za cieľ zvýšiť kvalitu a dostupnosť vzdelávania prostredníctvom moderných technológií a digitálnych nástrojov. Projekt sa realizoval od roku 2019 a má trvať do roku 2023. Jeho celkový rozpočet je 250 miliónov eur, z ktorých 85% pochádza z Európskeho sociálneho fondu a 15% z národných zdrojov.

Projekt sa skladá z troch hlavných oblastí: digitálna infraštruktúra, digitálne učebné materiály a digitálna kompetencia. V rámci digitálnej infraštruktúry sa plánuje vybaviť viac ako 5 000 škôl vysokorychlostným internetom, interaktívnymi tabuľami, notebookmi, tabletmi, projekčnými zariadeniami a ďalším hardvérom a softvérom. V rámci digitálnych učebných materiálov sa plánuje vytvoriť a sprístupniť viac ako 10 000 digitálnych učebných objektov, ktoré budú zodpovedať štátnemu vzdelávaciemu programu a podporovať inovatívne metódy vyučovania. V rámci digitálnej kompetencie sa plánuje poskytnúť odborné vzdelávanie pre viac ako 50 000 učiteľov, ktorí budú schopní efektívne využívať digitálne technológie vo svojej pedagogickej praxi.

Projekt má prínos nielen pre žiakov a učiteľov, ale aj pre celú spoločnosť. Digitálna vybavenosť škôl prispeje k rozvoju kľúčových zručností pre 21. storočie, k zvyšovaniu motivácie a záujmu o vzdelávanie, k znižovaniu nerovností a sociálneho vylúčenia, k podpore inkluzívneho a participatívneho vzdelávania, k zlepšeniu výsledkov vzdelávania a k posilneniu konkurencieschopnosti a inovatívnosti ekonomiky.

Národný projekt Digitálna vybavenosť škôl bol jedným z najväčších a najambicióznejších projektov v oblasti vzdelávania na Slovensku. Jeho úspešná realizácia si vyžaduje spoluprácu a koordináciu medzi rôznymi aktérmi na národnej, regionálnej a lokálnej úrovni.

Podmienkou zapojenia do projektu Digitálna vybavenosť bola podmienka zrealizovať interný audit pomocou nástroja SELFIE.

SELFIE (skratka pre Self-reflection on Effective Learning by Fostering the use of Innovative Educational Technologies) je online platforma, ktorá umožňuje školám a triedam vykonať sebahodnotenie svojich digitálnych schopností a potrieb. SELFIE ponúka sériu otázok a indikátorov, ktoré sa týkajú rôznych aspektov digitálneho učenia, ako napríklad

infraštruktúra, pedagogika, vedenie, spolupráca, motivácia, bezpečnosť a podpora. Na základe odpovedí na tieto otázky, SELFIE generuje individuálne a kolektívne správy, ktoré zobrazujú silné a slabé stránky školy alebo triedy v oblasti digitálneho učenia.

Cieľom SELFIE je podporiť školy a triedy v sebareflexii a rozvoji svojich digitálnych kompetencií, pomáha školám identifikovať svoje priority, ciele a akčné plány na zlepšenie svojich digitálnych zručností a využívania inovatívnych technológií a umožňuje porovnávať svoje výsledky s inými školami alebo triedami v rovnakej krajine alebo v Európe. Týmto spôsobom, SELFIE prispieva k vytváraniu kultúry kontinuálneho zlepšovania a spolupráce medzi školami a triedami.

SELFIE je bezplatná a dobrovoľná služba, ktorú môžu používať všetky typy škôl a tried na primárnom, sekundárnom a odbornom vzdelávaní. SELFIE je dostupná v 31 jazykoch a je podporovaná Európskou komisiou v rámci iniciatívy Digitálna vzdelávacia akcia. Od svojho spustenia v roku 2018 sa do SELFIE zapojilo viac ako 1 milión študentov, učiteľov a riaditeľov zo 7 500 škôl v 45 krajinách vrátane škôl na Slovensku

Pandémia a vysoké školy

Situácia na vysokých školách na Slovensku bola v nejednom ohľade podobná tej na základných a stredných školách, najmä z hľadiska kritického obdobia nábehu na dištančnú výučbu. Napriek tomu však systém univerzitného vzdelávania má svoje špecifiká, predovšetkým s ohľadom na spôsob organizácie výučby a skúšania, väčšiu samostatnosť študentov i očakávanú úroveň informatizácie vzdelávacích/výskumných procesov.

Odporúčaniam i analýzam stavu vysokoškolského vzdelávania sa začali veľmi skoro po zavedení lockdownu venovať jednotlivé vysoké školy i viaceré odborné inštitúcie a organizácie, ako sú Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR či Odborový zväz pracovníkov školstva a vedy a Slovensku.

V júni 2020 sa zrealizoval spoločný dotazníkový prieskum Študentskej rady vysokých škôl (ŠRVŠ) a Slovenskej akreditačnej agentúry pre vysoké školstvo (SAAVŠ), ktorý prebiehal od 10. do 22. júna 2020 v podobe dotazníka. Ten bol umiestnený na webových sídlach oboch inštitúcií a bol šírený pomocou sociálnych sietí a oficiálnou komunikáciou. Celkovo na otázky

odpovedalo 3,490 respondentov z 23 vysokých škôl, resp. 105 fakúlt. Výslednú vzorku prieskumu možno považovať za reprezentatívnu v študentskej populácii verejných škôl, najmä na prvom a druhom stupni štúdia.

Z prieskumu vyplynulo, že opatrenia spojené s COVID-19 predstavovali veľkú výzvu pre vysoké školy a študentov, najmä pri prechode z kontaktnej prezenčnej výučby na dištančnú. V prvých týždňoch bolo zaznamenané zníženie spokojnosti a informovanosti študentov, s postupom času sa situácia zlepšila.

Jednoznačne sa konštatovalo, že je potrebné doplniť digitálne kompetencie vysokoškolských zamestnancov a zabezpečiť ich neustály rozvoj. Ukázalo sa tiež, že v prvých týždňoch takejto výučby vysoké školy uprednostňovali skôr pasívnejšie metódy, študenti sa učili sami zo skrípt, sekundárnej literatúry, zaslaných prezentácií a pomocou online nástrojov. Až v nasledujúcom semestri sa prevažná väčšina pedagógov zžila s digitálnymi nástrojmi natoľko, že boli schopní realizovať pravidelné týždenné stretnutia so svojim študentmi online.

Aj v tomto prieskume sa ukázalo, že dištančná výučba nie je rovnako vhodná pre všetky typy študijných odborov na vysokých školách. Výraznú nespokojnosť a problém so slabšou informovanosťou vyjadrili najmä študenti v odbore všeobecné lekárstvo, naopak, pozitívne svoju skúsenosť hodnotili študenti odborov architektúra a urbanizmus a doprava.

Jednou z najväčších výziev letného semestra v akademickom roku 2019/2020 bolo ukončenie semestra, prípadne celého štúdia. Skúšky sú špecifickým fenoménom vysokoškolského štúdia a v dotazníku sa 33% študentov priznalo, že za týchto podmienok bolo jednoduchšie podvádzať. 43% respondentov konštatovalo, že skúšky boli upravené tak, aby sa nedalo podvádzať. Najčastejším opatreniami v tomto zmysle boli obmedzený čas alebo také formulácie otázok zo strany skúšajúceho, aby sa odpoveď nedala ľahko nájsť na internete či v študijných materiáloch. Približne 23% študentov sa stretlo s tým, že si museli inštalovať špeciálny program, ktorý mal sledovať ich aktivitu počas skúšok. Negatívnou skúsenosťou mnohých študentov – a to v plnej miere platí i pre umelecké školy – bola skutočnosť, že nedostávali spätnú väzbu a interakcie s učiteľmi neboli časté.

Veľmi intenzívne sa v prípade vysokoškolských študentov v situácii lockdownu vnímali ich socio-ekonomické podmienky. Prieskum ukázal, že pokles príjmov má negatívnu koreláciu so spokojnosťou študentov so svojím štúdiom. Mnohí študenti museli počas koronakrízy nielen študovať, ale aj premýšľať o tom, ako získať financie na pokrytie vlastného živobytia. Najväčší prepád príjmov zažili študenti, ktorí žijú na internátoch - často preto, lebo sa museli vysťahovať a nemohli pokračovať v práci. Zistilo sa tiež, že študenti, ktorí bývali v prenájme, zažili dvojnásobnú finančnú núdzu oproti slovenskému priemeru (SR: 7%, žijúci v prenájme 15%). Významný prepád príjmov sa odzrkadlil aj v tom, že cca 23% študentov konštatovalo, že nebudú schopní pokračovať v štúdiu bez finančnej pomoci.

Mimoriadne opatrenia predstavovali výzvu nielen pre technické a organizačné zvládnutie výučby, ale aj pre psychické zdravie všetkých zúčastnených, študentov i učiteľov. Pre mnohých bolo toto obdobie časom oddychu, spoločných momentov s rodinou a pokoja. Kombinácia sociálnej izolácie, neistých správ a zmätočných informácií od školy však často viedla k stavom úzkosti, stresu a osamelosti. Necelá polovica respondentov mala nadmerný stres zo školy a skoro 40% necítilo dostatočnú motiváciu k práci. Vážnejšie prejavy ako depresie (29%) a úzkosť (33%) pociťovalo síce menej ľudí, ale ide stále o neprimerane veľkú časť populácie. Mnohým z týchto prejavov sa podľa realizátorov výskumu dalo predísť lepšou komunikáciou alebo ponukou psychologickéj poradne počas mimoriadnej situácie. Takáto možnosť bola ponúknutá len 16% študentov.

Špecifickým typom problému v období pandémie boli mobility a pobyt zahraničných študentov na slovenských vysokých školách. Kvôli opatreniam, ktoré zaviedli mnohé krajiny, bolo ťažké a finančne náročné cestovať, teda mnoho zahraničných študentov zostalo radšej na Slovensku, v prípade, že by sa obnovila prezenčná výučba. V posledných týždňoch semestra sa potom mnohí študenti na mobilitách vrátili domov, čím sa objavili ojedinelé komplikácie spojené s uznávaním čiastočne nadobudnutého vzdelania.

Sprievodca výučbou počas COVID-19. Študentská rada vysokých škôl, 2020.

<https://srvs.eu/covid-a-studenti/covid-19-sprievodca/>

Pandémia koronavírusu na verejných vysokých školách a priamo riadených organizáciách. Odborový zväz pracovníkov školstva a vedy a Slovensku, 2020.

<https://www.ozskolstva.sk/sk/Aktuality/Vysoke-skoly-a-PRO/pandemia-koronavirusu-na-verejnych-vysokych-skolach-a-priamo-riadenych-organizaciach.alej>

Dopad COVID-19 na študentov. Študentská rada vysokých škôl (ŠRVŠ) - Slovenská akreditačná agentúra pre vysoké školstvo (SAAVŠ), 2020. 26s. <https://saavs.sk/wp-content/uploads/2020/07/Dopad-COVID-19-na-%C5%A1tudentov-%C5%A0RV%C5%A0-a-SAAV%C5%A0-1.pdf>

Celoživotné vzdelávanie – vplyv protipandemických opatrení na vzdelávacie aktivity v rámci ČŽV

Prieskum dopadu pandémie ochorenia COVID-19 na oblasť ďalšieho vzdelávania na Slovensku bol realizovaný prostredníctvom krátkeho dotazníka v online prostredí v roku 2021 a mapoval situáciu v priebehu roka 2020. Prieskum sa týkal 170 subjektov poskytujúcich vzdelávacie aktivity na Slovensku, z toho viac ako tretina boli komerčné subjekty. Výsledky ukázali, že pandémia COVID-19 mala vo väčšine prípadov negatívny vplyv na tieto organizácie, s prepadom účastníkov a rušením naplánovaných vzdelávacích aktivít. Až 57,6% poskytovateľov sa snažilo zmierniť dopad zmenou formy vzdelávania, ako je prechod na e-learning, a približne 6% zmenilo obsahové zameranie programov.

Hodnotenie štátnych opatrení na elimináciu dopadov pandémie v oblasti celoživotného vzdelávania bolo vnímané negatívne. Až 4 682 vzdelávacích aktivít bolo v roku 2020 zrušených, najmä v druhom a štvrtom kvartáli. Respondenti uvádzali nutnosť štátnej podpory a zmiernenie protipandemických opatrení ako hlavné zdroje kompenzácie, pričom vkladali výraznú nádej do vakcinácie. Ako hlavný dôvod poklesu vzdelávania boli označené protipandemické opatrenia platné v roku 2020, ktoré výrazne znížili mobilitu obyvateľov.

Druhou príčinou boli obavy z nakazenia COVID-19 zo strany účastníkov. Pandemická situácia však vytvára príležitosti pre rekvalifikáciu (bývalých) zamestnancov z odvetví najviac postihnutých pandemiou.

Dopad pandémie ochorenia COVID-19 na oblasť ďalšieho vzdelávania na Slovensku. Priebežná správa z prieskumu. Autor publikácie: František Blanár. Centrum vedecko-technických informácií SR. https://www.cvtisr.sk/buxus/docs/VS/DALV/2021/COVID-19_dopad_na_DVZ_v_SR_final.pdf

2.1.5. REAKCIA / IZ V SEKTORE

- využívanie nových technológií a prekračovanie hraníc bežných streamov a záznamov smerom k virtuálnej a rozšírenej realite (najúspešnejšie tie subjekty, ktoré mali s prácou s online obsahom skúsenosti už pred pandemiou) – nadobúdanie nových zručností pri práci s digitálnym a interaktívnym obsahom
- pokročilé informačné technológie boli najefektívnejším aktérom záchranu väčšiny profesií a zamestnaní, umožnili izolovanú prácu, zdieľanie produktu, komunikáciu a pokročilú logistiku – to sa samozrejme nezaobišlo bez schopnosti rýchlo prispôbiť podmienkam jednak zo strany dodávateľov, jednak užívateľov produktov
- závažné zmeny vo vnímaní profesií; mnohé atraktívne, perspektívne a napokon i výnimočne platené profesie ťažiace z priameho kontaktu s užívateľmi produktov sa ukázali ako mimoriadne silne zraniteľné
- kolaps profesií, ktoré nemali priestor na zmenu procesov alebo zmenu výrobných kapacít postačujúcej na udržanie potrebných výnosov (napr. podporné profesie pre performatívne umenia)
- pred covidom marginalizované, či menej vnímané profesie – činnosti zaznamenali naopak boom (napr. vizuálne umelecké remeslá, úžitkové výtvarníctvo – produkty distribuované roznáškovými službami – covidové obmedzenia ľudia využili na zveľaďovanie, skrášľovanie prostredia)
- v novo osvojených profesiách (žiaľ neraz s informálne nadobudnutými kompetenciami) však objavili aktéri viaceré benefity znamenajúce silné bariéry návratu do pôvodných profesií, čo prinieslo oslabenie niektorých odvetví na jednej strane, ale tiež saturáciu časti trhu produktami „amatérskeho pôvodu)

- úplný, rýchly kolaps dopytu po niektorých profesiách zvýšil nezamestnanosť bez možnosti prognózovať oživenie dopytu a teda nastaviť sa v perspektíve
- home offices v mnohých prípadoch priniesli vyššiu produktivitu práce, zníženie stresu, zefektívnenie procesov a administratívy; jednotlivci si často dokázali nastaviť procesy účelnejšie ako ich zamestnávateľia; na druhej strane dlhodobé fungovanie v móde domácej práce prinieslo riziko straty štandardných pracovných návykov, frustráciu zo sociálnej izolácie, demotiváciu
- práca z domu priniesla v mnohých prípadoch nezávislosť pracovných síl na zamestnávateľovi – konkrétni zamestnanci dokázali v prostredí home office pracovať aj pre viac zamestnávateľov súčasne alebo popri zamestnaní podnikateľ

2.2. MIGRAČNÁ VLNA V DÔSLEDKU VOJNOVÉHO KONFLIKTU NA UKRAJINE (2022)

Slovensko nebolo na masívny príviv migrantov pripravené organizačne, ekonomicky ani spoločensky akceptovanými hodnotami; politické elity (vláda, štátna správa) sa o riešenie ukrajinskej migrácie nepostarali, a to ani komunikačne smerom k vlastným obyvateľom:

- improvizácia, nie proaktivnosť
- jednotlivci i občianske organizácie, či cirkvi mobilizovali svoje zdroje a boli ďaleko efektívnejší ako štátna správa, na začiatku migračnej vlny dokonca možno povedať, že nahrádzali nefungujúce štátne štruktúry
- snaha o „prehodenie“ zodpovednosti na zlyhávajúce kritické myslenie Slovákov – vojnové konflikty sú však vždy spájané s propagandou jednej a/alebo druhej strany; aj bez konšpiračnej scény a jej médií, zostáva bežný človek zmätený, zneistený a názor si tvorí oportunisticky, nesystémovo, napodobuje jemu blízke authority – zlyhanie štátu
- výskyt hoaxov a konšpiračných teórií

Agentúra Median SK uskutočnila pre RTVS prieskum ohľadom konšpiračných teórií na Slovensku. Prieskum sa realizoval na reprezentatívnej vzorke 1 010 respondentov vo veku 18 a viac rokov v júli 2023. Ukazuje, že až 19 percent Slovákov verí tvrdeniu, že vojna Ruska na Ukrajine nie je a ide o klamstvo, ktoré vymyslelo USA. V podobnom duchu je medzi Slovákami rozšírené presvedčenie, že útoky z 11. septembra nariadila vláda USA, že verejnosti sa utajuje existencia UFO a že lietadlá vypúšťajú chemické látky so zámerom vyvolať škodlivý účinok u ľudí (tzv. chemtrails) – týmto trom výrokom verí približne tretina Slovákov.

Psychológovia a analytici vidia za popularitou konšpiračných teórií fakt, že viera v ne dáva ľuďom pocit výnimočnosti. Sú pre ľudí atraktívne, lebo im dávajú istý pocit výnimočnosti. Evokujú v ľuďoch pocity, že len oni poznajú 'skutočnú' pravdu. Zvyšok obyvateľstva len slepo nasleduje nejaký pomyselný hlavný myšlienkový prúd. Tieto teórie sú populárne najmä medzi ľuďmi, ktorí sú sklamaní zo systému, v ktorom žijú, a majú pocit, že ich potreby nie sú dostatočne brané do úvahy a cítia sa nevypočutí.

Samozrejme, je možné identifikovať aj ďalšie dôvody, pre ktoré sa konšpirácie tešia obľube.

Podľa psychológov môžu konšpiračné teórie jednoducho napĺňať túžbu po poznaní v

situáciách, ktoré sú nejasné. Takéto teórie často umožňujú ľuďom identifikovať vinníka, väčšinou nejakú skupinu ľudí, či jednotlivca, ktorý má údajné sprisahanie na svedomí. Stúpenci konšpiračných teórií potom získavajú pocit, že vedia, kto je v pozadí problému a môžu sa cítiť istejšie a bezpečnejšie v domnení, že majú situáciu pod kontrolou. Riešenie tejto situácie je predovšetkým vo vzdelávaní (nielen) mladých ľudí v oblasti informačnej/ mediálnej gramotnosti. Žiaľ, pri šírení konšpiračných teórií medzi občanmi Slovenska zohrávajú významnú úlohu aj politickí lídri, ktorí dlhodobo a konzistentne šíria dezinformácie, ktoré podkopávajú dôveru v očkovanie a v opatrenia, ktoré mali ľudí chrániť proti ochoreniu (Lisá, 2023).

(Lisá, A. 2023. Najrozšírenejším konšpiračným teóriám verí až tretina Slovákov. Dáva im to pocit výnimočnosti, hovorí psychologička. RTVS Správy, 11.8.2023.

<https://spravy.rtvsk.sk/2023/08/najrozsirenejším-konspiracným-teóriám-verí-az-tretina-slovakov-viera-v-ne-dava-ludom-pocit-vynimocnosti-vysvetluje-psychologicka>)

2.2.1. DOPAD VOJNY NA UKRAJINE NA SEKTOR KULTÚRY A KREATÍVNEHO PRIEMYSLU

Od začiatku ruskej vojenskej agresie voči Ukrajine (24. februára 2022), pred vojnou utiekli milióny ľudí, ktorí hľadali útočisko v krajinách EÚ. Štatistiky uvádzajú 4,8 milióna utečencov z Ukrajiny, ktorí získali v EÚ dočasnú ochranu alebo podobný režim. EÚ prijala viaceré konkrétne opatrenia na pomoc utečencom, medzi ktoré patrí napríklad mechanizmus dočasnej ochrany osôb utekajúcich pred vojnou, humanitárna pomoc v hodnote 523 miliónov EUR, podpora v oblasti civilnej ochrany pre Ukrajinu, Česko, Moldavsko, Poľsko, Slovensko a Úrad OSN pre utečencov (UNHCR), finančná a technická podpora pre členské štáty prijímajúce utečencov, alebo podpora na riadenie hraníc pre krajiny EÚ a Moldavsko. 1. marca 2022 aktivovala EÚ smernicu o dočasnej ochrane, ktorej cieľom je zmierniť tlak na vnútroštátne azylové systémy a umožniť vysídleným osobám požívať harmonizované práva v celej EÚ. Medzi tieto práva patria pobyt, prístup na trh práce a k bývaniu, lekárska pomoc, sociálna starostlivosť, či prístup k vzdelávaniu pre deti. Dočasná ochrana je núdzový mechanizmus, ktorý možno aktivovať v prípadoch hromadného prílevu vysídlených osôb a ktorého zámerom je poskytnúť okamžitú a kolektívnu ochranu vysídleným osobám, ktoré sa nemôžu

vrátiť do svojej krajiny pôvodu. V súčasnosti (údaje do marca 2023) využívajú mechanizmus dočasnej ochrany cca 4 milióny ľudí z Ukrajiny. Najviac ich je v Nemecku, Poľsku a v Českej republike. Na Slovensku toto číslo dosiahlo hodnotu 97 980 (Migračná, 2023).

(Migračná a azylová politika EU: Prílev utečencov z Ukrajiny. Európska rada, Rada Európskej únie. 2023. <https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/eu-migration-policy/refugee-inflow-from-ukraine/>)

Podľa zákona o azyle sa osobám utekajúcim pred vojnou po požiadaní udeľuje dočasné útočisko. Na základe tohto statusu získajú doklad o tolerovanom pobyte s označením odídenc. Zamestnávateľ môže v zmysle zákona o službách zamestnanosti následne odídencu zamestnať bez povolenia na zamestnanie. Nevyžaduje sa ani potvrdenie o možnosti obsadenia voľného pracovného miesta.

Zamestnanosť je pre migrantov jedným z kľúčových faktorov umožňujúcich ich integráciu v novej krajine. Možnosť pracovať je dôležitá nielen z finančného hľadiska na zabezpečenie základných potrieb a dôstojného života ľudí z Ukrajiny, ale aj z psychologického hľadiska.

Zamestnanosť, prípadne nezamestnanosť ľudí z Ukrajiny je však aj otázkou dlhodobej finančnej záťaže pre verejné financie Slovenska; všeobecne je z dlhodobého hľadiska efektívnejšie ľudí z Ukrajiny čo najskôr zamestnať.

Podľa UNHCR na Slovensko prichádza 49% žien a 37% detí

(https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Ukraine%20situation-RRP%20plan%20and%20flash%20appeal-March-December-2022_1.pdf). Podľa analýz portálu Profesia.sk je väčšina uchádzačov o zamestnanie ženského pohlavia.

Podľa Profesie približne polovica utečencov z Ukrajiny, ktorí si v 2. kvartáli 2022 hľadali prácu, má vysokoškolské vzdelanie. Z analýzy však vyplýva, že sa väčšinou hlásia na pozície, na ktoré vzdelanie daného stupňa nie je potrebné (čaušník/čka, upratovač/ka, robotník/čka, či pomocné profesie). (<https://www.trend.sk/spravy/aj-pre-ukrajincov-pracovny-trh-ponuka-vyse-32-tisic-volnych-miest>) Ide o nízkooplatené pozície, ktoré pre samoživiteľky s deťmi nestačia na pokrytie nákladov potrebných na dôstojný život.

Jednou z prekážok na pracovnom trhu je uznávanie kvalifikácie, prípadne potreba iných administratívnych náležitostí (napr. výpis z registra trestov, či psychologické posudky), ktoré

sú nutné na vykonávanie určitých profesií. Len nedávno boli do určitej miery uvoľnené opatrenia v oblasti školstva, po ktorom volala aj Slovenská komora učiteľov. Proces zamestnávania pedagógov a psychológov z Ukrajiny do škôl a predškolských zariadení (či iných zariadení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately či zariadení sociálnych služieb) však naďalej spomaľuje nutnosť psychologických posudkov od psychológov pracujúcich v zdravotníctve, na ktoré sa v dôsledku dlhodobo poddimenzovaných kapacít dlho čaká. V iných oblastiach však podobná pružnosť stále chýba a nastavené limity prekážajú v zamestnávaní v poddimenzovaných sektoroch (zdravotníctvo, poradenstvo).
https://mareena.sk/assets/files/Integracia-ludi-z-Ukrajiny_Navrhy-ries%CC%8Ceni%CC%81.pdf

Sektor KKP (spolu s mimovládnyimi organizáciami) reagovali na udalosti v Ukrajine medzi prvými vysokou mierou solidarity a podpory (dražby, koncerty, špecifické aktivity na podporu Ukrajiny, dokonca aj na streamovacích kanáloch takmer okamžite začal figurovať obsah v ukrajinskom jazyku, dokonca prioritne – obsah, ktorý nemal český či slovenský dabing už mal ukrajinský na znak podpory a solidarity).

Kvalitu štruktúry ľudských zdrojov v sektore kultúry a kreatívneho priemyslu však migračná vlna v dôsledku vojnového konfliktu na Ukrajine podstatne/významne nepoznamenala. Neprinesla významné skvalitnenie disponibilnej pracovnej sily na trhu práce a ani uspokojivo nezaplnila chýbajúce pracovné pozície. Sektor KKP sa totiž vyznačuje vysokým podielom (viac ako 60%) kvalifikovaných vysokoškolsky vzdelaných pracovníkov a vysokým podielom zamestnaní, ktoré si vyžadujú špecifickú kvalifikáciu, vedomosti a zručnosti.

Ako vypovedajú údaje za rok 2022, sektor kreatívnej a kultúrnej tvorby je charakteristickým dominantným zastúpením žien so stupňom vzdelania Vysokoškolské - 2. stupeň. Ich počet v sledovanom roku prevyšoval 5,8 tisíc osôb. Taktiež u mužov bolo najrozšírenejšie vzdelanie Vysokoškolské - 2. stupeň, i keď ich podiel na zamestnanosti bol nižší. Vysokoškolské vzdelanie minimálne prvého stupňa malo v porovnaní s celým hospodárstvom podstatne väčšie zastúpenie. Z celkového počtu osôb zamestnaných v kreatívnej a kultúrnej tvorbe v roku 2022 malo vysokoškolské vzdelanie minimálne prvého stupňa približne 53 % osôb. Z celkového počtu mužov zamestnaných v kreatívnej a kultúrnej tvorbe malo vysokú školu

približne 51 % a z celkového počtu žien zamestnaných v kreatívnej a kultúrnej tvorbe malo vysokoškolskú kvalifikáciu približne 54 % (graf č. 14).

Oproti prechádzajúcim rokom nastali najvýraznejšie zmeny v nasledovných kategóriách zamestnancov (mužov a žien spolu):

- Úplné stredné odborné (medzi rokmi 2021 a 2020 nastalo zníženie podielu zamestnancov s týmto vzdelaním o približne 2,7 p. b.),
- Vysokoškolské - 2. stupeň (medzi rokmi 2021 a 2022 sa podiel zamestnancov s týmto vzdelaním zvýšil o približne 2,7 p. b.),
- Vyučení s maturitou (v roku 2021 sa podiel príslušných zamestnancov medziročne zvýšil o približne 1,4 p. b.).

Špecifiká trhu práce sú determinované najmä kvalitatívnymi a kvantitatívnymi aspektmi pracovných síl, formovanými prostredníctvom prebiehajúcich demografických javov, a to osobitným zreteľom na procesy biologickej reprodukcie ľudských zdrojov. V porovnaní s rokom 2011 celkovo do roku 2022 v rámci kreatívnej a kultúrnej tvorby najvýraznejšie vzrástol počet zamestnaných osôb patriacich do vekovej skupiny 60 a viac rokov, na druhej strane ich počet najvýraznejšie poklesol v rámci vekovej skupiny 25 - 29 rokov. V roku 2022 bol najvyšší podiel osôb zamestnaných v rámci kreatívnej a kultúrnej tvorby vo vekovej skupine 60 a viac rokov. Najsilnejšie zastúpenie zamestnancov mužského pohlavia bolo v roku 2022 vo vekovej skupine 60 a viac rokov, kde ich pomerné zastúpenie dosiahlo 16 % z celkového počtu mužov zamestnaných v kreatívnej a kultúrnej tvorbe. U žien bola v roku 2022 s relatívnym podielom 19 % na celkovom počte žien zamestnaných v tomto sektore najpočetnejšia veková skupina 60 a viac rokov. Výsledkom vzájomného spolupôsobenia demografických a ekonomických procesov za sledované obdobie je celkový nárast zastúpenia vyšších vekových kategórií v kreatívnej a kultúrnej tvorbe, a to pri súčasnom znížení podielu mladých ľudí vo veku do 29 rokov. Táto skutočnosť má spolu s vývojom ekonomiky kľúčový vplyv na budúci vývoj na trhu práce.

Do uvedených dát občania Ukrajiny zasiahli iba marginálne.

Migranti s relatívne vyššou šancou uplatniť sa na pracovnom trhu (univerzitne vzdelaní odborníci, ľudia s medzinárodnými skúsenosťami, jazykovo vybavení a kompetentní aj z pohľadu dĺžky praxe a súladu s našimi NŠZ) sa pokúšajú uplatniť predovšetkým v iných štátoch EÚ, Slovensko pre nich predstavuje zväčša tranzitnú krajinu. Navyiac, umelci a tvoriví pracovníci sú často vystavení rôznym formám diskriminácii a vylúčeniu – explicitnému alebo implicitnému – častokrát na základe ich kultúrneho zázemia. Uvedené sa týka napríklad mladých profesionálov, ktorí utiekli z Ukrajiny po začiatku vojnového konfliktu. Títo umelci a kultúrni pracovníci nie vždy zdieľajú rovnaké príbehy alebo referenčné rámce. Inštitúcie majú často zakorenené zvyky a názory, ktoré sťažujú spoluprácu. Čiže nielen prísna legislatíva a náročný proces uznávania vzdelania spôsobili, že len veľmi málo týchto ľudí našlo uplatnenie v kultúrnom a umeleckom prostredí na Slovensku. Najvýznamnejší je podiel občanov Ukrajiny v oblasti umeleckých profesií (s výnimkou umeleckej produkcie založenej na používaní slovenčiny). Občania Ukrajiny tvorili v roku 2023 približne 13 % zo všetkých zamestnancov vykonávajúcich zamestnanie 2653008 Baletný sólista, v zamestnaní 2652005 Korepetítor predstavoval podiel štátnych príslušníkov Ukrajiny 7,8 % uplatňujú sa aj v segmente vizuálneho umenia (kde však sanujú najmä potreby špecifického trhu prác na objednávku).

Čo sa týka situácie v ďalších segmentoch sektora, nedokážeme sa, žiaľ, oprieť o žiadne relevantné štatistiky, ktoré by vypovedali o začlenení odborných pracovníkov z Ukrajiny do štruktúry zamestnanosti. Informácie, optierajúce sa najmä o čiastkové dáta z veľkých inštitúcií, poukazujú na skutočnosť, že migranti z Ukrajiny sa v sektore uplatňujú skôr marginálne, aj to zväčša na pozíciách v prevádzkových a obslužných činnostiach.

Odbor štatistik IKT, Sekcia informatiky, MPSVR SR; mesačná štatistika za august 2023)
https://www.upsvr.gov.sk/statistiky/zamestnavanie-cudzincov-statistiky/zamestnavanie-cudzincov-na-uzemi-slovenskej-republiky-za-rok-2023.html?page_id=1247176

2.2.2. MIGRÁCIA ŽIAKOV A ŠTUDENTOV Z UKRAJINY

Žiaci-odídenci z Ukrajiny dostali možnosť študovať, absolvovať odbornú prax alebo dobrovoľnícku činnosť na stredných školách v Slovenskej Republike, čo prinieslo obojstranné výhody aj pre ukrajinských odídencom, aj pre domácich žiakov a pedagógov:

- Získanie medzinárodných skúsenosti a rozvinutie medzikultúrnych kompetencií

Vynútený študijný pobyt odídencom vám umožnil vzájomne spoznať inú krajinu, kultúru, tradície a ľudí. Rozvinuli sa rôzne aktivity (zbierky, kultúrne a vzdelávacie podujatia) a nadviazali sa nové priateľstvá. Tieto skúsenosti nám pomohli rozvíjať osobné a sociálne zručnosti, ako aj otvorenosť, toleranciu a rešpekt k rozmanitosti.

- Zlepšenie jazykových znalostí

Vynútený študijný pobyt je ideálnou príležitosťou na zdokonalenie sa v cudzom jazyku pre obe strany.

- Ak odhliadneme od tragického dôvodu javu, môžeme migráciu žiakov a študentov z Ukrajiny vnímať ako študijnú mobilitu, ktorá síce nie je súčasťou štandardných mobilityných programov (je vyvolaná geopolitickým konfliktom, vojnou), ale z pohľadu dopadov na prijímajúcu inštitúciu má podobný efekt ako štandardná mobilita.

Študijná mobilita umožní študovať na inej vzdelávacej inštitúcii, ktorá môže mať/má iný vzdelávací systém, metodológiu alebo kurikulum. Žiak sa môže oboznámiť s inými spôsobmi učenia a vyučovania, porovnať si svoje znalosti a schopnosti s inými študentmi a získať nové perspektívy na svoj odbor. Vynútený študijný pobyt tiež zvyšuje mobilitu na trhu práce.

Štúdium žiakov so štatútom odídenca nie je hrazené z normatívnych finančných prostriedkov, ale z Plánu obnovy.

- Poučenie z rozdielov medzi vzdelávacími systémami dvoch krajín

Skúsenosti z príchodu žiakov z Ukrajiny sú impulzom na porovnanie medzi vzdelávacím systémom dvoch krajín: Slovenska a Ukrajiny. Dochádza k porovnaniu ich silných a slabých stránok, podobností a rozdielov, výhod a nevýhod.

Stredoškolské vzdelávanie na Slovensku sa realizuje v nasledovných typoch vzdelávacích subjektov typov: gymnáziá, odborné školy, športové školy, konzervatóriá a školy umeleckého priemyslu, pričom posledné štyri sú pod gesciou Štátneho inštitútu pre odborné vzdelávanie,

čiže v určitom zmysle sa považujú za odborné školy. Gymnázia sú všeobecné školy, ktoré pripravujú žiakov na pokračovanie v štúdiu na vysokej škole. Odborné školy sú zamerané na prípravu žiakov pre konkrétne povolania alebo trhy práce. Štúdiom na strednej škole trvá štyri alebo päť rokov, podľa typu školy a odboru. Po ukončení strednej školy žiaci musia absolvovať maturitnú skúšku, ktorá pozostáva z povinných a nepovinných predmetov. Maturitná skúška je podmienkou pre vstup na vysokú školu.

Kvalita stredoškolského vzdelávania na Slovensku je relatívne akceptovateľná. Kvalita vzdelania je potvrdená medzinárodnými testami, ako je PISA alebo TIMSS. Slovenskí stredoškoláci dosahujú nadpriemerné výsledky v matematike, prírodných vedách a čítaní. Je prítomná možnosť voľby medzi rôznymi typmi a odbormi stredných škôl, ktoré umožňujú žiakom zohľadniť ich záujmy, schopnosti a plány do budúcnosti. Vzdelanie je dostupné pre všetky vrstvy spoločnosti, pretože stredoškolské vzdelanie je bezplatné a existujú rôzne formy podpory pre sociálne znevýhodnených žiakov.

Stredoškolské vzdelávanie na Slovensku má aj niekoľko slabých stránok. Jednou z nich je nedostatočné financovanie zo strany štátu, ktoré sa prejavuje v zastaranom vybavení, nedostatku učebníc, nízkych platoch učiteľov a nedostatku inovácií vo vzdelávacom procese. Ďalšou je rigidita vzdelávacieho systému, ktorý neumožňuje dostatočnú flexibilitu a individualizáciu pre žiakov s rôznymi potrebami, talentmi a tempo učenia. Významnou slabou stránkou je nízka prestíž odborného vzdelania, ktoré je často vnímané ako menejcenné voči gymnaziálnemu vzdelaniu. To vedie k nedostatku kvalifikovaných odborníkov na trhu práce a k nadmernému akademizmu.

Stredoškolské vzdelávanie na Ukrajine je jednotné a povinné pre všetkých žiakov. Štúdiom na strednej škole trvá 11 rokov, pričom posledné tri roky sú zamerané na profilové vzdelávanie podľa zvoleného smeru. Po ukončení strednej školy žiaci musia absolvovať zovšeobecňujúcu skúšku (ZNO), ktorá je jediným kritériom pre vstup na vysokú školu.

Stredoškolské vzdelávanie sa snaží zabezpečiť univerzálnosť vzdelania, ktorá poskytuje rovnaké možnosti pre všetkých žiakov bez ohľadu na ich sociálne a ekonomické postavenie. Štát sa snaží o modernizáciu vzdelávacieho systému, ktorá sa uskutočňuje v súlade s európskymi štandardmi a trendmi. Prejavujú sa snahy o zvýšenie transparentnosti a objektivity prijímacieho procesu na vysoké školy, ktorý sa opiera o výsledky ZNO.

Stredoškolské vzdelávanie na Ukrajine zápasí s nedostatkom financií, korupciou, politizáciou a nekompetentnosťou učiteľov. Učebné plány sú preťažené a obsahujú príliš veľa predmetov a informácií, ktoré nie sú relevantné pre život a prácu. Prejavuje sa nedostatok praktických zručností a kompetencií, ktoré by pomohli žiakom adaptovať sa na dynamické a konkurenčné prostredie.

- Zdieľanie kultúrnych skúseností a vzorcov

Táto kultúrna výmena môže pomôcť vytvoriť medzinárodné vzťahy a posilniť medzinárodné porozumenie. Študenti, ktorí majú medzinárodné skúsenosti, často rozvíjajú globálnu perspektívu a lepšie chápu komplexné globálne problémy.

Situácia však prináša aj výzvy, ako je potreba zabezpečiť, aby sa ukrajinskí žiaci cítili v školskom prostredí dobre a podporovaní. Je potrebné, aby vznikli programy a podporné opatrenia na integrovanie a podporu žiakov - odídencom.

Migrácia študentov z Ukrajiny

Za špecifický indikátor úrovne migrácie smerom na Slovensko možno považovať údaje o počtoch zahraničných študentov, ktorí prichádzajú študovať na vysoké školy v SR. Oficiálne štatistiky ministerstva školstva (MŠVVaŠ SR) sú dostupné na stránke CVTI SR (https://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/statistiky/statisticka-rocenka-publikacia/statisticka-rocenka-vysoke-skoly.html?page_id=9596). Pri tomto selektívnom pohľade sú z tabuliek extrahované len dáta za verejné vysoké školy a vybrané len na tie krajiny, kde sa obdobie ostatných rokov (od roku 2015) došlo k výraznému nárastu počtu študujúcich študentov. Nie je žiadnym prekvapením, že takéto krajiny sú tri – Ukrajina, Rusko a Bielorusko. Tabuľka je pre porovnanie doplnená o údaje za študentov, ktorí sa zapísali na slovenské vysoké školy a sú občanmi Českej republiky. Okrem absolútnych čísiel sú uvedené aj podiely týchto krajín na celkovom počte zahraničných študentov zapísaných na vysokých školách v SR.

Tabuľka 1: Počty študentov z Bieloruska, ČR, Ruska, Ukrajiny a celkový počet zahraničných študentov zapísaných na verejných vysokých školách v SR v rokoch 2015 až 2022

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Bielorusko	12	14	20	35	59	110	225	320
ČR	356	326	308	285	315	328	357	299
Rusko	47	65	102	188	316	523	658	898
Ukrajina	663	1152	1822	2747	3749	4666	5493	9847
celkovo	5092	5796	6865	8098	9530	10839	11933	16590

Tabuľka 2: Podiely študentov z Bieloruska, ČR, Ruska, Ukrajiny na celkovom počte zahraničných študentov zapísaných na verejných vysokých školách v SR v rokoch 2015 až 2022

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Bielorusko	0,24%	0,24%	0,29%	0,43%	0,62%	1,01%	1,89%	1,93%
ČR	6,99%	5,62%	4,49%	3,52%	3,31%	3,03%	2,99%	1,80%
Rusko	0,92%	1,12%	1,49%	2,32%	3,32%	4,83%	5,51%	5,41%
Ukrajina	13,02%	19,88%	26,54%	33,92%	39,34%	43,05%	46,03%	59,36%
celkovo	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že štatistiky prinášajú potešujúcu informáciu o zvyšujúcom sa záujme zahraničných študentov o štúdium na Slovensku (5092 zahraničných študentov v roku 2015 a 16590 v roku 2022) a dalo by sa špekulovať o vplyve viacerých faktorov, ako sú napríklad zmeny vo vízovej politike alebo zvýšené marketingové úsilie slovenských vysokých škôl v týchto krajinách. Tento nárast je však do značnej miery spôsobený zvyšovaním počtu

študentov predovšetkým z troch vyššie spomenutých krajín, teda Bieloruska, Ruska a Ukrajiny. Napríklad v rokoch 2021 až 2022 sa celkový počet zahraničných študentov zvýšil o 4657. V tom istom období sa počet študentov len z Ukrajiny zvýšil o 4354, čo predstavuje takmer 94 % celkového nárastu. Údaje o Rusku a Bielorusku sú počas tohto obdobia tiež značné, s nárastom o 240, resp. 95, čo predstavuje približne 7 % celkového nárastu. Len pre porovnanie, počet študentov z Českej republiky (a podobné konštatovanie by platilo aj v prípade iných krajín) zostáva v priebehu rokov relatívne stabilný, pohybuje sa od 285 do 357, s miernym poklesom v roku 2022 na 299.

V prípade Ukrajiny je tento stav vcelku pochopiteľný – študenti unikajú z krajiny pred neistou situáciou a vojnou a ich počty sa neustále zvyšujú. Pre niekoho môže byť prekvapujúce, že dynamicky rastie aj počet študentov z Bieloruska a Ruska, kde treba vidieť najmä dva dôvody – nesúhlas s fungovaním domácej politiky a únik pred represiami alebo únik pred dôsledkami ekonomických sankcií a hľadanie perspektívy v Európe.

Skúsenosti z vysokých škôl naznačujú, že je len málo špekulatívnych prípadov, keď sa študenti z Ukrajiny, Ruska a Bieloruska na štúdium zapíšu a potom sa už na škole neobjavia. Väčšinou ide o cieľavedomých a ambiciózných študentov, ktorí dokážu v krátkom čase prekonať jazykovú bariéru a úspešne doštudovať. Väčšina študentov prichádzajúcich z Ruska deklaruje, že po ukončení štúdia nemajú v pláne sa do svojej domoviny vrátiť. Bolo by preto vhodné, keby sa slovenská vláda pokúsila vytvoriť systém umožňujúci začleniť týchto mladých ľudí do práce na Slovensku predtým, ako sa rozhodnú odísť do západnej Európy.

2.3. ENERGETICKÁ KRÍZA

Energetická kríza otriasla základmi európskej ekonomiky. Ceny energií začali rásť už na jeseň 2021, po skončení pandémie COVID-19 a všeobecnom oživení ekonomiky tak v Európe ako aj vo svete. Plnohodnotnú energetickú krízu spustil ruský útok na Ukrajinu v roku 2022, po ktorom ceny plynu a elektrinu prekonal rekordy a prispeli k vysokej inflácii. Zatiaľ čo ceny plynu a elektriny na burze stúpili počas krízy aj viac ako desaťnásobne (Prečo, 2023), ceny oboch komodít pre domácnosti i podniky v rámci EU sa minimálne zdvojnásobili (Drapáková a Hudec, 2023).

(Prečo sa ceny energie zvýšili. Šetríme pre nás. Slovenská inovačná a energetická agentúra 2023. <https://setrimeprenas.sk/preco-sa-ceny-energie-zvysuju/>)

(Drapáková, D. a M. Hudec. 2023. Ako Európu zmenila energetická kríza. EURACTIV.sk, 10. 5. 2023 (aktualizované: 11. 5. 2023) <https://euractiv.sk/section/ekonomika-a-euro/video/ako-europu-zmenila-energeticka-kriza-video/>)

Už vo februári 2023 portál Euractiv konštatoval (Jenčová, 2023), že krajiny Európskej únie od septembra 2021 vyčlenili na riešenie energetickej krízy 681 miliárd eur. Výdavky smerovali do ochrany domácností a firiem pred rastúcimi nákladmi na energie. Najviac, takmer 270 miliárd eur, dalo na zmiernenie energetickej krízy Nemecko. Za ním nasledujú Británia, Taliansko a Francúzsko, pričom každá z týchto krajín minula na pomoc domácnostiam a firmám menej než 150 miliárd eur. Slovensko dalo na opatrenia proti kríze celkovo oveľa menej – len 9,1 miliardy eur. V pomere k veľkosti svojej ekonomiky je však na prvom mieste v Únii. Firma Bruegel svoje analýzy neskôr aktualizovala (Sgaravatti et al., 2021) a pozícia SR v tomto rebríčku sa zmenila (12), avšak to nič nemení na výške sumy, ktorá bola na boj s krízou vyčlenená.

(Jenčová, I. 2023. Slovensko dalo na energetickú krízu najviac z celej Európy. Euractive 13. 2. 2023 (aktualizované: 14. 2. 2023). <https://euractiv.sk/section/energetika/news/slovensko-dalo-na-energeticku-krizu-najviac-z-celej-europy/>)

(Sgaravatti, G., S. Tagliapietra, C. Trasi and G. Zachmann. 2021. National policies to shield consumers from rising energy prices, Bruegel Datasets, first published 4. 11. 2021, <https://www.bruegel.org/dataset/national-policies-shield-consumers-rising-energy-prices>)

2.3.1. DOPADY ZDRAŽENIA ENERGETICKÝCH VSTUPOV NA KKP SEKTOR

V súvislosti so súčasnou energetickou krízou treba zdôrazniť aj skutočnosť, že kultúrny a kreatívny priemysel nie je touto krízou iba postihnutý, ale do určitej miery k jej eskalácii aj prispieva, hoci sa časť jeho elít angažuje v súvislosti s citlivejším vnímaním zvyšovania naliehavosti problému environmentálnej udržateľnosti a ochrany životného prostredia.

Okrem významných vplyvov z hľadiska znečistenia a odpadu (najmä v oblasti módy a textilnej produkcie), sú dôležité hlavne emisie CO₂e (ekvivalent oxidu uhličitého), ktoré vznikajú v dôsledku súčasného fungovania sektora a neustále sa zvyšujú. Odhaduje sa, že digitálna zábava - najmä televízne vysielanie a video prenosy, hry a digitálny obsah - sú zodpovedné za 3,7 % celosvetových emisií skleníkových plynov (čo zodpovedá emisiám leteckej dopravy) a predpokladá sa, že do roku 2025 sa zdvojnásobia; pričom sa výrazne líšia v závislosti od typu zariadenia a kvality prenosu/obrazu. Ak by sa cloudové hry prevádzkované na streamovacích službách využívali stále výraznejšie (súčasný trend), predpokladá sa, že emisie by sa od roku 2030 každoročne zvyšovali o 30 % - a to len pri súčasnom "bežnom" rozlíšení videa 720 a 1080 pixlov.

Culture and Creative Sectors and Industries driving Green Transition and facing the Energy Crisis. Voices of Culture dialogue 2023. <https://voicesofculture.eu/wp-content/uploads/2023/04/VoC-Dialogue-2023-Call-paper-Green-Transition-and-Energy-Crisis-in-CCI-Final-Final.pdf>

Sektor využíva celé spektrum energetických vstupov. Štátne dotácie pre vybraný energetický vstup (napr. elektrická energia) neriešia finančné dopady v tejto oblasti na sektor ako celok. Sektorové subjekty a aktivity vo veľkej miere spotrebovávajú teplo (plynové kotolne, technologické ohrevy – kreatívna ekonomika – remeslá, vizuálne umenia) a tiež pohonné hmoty (logistika, výroba el. energie generátormi a pod. – hudobné produkcie, divadlá na open air podujatiach, festivaly, hostovanie súborov a interpretov, etc.).

Primárne zvýšenie nákladov má v podstate vypočítateľný dopad. Zvýšenie platieb za energie a následné rozpočtovanie (predikcia rentability aktivít v sektore) je realizovateľné na základe

vyúčtovania a platobných predpisov dodávateľov na konkrétne obdobie. Štát sa snaží stabilizovať napr. ceny elektrickej energie na viacročné etapy. „Plávajúce“ sú ceny pohonných hmôt. Ceny energií u nás nekopírujú ceny v EU a v podstate sme za takmer rok a pol od vyhlásenia sankcií na Ruskú federáciu neeliminovali našu závislosť na jej dodávkach základných surovín k nám. Situácia sa môže skokovo zmeniť, čo môže znamenať kolaps v zásobovaní. Toto je pod vplyvom viacerých tzv. externých faktorov (politických, právnych, technologických,...). Politickým rozhodnutím bude napr. odstavenie tokov, technologickým faktorom následne nedostatočnosť náhradných tokov a právnym rozhodnutím regulácia energetických dodávok pre odvetvia. Nie je vylúčené, že sektor KKP bude pri takomto negatívnom vývoji prvý v poradí obmedzených (postihnutých) subjektov.

Nemú ísť o fatálnu odstavku energetických zdrojov, ale prudký nárast ceny, čo spôsobí, že väčšina aktivít v sektore sa stane nerentabilnými. Portfólio organizácií pôsobiacich v sektore je charakteristické tým, že v absolútnej väčšine nie je nastavené na generovanie bezpečného zisku (dovoľujúceho časovo kompenzovať výkyvy). Každé zvýšenie cien musí preto zákonite priniesť reakciu kvality, či kvantity produkcie.

Sekundárne zvýšenie nákladov – ohrozenie sektora zdražením iných produktov vplyvom zdraženia energetických vstupov.

Zvýšenie cien energií sa snažia viac či menej kompenzovať vo svojich cenách všetky produkujúce subjekty. Zvýšenie cien produktov nie je regulované a môže byť neproporcionálne (aspoň do prvej reakcie trhu) voči kúpyschopnosti zákazníkov alebo kondície ekonomiky.

Zvýšenie cien pociťuje sektor na nákladoch pri tvorbe diela (materiálové náklady), servisných úkonoch pri umeleckom výkone alebo nakladateľskej činnosti, nákladoch na bežný spotrebný tovar, ale aj na nákladoch za administratívu a ekonomickú správu. Povolania, ktoré musia v rámci svojich produktov cestovať (napr. performatívni umelci a ich servis), pociťujú aj zdraženie ubytovania a gastru.

Inflácia a zvýšenie životných nákladov má dopad na zmeny v dopyte po kultúrnej produkcii, a to tak v kvantitatívnom, ako ak kvalitatívnom zmysle. Je zrejmé, že zmenená situácia bude

mať dopad na zmenu štruktúry (a možno aj objemu) spotreby kultúrnych produktov a služieb. Nie je nepravdepodobné, že inflácia a zvýšenie životných nákladov – ako dôsledok energetickej krízy – bude mať dopad aj na stabilitu personálneho zázemia v sektore. Proces úniku profesionálov zo sektora sa môže pod vplyvom existenčného tlaku ešte zrýchliť a prehĺbiť; tí pracovníci, ktorí si nedokážu zaradiť na živobytie kultúrnou/tvorivou prácou s väčšou pravdepodobnosťou sektor opustia a budú hľadať pracovné miesta mimo kultúry“ (IDEA Consult, Goethe-Institut, Amann S. and Heinsius J. (2021), op. cit., p.25). Mnohí z nich (autori, umelci, technici, administratívni pracovníci) už dnes hľadajú/našli prácu mimo sektora a mnohé organizácie sú v nestabilných pozíciách. Je potrebná podpora na udržanie úrovne zručností a podnikania, ktoré sa vyžadujú v rámci hodnotových reťazcov KKP a s nimi aj európskeho kultúrneho a kreatívneho ekosystému, dôležitého ako rámec aj pre Slovensko.

2.4. IDENTIFIKÁCIA A ANALÝZA ZMIEN KLÚČOVÝCH A ODBORNÝCH KOMPETENCIÍ, VEDOMOSTÍ A ZRUČNOSTÍ V SÚVISLOSTI SO ZMENAMI NA TRHU PRÁCE PO ROKU 2020 U EXISTUJÚCICH PRACOVNÝCH POZÍCIÍ / ZAMESTNANÍ

Ako už bolo povedané, skúmané globálne faktory – predovšetkým však COVID-19 – turbulentne urýchlili vývoj trendov, identifikovaných v sektore kultúry a kreatívneho priemyslu už pri formulovaní Sektorovej stratégie rozvoja ľudských zdrojov do roku 2030. Stratégia uvádzala kľúčové inovačné a technologické zmeny s vplyvom na ľudské zdroje v sektore:

- informatizácia, digitalizácia a súvisiaca potreba rozvoja digitálnej a informačnej gramotnosti
- nové formy prezentačných, marketingových a propagačných aktivít v oblasti sprístupňovania kultúrneho dedičstva, umeleckej produkcie a ďalších kultúrnych obsahov a hodnôt
- inovatívne výrobné postupy v oblasti vydavateľstiev, médií a audiovizie
- nové technológie pri výskume, ochrane a udržateľnom využití kultúrneho dedičstva,
- rozvoj medzisektorovej spolupráce a kreatívnych klastrov,
- podpora nezávislých (freelance) aktivít a podnikania v kultúre,

- digitálne umenia,
- virtuálna a rozšírená realita,
- umelá inteligencia,
- gamifikácia a iné

a identifikovala a zdôrazňovala aj potrebu zavádzania nových metód práce v KKP, ktoré prinášajú zvyšovanie kvality služieb v kultúre, umeleckej či kreatívnej produkcii.

V nadväznosti na uvedené autori Stratégie uvažovali o priemete kľúčových trendov do konkrétnych požiadaviek na povolania v sektore a v systéme Národnej sústavy povolání aktualizovali kľúčové a odborné kompetencie, vedomosti a zručnosti v celom rade existujúcich štandardov povolání s inovačným potenciálom.

2.4.1. IDENTIFIKÁCIA JEDNOTLIVÝCH PRACOVNÝCH POZÍCIÍ, KTORÉ SA VPLYVOM AUTOMATIZÁCIE / DIGITALIZÁCIE STANÚ PRE SEKTOR OBSOLÉTNE

Ako už bolo niekoľkokrát spomenuté, a treba to v kontexte kultúrneho sektora neustále pripomínať, jeho špecifikom je duševná a kreatívna činnosť. Čím môže tvorivá, interpretačná (umelecká) činnosť zastarať? Byť nepotrebná? Základné umelecké povolania existujú 3 až 4 tisícky rokov a prežili všetky sociálne i technické revolúcie. Rovnako aj teraz sa dá skonštatovať, že časy pandémie, vojny na Ukrajine či energetickej krízy nemali dopad „nepotrebnosti“ na zamestnania uvedené v zozname garantovaných zamestnaní sektora KKP. Dopady boli skôr existenčného charakteru. Bol zaznamenaný zánik niektorých pracovných miest, či živností počas pandémie, to ale neznamená, že sú konkrétne zamestnania už nepotrebné, alebo nahraditeľné inak.

Informatizácia, digitalizácia a súvisiaca potreba rozvoja digitálnej a informačnej gramotnosti predstavuje rozvojový faktor a nástroj zmeny charakteru práce v oblasti výkonu štandardných činností a služieb v sektore. Aj „tradičné“ aktivity a služby sú ovplyvňované novými technológiami – elektronická dokumentácia a digitálne služby vo fondových inštitúciách; reštaurovanie – nové technológie pri výskume aj výkone; stále sa zvyšujúci

podiel digitálnych informačných zdrojov, dokumentov a služieb v knižniciach; zmena výrobných postupov v oblasti vydavateľstiev, médií, atď.

Tieto faktory majú – a budú mať – dopad na nároky na kvalitu súčasných a budúcich ľudských zdrojov, vzhľadom na štruktúru sektorovo špecifických povolání však nepredpokladáme ich obsolútnosť vplyvom digitalizácie/automatizácie. Zo všetkých aktuálne platných štandardov špecifických sektorových povolání v Národnej sústave povolání (NSP) predstavujú drvivú väčšinu povolania s nárokom na vysokoškolské a stredoškolské vzdelanie a priamou väzbou na hlavné činnosti a procesy v sektore. Automatizácia by mohla mať vplyv na potrebu povolání, ktorých náplňou je vykonávať manuálne, pomocné práce v prevádzkovom a obslužnom zázemí KKP.

Výraznejším filtrom však môžu prejsť aj jednotlivé zamestnania so silnejúcim nástupom nástrojov umelej inteligencie. Veľmi dlho si kultúrny a kreatívny sektor myslel a skutočne aj bol v bezpečnej zóne v zmysle optimalizácie zamestnaní zapojením AI. Avšak súčasné trendy ukazujú, že už to na 100% neplatí. Na základe analyzovaných zdrojov je možné identifikovať niektoré trendy a oblasti, kde by mohla umelá inteligencia (ďalej len „AI“) v priebehu nasledujúcich 10 rokov ovplyvniť určité zamestnania aj v sektore KKP. Tu je prehľad identifikovaných oblastí a trendov, ktoré by mohli ovplyvniť uvedené zamestnania:

1. Automatizácia rutinných úloh:

- Je predpoklad, že AI a automatizácia znížia potrebu ľudských pracovníkov v oblastiach, kde sú úlohy vykonávané rutinne a manuálne.¹

2. Generatívne formy umenia:

- Generatívne formy umenia už teraz zasiahli kreatívne odvetvia tým, že zmenili tradičný kreatívny proces, poskytujú nové kreatívne príležitosti a zvyšujú produktivitu. Týka sa to autorov, umelcov, dizajnérov aj filmárov². (že scenáristi pociťujú konkrétne nevýhody a ohrozenie, ukazujú posledné protesty odborárov v Hollywoode)

3. Automatizácia v umení a dizajne:

- Výskumy deklarujú, že generatívne umenie má potenciál automatizovať približne 26% pracovných úloh v sektore umenia a dizajnu³.

4. Zmeny v kultúrnych a kreatívnych odvetviach:

- AI by mohla mať dopad na umenie, kultúrnu a kreatívnu oblasť, čo by mohlo ovplyvniť mnohé z uvedených zamestnaní, najmä tých, ktorí sú priamo zapojení do kreatívnych procesov⁴.
- 5. Posun od ľudsky vykonávaných služieb k algoritmám a otázky okolo autorského práva
 - AI by mohla výrazne ovplyvniť kreatívnu hodnotovú reťaz tým, že posunie služby vykonávané ľuďmi na algoritmy, čo by mohlo mať dopad na autorské práva, vlastníctvo a porušovanie autorských práv⁵.

Na druhej strane by mohli byť zamestnania zamerané na osobnú interakciu, výskum alebo vysoko špecializované technické zručnosti menej náchylné na zastaranie práve vďaka AI. Je na mieste povedať, že to čo bude mať vo svetovom merítku rýchlejší nábeh v KKP pozíciách, na Slovensku tieto zmeny zaznamenáme pomalšie a je otázne či v horizonte do roku 2030.

Berúc do úvahy súčasný zoznam garantovaných zamestnaní uvedených v národnej sústave povolání (<https://www.sustavapovolani.sk/sektorove-rady/sektorova-rada-pre-kulturu-a-kreativny-priemysel/zoznam-garantovanych-zamestnani/>) sa dá predpovedať, že v blízkej dobe vďaka nástrojom AI postupne zaniknú nasledovné pozície:

- **premietač** - jedna z profesií, kde je možné pripustiť zánik, pretože celý proces premietania môže riadiť automat, umelá inteligencia
- **titulkovač** - už teraz existujú technológie, ktoré automaticky generujú a synchronizujú titulkov s audiovizuálnym obsahom. Pokrok v spracovaní prirodzeného jazyka a strojovom učení môže viesť k výraznému zlepšeniu presnosti a kvality automaticky generovaných titulkov, čo by mohlo zmenšiť potrebu ľudských titulkovačov
- **textový korektor** – v blízkej dobe vysoko pravdepodobne nahraditeľné technológiou; už teraz majú nástroje jazykových prekladačov a korektorov pomerne vysokú úroveň

3. REFLEXIA NA STRATÉGIU ROZVOJA ĽUDSKÝCH ZDROJOV V SEKTORE KKP V HORIZONTE 2030

3.1 KLÚČOVÉ TRENDY

Stratégia z júna 2020 pracovala s kľúčovými trendmi a predikovala zmeny ovplyvňujúce sektor. Ich analýza v kontexte pandémie, vojny na Ukrajine a energetickej krízy ukázala, že identifikované kľúčové trendy sú zároveň aj najzraniteľnejšie. Posilňovanie konkurencieschopnosti založené na zúročení skúseností je možné primárne vtedy, ak existuje stabilné prostredie pre rozvoj a inovácie. Aktuálna reálna situácia (post-covidová doba nasledovaná vojnou na Ukrajine s dopadom na životnú úroveň a rapidným nárastom nákladov, nestabilné a rozbité politické prostredie ovplyvňujúce možnosti zachovania dlhodobého strategického plánovania a zásadnejších zmie) túto víziu veľmi nekopíruje. Stratégia identifikovala potenciál pre vytvorenie nových malých podnikov a vznik pracovných miest s vysokou pridanou hodnotou v širokom diapazóne poskytovania kultúrnych služieb. Tento trend je aj naďalej aktuálny, hoci pôjde skôr o pokrytie pracovných miest, ktoré sa uvoľnili z dôvodu pandémie a nových, ktoré priniesla potreba digitálneho obsahu a jeho tvorby aj v pomerne konzervatívnom prostredí kultúrneho dedičstva. Kľúčové trendy, ktoré ovplyvňujú aktuálnu situáciu a indikujú budúce zmeny a smerovanie sektora, a to aj s dopadom na rozvoj ľudských zdrojov, sú:

- 1. informatizácia, digitalizácia** a súvisiaca potreba **rozvoja digitálnej a informačnej gramotnosti** ako rozvojový faktor a nástroj zmeny charakteru práce v oblasti výkonu štandardných činností a služieb: aj „tradičné“ aktivity a služby sú ovplyvňované novými technológiami – elektronická dokumentácia a digitálne služby vo fondových inštitúciách; reštaurovanie – nové technológie pri výskume aj výkone; stále sa zvyšujúci podiel digitálnych informačných zdrojov, dokumentov a služieb v knižniciach; zmena výrobných postupov v oblasti vydavateľstiev, médií, atď. Tieto faktory majú bezprostredný dopad na nároky na kvalitu súčasných a budúcich ľudských zdrojov;

Ak niektorý z trendov preskočil prognózované obdobie svojho vývoja, tak je to práve tento. Pandémia vyslovene donútila urýchliť rozvoj digitálnej a informačnej gramotnosti a to o niekoľko rokov dopredu. Chtiac nechtiac, tak živé umenie a kultúrna produkcia ako aj kultúrne dedičstvo museli v horizonte niekoľkých mesiacov vstúpiť aktívne do digitálneho prostredia a presunúť časť hlavného ťažiska činností do online priestoru, ak nechceli stratiť kontakt s návštevníkom. Boli nútení pracovať s novými formátmi a tak adaptovať svoje programy a služby. Je vysoko pravdepodobné, že by táto zmena nenastala v horizonte dvoch rokov ako nastavila stratégia, ale trvalo by to oveľa dlhšie. Je to jedna z mála devíz, ktorú pandémia sektoru priniesla a treba na nej stavať. Teda kľúčový trend by sa mal zameriavať už primárne na rozvoj a stabilizáciu digitálnych nástrojov pri vykonávaní činností vrátane podpory obsadenia ľudských zdrojov, a zavedenie nových technológií. To potvrdzuje aj rozsiahly prieskum medzi európskymi krajinami v publikácii od Salvador, E. (2021). Cultural Industries and the Covid-19 Pandemic. A European Focus. Taylor & Francis.

<https://bookshelf.vitalsource.com/books/9781000531978>

2. zvýšenie intenzity a využívanie **nových foriem prezentačných, marketingových a propagačných aktivít** v oblasti sprístupňovania kultúrneho dedičstva, umeleckej produkcie a ďalších kultúrnych obsahov a hodnôt: trend zvyšujúcej sa ponuky nových foriem týchto aktivít indikuje potrebu zvyšovania kvality a rozširovania znalostí a zručností ľudských zdrojov a predpokladá vznik nových pracovných pozícií/kvalifikácií;

Vysoko aktuálny trend, ktorý by mal v stratégiách figurovať medzi najvyššími prioritami, pretože má priamy dopad na vnímanie kultúry spoločnosťou.

3. **mobilizácia kreatívneho potenciálu: rozvoj medzisektorovej spolupráce**, najmä pokiaľ ide o vytváranie podmienok na budovanie efektívnej spolupráce a prepájanie jednotlivých oblastí – napr. umenia a IT technológií, umenia a stavebníctva, umenia a oblasti rozvoja životného prostredia v rámci ekologickej filozofie, zdravia, prepájanie sociálnych vied s umením a kultúrou a i., rozvoj a podpora kreatívnych klastrov, „vzdelávacích laboratórií“, tvorivých centier, spoločných pracovných priestorov, programov vytvárania kontaktov a kultúrnych a kreatívnych zoskupení a sietí, rastúce

tendencie vzniku centier pre kreativitu a umenie, komunitné priestory v mestách a obciach;

Negatívna trojka (pandémia, vojna a energetická) mali silný dopad práve na tento trend.

Poukázala na nepripravenosť sektora, nízky počet rozbehnutých spoločných projektov. Veľa spoluprác zaniklo alebo bolo pozastavených a ich rozbeh je ťažkopádny. Posledné 2 – 3 roky väčšina subjektov „kopala“ za seba, aby udržala zamestnanosť a fungovanie.

V súčasnej situácii pri náraste nákladov a rekordnom deficite samospráv v objeme takmer 1 miliardy (<https://databezpatosu.sk/category/makroekonomika/>) je rozvoj medzisektorovej spolupráce takmer existenčný. Tvorba spoločných klastrov (podnikateľské prostredie, akademické prostredie a kultúrno kreatívne prostredie) je cesta, pomocou ktorej sa do KKP dostanú tak inovácie ako aj ľudské zdroje.

4. Art&Science: prepojenie umenia, kultúry a kreativity nie len so sektormi priemyslu, ale aj s výskumnými a vedeckými inštitúciami, kde sa umelci a odborníci z KKP priamo zúčastňujú na výskume; stále aktuálnejšie je uplatňovanie umeleckých metód pri výskume (tzv. art-based research);

5. rešpektovanie a podpora nezávislých (freelance) aktivít a podnikania v kultúre (cultural entrepreneurship): podpora aktivít umelcov a kreatívnych pracovníkov v slobodnom povolání; podpora osobnostného rozvoja umelca v kontexte zvyšovania podnikavosti, resp. posilňovania podnikateľského aspektu umeleckej/kreatívnej činnosti, jeho umeleckých a predajných stratégií; podpora zvyšovania kompetencií podnikateľov v kultúrnych a kreatívnych odvetviach týkajúcich sa podnikateľského plánovania, finančnej a legislatívnej gramotnosti; organizovanie zdrojov (kultúrny, ekonomický a sociálny kapitál) s cieľom využívať príležitosti, ktoré vytvárajú niečo nové a hodnotné v kultúrnej a tvorivej sfére;

Tento trend zohral kľúčovú úlohu počas pandémie. Freelance aktivity sú najmarkantnejšie práve pre oblasť KKP. Citácia zo štúdie Odpoveď kultúrnej politiky na pandémiu ochorenia covid-19 na Slovensku (Došeková, Svorenčík, 2021): „Kreovať ciele pomoc pre kreatívnych pracovníkov sa ukázalo ako mimoriadne náročné z dvoch dôvodov. Po prvé, chýbali spoľahlivé údaje. Slovensko na rozdiel od niektorých iných európskych krajín nemá oficiálny register umelcov, ktorý by umožňoval rýchlu identifikáciu jednotlivých pracovníkov z oblasti

KKP. Obchodný register a daňový úrad evidujú iba tzv. NACE kód (Štatistická klasifikácia ekonomických činností v Európskom spoločenstve), ktorý si v rámci evidencie uvádzajú samotní podnikatelia. Tento kód však nie je dostatočne spoľahlivým ukazovateľom na identifikáciu všetkých firiem a jednotlivcov pracujúcich v kreatívnom priemysle.¹ Po druhé, orgány určené na prerozdeľovanie dotácií z verejných zdrojov v sektore kultúry neboli pripravené administrovať programy pomoci z dôvodov legislatívnych obmedzení. Vyplácanie dotácií umelcom a nezriaďovaným kultúrnym organizáciám štandardne zabezpečujú tri verejnoprávne inštitúcie: Fond na podporu umenia, Audiovizuálny fond a Fond na podporu kultúry národnostných menšín. Podľa existujúcej legislatívy však mohli poskytovať len podporu projektovú. Legislatíva im neumožňovala prerozdeľovať rýchle univerzálne kompenzácie či podporovať neumeleckých pracovníkov postihnutých pandémiou, ako je napr. technický personál pracujúci na podujatiach. Napriek tomu rýchlo zareagovali prispôbením existujúcich podporných programov a otvorili špeciálne výzvy na pomoc sektorom, ktoré to najviac potrebovali. Fond na podporu umenia rozšíril existujúci program akvizícií knižníc s úmyslom podnietiť knižnice k nákupu kníh od miestnych kníhkupcov. Audiovizuálny fond otvoril špeciálnu výzvu pre kiná v celkovej výške 500 000 eur s cieľom podporiť premietanie slovenských filmov (a čiastočne im kompenzovať ich straty). Novely príslušných zákonov prijaté na jeseň umožnili ministerstvu kultúry aj trojici fondov vyplácať sociálnu a krízovú podporu, čo neskôr využili počas druhej vlny pandémie koronavírusu.“

Verejnoprávne dotačné fondy v oblasti kultúry nasledujú medzinárodnú dobrú prax založenú na princípe tzv. predĺženej ruky, ktorá zaručuje nezávislosť prideľovania dotácií od politického cyklu. Na základe tohto princípu sice fondy môžu byť finančne napojené na ústredný orgán štátnej správy, no sú to plne samosprávne jednotky s vlastnými orgánmi a rozhodovacou právomocou, pričom celková výška ich príjmov je daná zákonom, a tak sa fondy nemôžu

¹ Kódy sa zvyčajne používajú nedôsledne, najmä v prípade podnikov s viacerými činnosťami. Eventová agentúra sa napríklad môže rozhodnúť kategorizovať svoje podnikanie ako „poradenské služby“ a zvukový majster môže byť klasifikovaný ako „elektrotechnické služby“.

dostať pod priamy finančný tlak zo strany akejkolvek vládnej moci. Princíp predĺženej ruky tak zabezpečuje nezávislosť podporovaných umelcov/umelkýň a pracovníkov/pracovníčok v kultúre od politických predstaviteľov/liek, keďže orgány verejnoprávneho fondu sú tvorené zástupcami a zástupkyňami z prostredia kultúry. Od roku 2024 by mal vzniknúť štvrtý fond zameraný na podporu kultúrneho dedičstva (FPKD) a jeho podpora má smerovať na obnovu, ochranu, reštaurovanie a rozvoj kultúrneho dedičstva. Kultúrne dedičstvo pritom zahŕňa národné kultúrne pamiatky alebo ich časti, archeologické nálezy a náleziská, akvizíciu a odborné ošetrovanie zbierkových predmetov uchovávaných v múzeách a galériách, archívne kultúrne dedičstvo a nehmotné dedičstvo. Fond má poskytovať nielen dotácie, ale aj nenávratné štipendiá, odborné konzultácie či materiálnu pomoc (Stratégia kultúry a kreatívneho priemyslu Slovenskej republiky 2030, príloha 1, Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, 2023. Dostupné z: www.strategiakultury.sk).

6. podpora a zavádzanie inovatívnych obchodných modelov: tvorba stratégií viaczdrojového financovania, zintenzívňovanie podpory kultúry formou sponzorstva a strategických partnerstiev so súkromným sektorom, zlepšovanie podmienok podnikateľského prostredia, lepší prístup k financovaniu a pod.; projektový manažment, fundraising, resp. crowdfunding na financovanie kultúrnych aktivít, budovanie strategických sietí a afiliácií;

Posledné roky len potvrdili, aké kritické je plánovanie viaczdrojového financovania. Obzvlášť v kultúre je to náročné. Uvedený trend smeruje okrem iného k už tak dlho avizovanému a potrebnému zákonu o sponzoringu.

7. uplatňovanie princípov trvalej udržateľnosti a adresovanie cieľov udržateľného rozvoja (SDGs): Agenda 2030 definovala 17 cieľov trvalej udržateľnosti, ktorých adresovanie je kľúčovým faktorom napríklad pri udeľovaní UNESCO Creative City členstva v rámci siete, kde všetky mestá deklarujú, že kultúra a kreativita je zásadným činiteľom v podpore trvalého rozvoja mesta.

V roku 2022 zamestnával kultúrny sektor v EÚ 7.7 milióna ľudí, čo predstavuje 3.8% z celkovej zamestnanosti. V porovnaní s rokom 2021 ide o 4.5% nárast z 7.4 milióna.

Podiel pracovníkov zamestnaných v kultúrnom sektore vzrástol v 19 členských krajinách a klesol v 8. Najvyšší nárast bol zaznamenaný na Cypre (+21.5 %), v Luxembursku (+14.5%), a Írsku (+14.0%). Najväčší pokles bol v Bulharsku (-7.7%), Česku (-7.3%) a Chorvátsku (-6.3%). Od roku 2013 sa počet žien zamestnaných v kultúre v celej Európskej únii zvyšuje, s výnimkou roku 2020. V roku 2022 zaznamenal sektor kultúry historicky najmenší rozdiel v zamestnanosti žien a mužov s rozdielom len 1,6 percentuálneho bodu, čo zodpovedá 3,93 miliónom mužov a 3,80 milióna žien (50,8 % a 49,2 %).

<https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20230824-1> .

V roku 2019 tvorila pridaná hodnota hlavných odvetví kultúry a kreatívneho priemyslu na Slovensku 2 % (1,7 mld. eur) z pridanej hodnoty celej ekonomiky (Tabuľka 2). Tento pohľad je aplikovaný pri hodnotení výsledkov kultúrnych politík, keďže poskytuje pohľad za jednotlivé hlavné odvetvia. Pre porovnanie so zahraničím je vo vyhodnotení použitý údaj SÚ (satelitný účet) KKP podľa druhej metódy výpočtu pridanej hodnoty, v rámci ktorej je uvádzaná produkcia, resp. pridaná hodnota tvorená len produktmi kultúry a kreatívneho priemyslu. Podľa tejto metódy bol v roku 2019 podiel pridanej hodnoty kultúry a kreatívneho priemyslu na pridanej hodnote celej ekonomiky 1,8% (1,5 mld. Eur).

Tabuľka 3: Strešná kultúrna politika, 2019 (Stratégia kultúry a kreatívneho priemyslu Slovenskej republiky 2030, príloha 1, Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, 2023. Dostupné z: www.strategiakultury.sk)

Ekonomické ukazovatele	2019	Zdroj
Verejné výdavky (v tis. eur)	519 941	Kult, RIS, FPU, AVF, výročné správy, KULT MINOR
Zamestnanosť z pohľadu kultúrnej politiky	50 489	Kult, MK SR, SGDA, SÚ KKP
Právnické osoby	9 267	Kult, MK SR, SGDA, SÚ KKP
Fyzické osoby	8 552	Kult, MK SR, SÚ KKP
Import, dovoz (v tis. eur)	329 762	SÚ KKP (hlavné produkty kultúry a kreatívneho priemyslu)
Export, vývoz (v tis. eur)	219 057	SÚ KKP (hlavné produkty kultúry a kreatívneho priemyslu)
Pridaná hodnota (v tis. eur)	1 686 782	SÚ KKP (hlavné odvetvia kultúry a kreatívneho priemyslu)

Zdroj: IKP

Poznámka: V rámci verejných výdavkov sú započítané verejné výdavky všetkých kultúrnych politík a aparátu MK SR okrem kultúrnej politiky cirkví a náboženských spoločností, ktorej spracovanie bude poskytnuté v druhej edícii hodnotenia. Prehľad sleduje prevažne skutočne čerpané verejné výdavky – nezapočítava vlastné príjmy entít.

3.2. SEKTOROVO ŠPECIFICKÉ UKAZOVATELE

Ako sektorovo špecifické ukazovatele za sektor kultúry a vydavateľstva sú sledované tieto indikátory, za zdroj poslúžilo štátne štatistické zisťovanie v oblasti kultúry za Slovenskú republiku <https://www.culture.gov.sk/ministerstvo/statistika-kultury/vysledky/> :

Počet stálych scén divadiel –

za rok 2018: 80 divadiel a 203 stálych scén a divadelných priestorov

za rok 2022: 133 divadiel a 338 stálych scén a divadelných priestorov

Počet hudobných telies –

za rok 2018: 30 hudobných telies

za rok 2022: 28 hudobných telies

Počet galérií –

za rok 2018: 33 galérií

za rok 2022: 33 galérií

Počet múzeí, vrátane ich pobočiek a vysunutých expozícií v SR –

za rok 2018: 252 múzeí

za rok 2022: 236 múzeí

Počet kín –

za rok 2018: 149 kín

za rok 2022: 168 kín

Počet knižníc –

za rok 2018: 1 721 knižníc

za rok 2022: 1 488 knižníc

Počet astronomických zariadení a pracovísk –

za rok 2018: 23 astronomických zariadení a pracovísk

za rok 2022: 22 astronomických zariadení a pracovísk

Počet rozhlasových a televíznych programových služieb –

za rok 2018: 44 rozhlasových a 130 televíznych programových služieb

za rok 2022: 39 rozhlasových a 137 televíznych programových služieb

Počet vydávaných periodík (titulov periodickej tlače) –

za rok 2018: 1 828 titulov periodickej tlače

za rok 2021: 1 637 titulov periodickej tlače (za rok 2022 ešte nebola v čase analýzy prístupná správa na MK SR)

Počet titulov vydaných neperiodických publikácií –

za rok 2018: 11 442 vydaných neperiodických publikácií

za rok 2022: 9 450 vydaných neperiodických publikácií

Počet cirkví a náboženských spoločností –

za rok 2018: 32 cirkví a náboženských spoločností

za rok 2021: 32 cirkví a náboženských spoločností (za rok 2022 ešte nebola v čase analýzy prístupná správa na MK SR)

Počet kultúrno-osvetových zariadení –

za rok 2018: 2 067 objektov, z toho 1 078 kultúrnych domov

za rok 2022: 1 842 objektov, z toho 974 kultúrnych domov

Počet podujatí v rámci kultúrno-osvetovej činnosti – v rámci výkonov subjektov kultúrno-osvetovej činnosti bolo realizovaných

za rok 2018: 42 196 kultúrno-osvetových podujatí, z toho 28 006 vzdelávacích podujatí

za rok 2022: 31 754 kultúrno-osvetových podujatí, z toho 20 505 vzdelávacích podujatí

Počet národných kultúrnych pamiatok –

za rok 2018: 25 159 národných kultúrnych pamiatok

za rok 2022: 25 480 národných kultúrnych pamiatok

Finančné prostriedky z verejných zdrojov vynaložené na obnovu národných kultúrnych pamiatok (tis. EUR) –

za rok 2018: 26 216 tis. EUR

za rok 2022: 55 428 tis. EUR

Aj keď by bolo ťažké izolovať faktor kultúrnej deprivácie od iných stresorov vyvolaných pandemiou (ako je akútne ohrozenie zdravia, strata sociálnych interakcií, značné obmedzenia v každodennej rutine, ekonomická neistota atď.), možno predpokladať, že obmedzený prístup ku kultúre ako k spoločenskej aktivite či aktivite spojenej so sebaujadrením, bude mať pravdepodobne nepriaznivý vplyv na kvalitu života, najmä

v prípade pravidelných konzumentov kultúrnych statkov. V reprezentatívnom prieskume spotreby kultúry z roku 2019 (Národné osvetové centrum, 2019) bola najobľúbenejšou kultúrnou aktivitou návšteva múzeí (81 % respondentov navštívilo jedno za posledných 12 mesiacov), nasledovali kiná (71 %), podujatia spojené s tradičnou hudbou a ľudovými remeslami (64 %), koncerty populárnej hudby (55 %) a diskotéky/tanečné podujatia (50 %).

O niečo menej ako polovica opýtaných videla divadelné predstavenie (46 %). Naopak, internet bol najčastejšie využívaný na počúvanie hudby a pozeranie videa (82 % aspoň raz ročne), počúvanie rádia (62 %), sledovanie televízie (60 %) a sledovanie filmov (56 %).

Zmeny v spotrebe kultúry v priebehu roka 2020 a ďalej si vyžadujú ďalší výskum: v súčasnosti nie je jasné, či slovenskí spotrebitelia nahradili preferované kultúrne aktivity tými, ktoré boli dostupné, alebo či trávili menej času kultúrnymi aktivitami ako takými. Posuny a zmeny v spotrebe kultúry – ako naznačujú viaceré čiastkové výskumy (napr. prieskum, ktorý pre Poštovú banku realizovala agentúra 2muse, marec 2023, podľa ktorého len necelá tretina Slovákov svoje návyky nezmenila a kultúrne podujatia navštevuje v rovnakej štruktúre a rovnako často ako pred pandemiou) určite nastali a sektor sa so zmenenou užívateľskou stratégiou bude musieť vysporiadať.

Po účelových podporných schémach pre podniky a jednotlivcov pôsobiacich v KKP nasledovala grantová schéma pre neziskové organizácie a občianske združenia, akými sú divadlá a divadelné súbory, nezávislé kultúrne centrá, historické pamiatky, orchestre a hudobné telesá, festivaly a pod. Opäť však chýbajú spoľahlivé údaje o ich presnom počte. Verejný register mimovládnych neziskových organizácií ich totiž nekategorizuje podľa sektorov.² Pre absenciu spoľahlivejších údajov sa ich počet odhaduje na približne 2 400 – podľa počtu unikátnych organizácií, ktoré požiadali o podporu z verejnoprávnych podporných fondov od roku 2012.

² Naskytá sa príležitosť riešiť túto otázku v rámci prebiehajúcej revízie Štatistickej klasifikácie ekonomických činností v Európskom spoločenstve (NACE) rozlišovaním v rámci kategórie 94.9 – Činnosti ostatných členských organizácií a prideľovaním kultúrnych členských organizácií samostatným podkódom.

3.3. IDENTIFIKÁCIA TROCH KLÚČOVÝCH POZNATKOV

1. Kultúra bola – a žiaľ dosiaľ je – v našej spoločnosti vnímaná ako elitárska nadstavba, a to aj v kontexte hospodárskeho významu a záujmu.

Dokazujú to dlhodobé neriešené neisté pracovné podmienky, v ktorých kultúrni a kreatívni pracovníci fungujú (vysoká miera samostatnej zárobkovej činnosti, nestabilná práca, nízke finančné ohodnotenie, väčšie existenčné riziko a neustále znižovanie štátnej podpory).

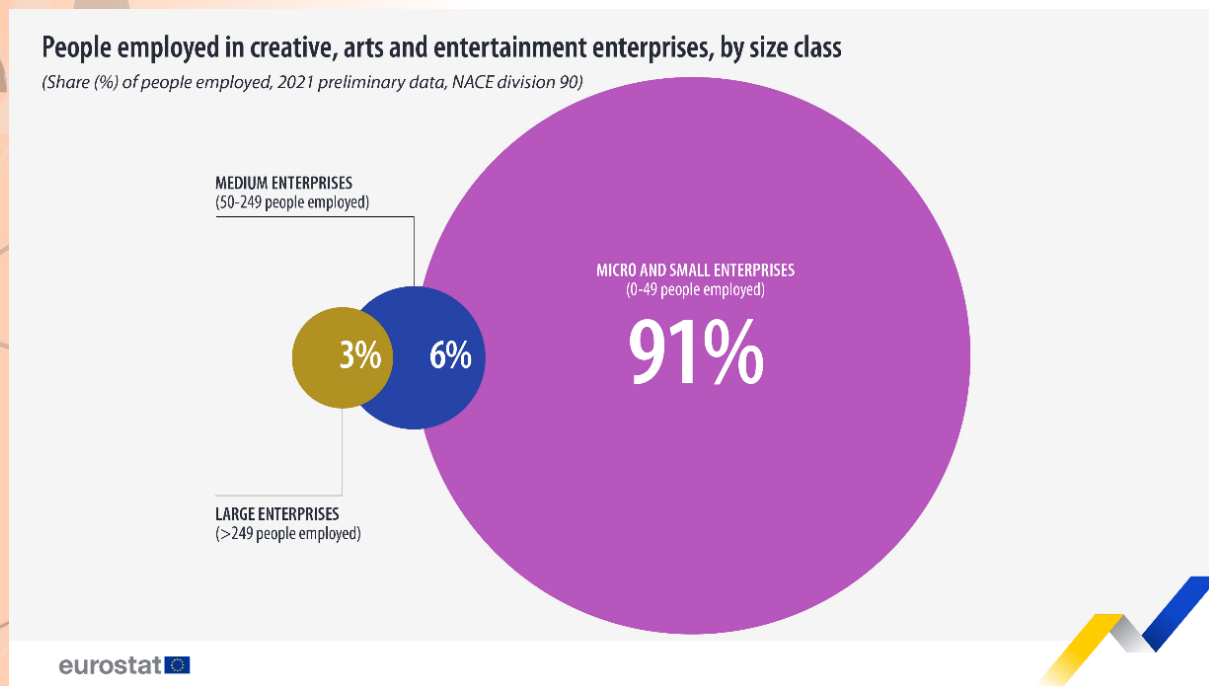
Odborní zamestnanci, ako aj tí, ktorí zabezpečujú v sektore technickú podporu pre poskytované služby, majú vzhľadom na vyššie uvedené len malú motiváciu zotrvať v sektore.

Na druhej strane, ako to býva po kríze zvykom, dá sa očakávať že aj pre sektor KKP nastane doba renesancie. Kríza poskytla nezvratné dôkazy o sociálnej úlohe kultúry, a postupný návrat k zlepšeniu životnej úrovne by logicky mohol zmeniť sociálne vnímanie kultúry. Tí pracovníci, ktorí počas a aj po kríze ostali v sektore, len potvrdili rolu kultúry ako sociálnej liečiteľky, iniciátorky a kultivátorky sociálnych potrieb a hodnôt. Boli tvorcami istých inovácií a prispeli k stabilizácii základných funkcií spojených s KKP. Je však dôležité, aby táto zmena neostala len na komunitnej úrovni ale prebehla aj na národnej úrovni. Štátna podpora a systém musia odzrkadľovať dôležitosť KKP ako protipólu materiálového konzumu a piliera vyšších hodnôt.

2. Druhý dôležitý poznatok súvisí s nedostatkom relevantných údajov dostupných z kultúrneho sektora smerom k verejnosti aj spoločenským a politickým elitám. Nie je to len problém Slovenska, viaceré krajiny nemajú náležitý prehľad o kreatívnom a kultúrnom sektore, najmä pokiaľ ide o samostatne zárobkovo činné osoby a neformálnu pracovnú silu. V mnohých krajinách zostáva kultúrna účasť významná v rámci neformálnej ekonomiky. Podobne neexistuje žiadny národný systém na zachytenie digitálnej kultúrnej účasti, najmä na vyhodnotenie novovzniknutých online služieb, ku ktorým došlo počas lockdownov, kedy prezenčná forma nebola možná. Nedostatok definícií a metodík na zber údajov o službách, ktoré reflektujú digitálny alebo hybridný variant výrazne skresľuje celý obraz.

Aj obrázok nižšie potvrdzuje, že až 91% ľudí v KKP bolo v roku 2021 zamestnaných v mikro a malých podnikoch (0-49 zamestnancov), aj preto je také zložité získavať relevantné dáta a štatistiky.

Obr. č.1

KKP nemá na Slovensku silný zastupiteľský orgán. Aj keď odbory, profesijné združenia a záujmové skupiny existujú, majú tendenciu byť roztrieštené a zriedka zastupujú kritickú masu aktérov v danom odvetví. Počas krízy však boli pracujúci v oblasti KKP motivovaní spájať svoje sily. Na sociálnych sieťach vznikli nové neformálne skupiny a iniciatívy.

Pozoruhodným príkladom je Hudobná únia Slovenska, ktorú v júni 2020 založila skupina promotérov a organizátorov podujatí. Únia sa rýchlo presadila nielen u ľudí pracujúcich v hudobnom priemysle, ale aj v iných oblastiach KKP. Prilákala viac ako 9 000 sledovateľov a stala sa silným vyjednávačom s orgánmi štátnej správy (Došeková, Svorenčík, 2021).

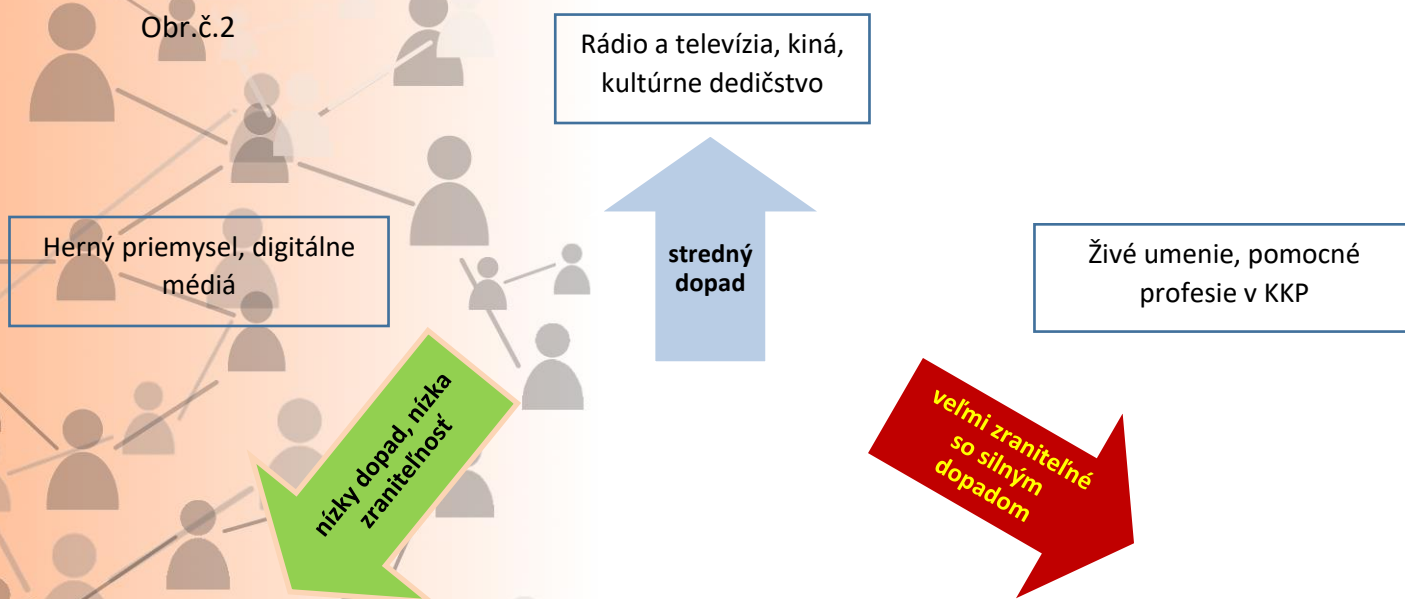
Významným zdrojom údajov by mohol byť register evidovaných umelcov v avízovanej novovznikajúcej Komore umelcov. Tá má vzniknúť transformáciou súčasných umeleckých fondov Hudobného fondu, Literárneho fondu a Fondu výtvarných umení. Mala by viesť evidenciu umelcov a iba tí, ktorí sú evidovaní ako profesionálni umelci alebo iní profesionáli v kultúre, sa môžu uchádzať o členstvo v nej," Zuzana Došeková z IKP na piatkovom

(17. 6.2022) rokovaní s ASDO. <https://kultura.pravda.sk/na-citanie/clanok/631173-verejnopravne-umelecke-fondy-sa-maju-transformovat-do-komory-umelcov/>

Rezort kultúry oznámil prípravu zákona týkajúceho sa nového definovania profesionálov pôsobiacich v kultúre. „Cieľom návrhu zákona je upraviť status profesionálneho umelca a iného profesionála v kultúre tak, aby zahŕňal aj umelcov, respektíve iných profesionálov v kultúre, ktorí vykonávajú umeleckú alebo inú činnosť v pracovnoprávnom vzťahu, ako podnikateľskú činnosť a tak ďalej,“ objasnil rezort v predbežnej informácii, zverejnenej na portáli právnych predpisov slov-lex.sk.

3. Tretím kľúčovým poznatkom je mimoriadna povaha pandémie, ktorá nabúrала všetky procesy na globálnej úrovni, čo na druhej strane poskytlo cenné poznatky na výskum a pochopenie kultúry a kreatívneho sektora. Jedným z viditeľných aspektov je zásadný rozdiel v rámci samotného sektora spojený s digitálnou transformáciou, úlohou zúčastneného spotrebiteľa ako aj so stupňom pripravenosti, zložitosti a distribúcií služieb. Pandémia poukázala na rozdielne potreby a výhody tohto sektora, pričom úspešný herný priemysel postavila do kontrastu so zrušenými festivalmi a živými podujatiami. Je možné, že postcovidové štúdie a výskumy budú pracovať s myšlienkou zmeny definície samotného sektora KKP.

Obr.č.2

nízky počet freelancerov; zriaďovaná kultúra resp. formálne a právne registrované subjekty; stredné a väčšie z hľadiska zamestnancov; nízke percento krátkodobých úväzkov; fungujú aj s alternatívou v online prostredí

vysoký počet freelancerov; nezriaďovaná kultúra resp. neformálna pracovná sila; mikro a malé z hľadiska zamestnancov; vysoké percento krátkodobých úväzkov; závislosť na návštevníkoch

3.4. MOŽNOSTI SATUROVANIA POTRIEB TRHU PRÁCE V SEKTORE V SÚVISLOSTI SO ZMENAMI NA TRHU PRÁCE PO ROKU 2020

Ako súčasť úsilia Európskej komisie o podporu kultúry a kreatívneho priemyslu v členských štátoch EÚ bola spracovaná "Hodnotiaca tabuľka obnovy a odolnosti" (Recovery and Resilience Scoreboard). Je určená na monitorovanie a hodnotenie pokroku a vplyvu investícií a politík súvisiacich s týmito sektormi. Tento prehľad obsahuje údaje a ukazovatele na hodnotenie toho, ako finančné prostriedky z programov, ako je nástroj na obnovu a odolnosť (NextGenerationEU), prispievajú k obnove a odolnosti kultúrneho a kreatívneho priemyslu v Európe.

Podľa údajov z apríla 2022 sektor v rámci EÚ zamestnáva 8,02 milióna ľudí, reprezentuje 3,95% pridanej hodnoty v rámci EÚ (477 miliárd) a zahŕňa 1,2 milióna spoločností, spomedzi ktorých 99,9% sú malé a stredné podniky.

Kovidová kríza mala ničivý dopad na dominantnú časť sektora - 70% zníženie obratu prevádzkovateľov kín, 76% pokles návštevnosti hudobných podujatí, 76-80% straty pre múzeá v populárnych turistických destináciách. Televízie zaznamenali zníženie príjmov za reklamy o 20%, vydavatelia periodickej tlače nahlásili stratu 80% príjmov počas éry lockdownov. Jedine sektor videohier vykázal značný nárast obratu v roku 2020.

Členské štáty EÚ zaradili do svojich plánov škálu reforiem a investícií na podporu odolnosti kultúrneho a kreatívneho sektora, s perspektívou jeho posunu smerom k "zelenej" a "digitálnej" podobe. Opatrenia na priamu podporu kultúry a kreatívneho priemyslu mali v roku 2022 celkovú hodnotu 10,121 miliardy a predstavovali približne 2,3% celkových

výdavkov v 22 schválených plánoch obnovy a odolnosti, vrátane toho slovenského. Tieto opatrenia majú podobu významných legislatívnych reforiem na zlepšenie pracovných podmienok umelcov a pracovníkov v kultúre alebo reformovania systému financovania kultúrneho sektora a kultúrnych inštitúcií, plány a projekty na digitálnu tranzíciu či podporu projektov na ochranu životného prostredia (renovácie budov, ochrana pamiatok proti dôsledkom klimatických zmien). Významnou súčasťou týchto opatrení je podpora kompetitívnosti, inovatívnosti a internacionalizácie kultúrneho a kreatívneho sektora, vrátane zlepšenia prístupu ku kultúre a zvýšenia vplyvu kultúry na procesy sociálnej kohézie a kvalitu života.

Recovery and Resilience Scoreboard. Thematic Analysis. Culture and Creative Industries. European Commission, April 2022. https://ec.europa.eu/economy_finance/recovery-and-resilience-scoreboard/assets/thematic_analysis/scoreboard_thematic_analysis_culture.pdf

V podobnom duchu hodnotí dopady pandémie COVID-19 na kultúrny a kreatívny sektor aj UNESCO, ktoré vo svojej správe z roku 2021 konštatuje, že sa v roku 2020 v porovnaní s rokom 2019 znížila hrubá pridaná hodnota (HPH) vytvorená kultúrnym a kreatívnym priemyslom na celom svete o 750 miliárd USD. Rozsah tejto straty je väčší ako celý nominálny HDP vykázaný v roku 2019 v mnohých krajinách sveta, napríklad v Poľsku, Thajsku a Spojených arabských emirátoch. Rovná sa približne 1 % globálneho nominálneho HDP v roku 2019. Takto odhadovaný pokles celosvetovej hrubej pridanej hodnoty KKP zodpovedá strate až 10 miliónov pracovných miest v tomto odvetví na celom svete v roku 2020.

Medzi najvýznamnejšie zistenia pri skúmaní všeobecných tendencií vývoja sektora pod vplyvom pandémie UNESCO uvádza napríklad to, že straty príjmov kultúrneho a kreatívneho priemyslu v roku 2020 sa v rôznych krajinách pohybovali približne od 20 do 40 % a osudy kultúrneho a kreatívneho priemyslu v rôznych krajinách súvisia s tým, ako sa tieto krajiny ako celok vysporiadali s pandemiou. Najväčší absolútny pokles hospodárskeho prínosu kultúrneho a kreatívneho priemyslu bol zaznamenaný v megamestách a iných veľkých mestských centrách, kde sú tieto odvetvia silne koncentrované. Konštatuje sa tiež, že

samostatne zárobkovo činné osoby zaznamenali vyššiu úroveň straty príjmov a nezamestnanosti ako iné kategórie pracovníkov v oblasti kultúry a kreativity.

Cultural and Creative Industries In the Face of COVID-19. An Economic Impact Outlook.

UNESCO, June 2021.

https://unesdoc.unesco.org/in/documentViewer.xhtml?v=2.1.196&id=p::usmarcdef_0000377863&file=/in/rest/annotationSVC/DownloadWatermarkedAttachment/attach_import_f232e371-677c-4149-b6d3-f9b9b2b233f3%3F_%3D377863eng.pdf&locale=en&multi=true&ark=/ark:/48223/pf0000377863/PDF/377863eng.pdf#Unesco_Report_V11-Co.indd%3AWhich%20CCIs%20have%20been%20disrupted%20the%20most%20by%20the%20pandemic%3F%3A417

3.5. ODPORÚČANIA

Proaktivita: Post-hoc opatrenia budú aj ďalej potrebné, ale pre obnovu bude rozhodujúce plánovanie. Politiky pre KKP potrebujú stratégiu, ktorá bude pripravená na najlepší aj najhorší možný scenár.

Rozpoznanie sektorových špecifik: Kultúra patrí k sektorom, ktoré sú najviac citlivé na otrasy a šoky. Mnohí z jej aktérov pôsobia v neštandardných pracovných podmienkach a v dôsledku toho prepadávajú medzirezortnými schémami pomoci. Špecifiká kultúrneho sektora by sa mali premietnuť do štátnych politík a lepšie vysvetliť v rámci verejného diskurzu. Reakcia verejnosti na kampane zamerané na podporu slovenskej kultúry odhalila, že mnohí vnímajú umelca ako celebritu s vysokými príjmami, ktorá nepracuje dosť tvrdo a je platená za to, čo je v podstate koníčkom. Napriek tomu, ako sa uvádza v správe UNESCO o situácii umelcov (2019), typický umelec zarába menej ako väčšina ostatných pracujúcich a umenie dotuje svojou neplatenou alebo nedostatočne platenou prácou. Otázku verejného obrazu kreatívnych pracovníkov je potrebné riešiť vzdelávacími a osvetovými kampaňami so zapojením verejných orgánov, influencerov, ale i samotných umelcov (Došeková, Svorenčík, 2021).

Vytvorenie platformy na zber dát: Fatálna absencia zdroja relevantných dát. Súčasné existujúce štatistiky nereflektujú ani zďaleka realitu. Je potrebná komplexná revízia metodík a klasifikovaných údajov. Napríklad KULT v minimálnej miere zapracoval post-covidové prostredie, a v plnej miere ponechal pôvodné požadované údaje, ktoré už niekoľko rokov nie sú obsahovo ideálne nastavené.

Zvyšovanie kvalifikácie: Kríza ukázala pomerne komótnu štruktúru operatívy verejných kultúrnych inštitúcií. Vojná, pandémie aj zvýšené náklady vyvolané energetickou krízou potvrdili potrebu variabilnejšieho prístupu k návštevníkom a publiku. Istá miera flexibility a inovatívneho prístupu sa očakáva aj pri získavaní alternatívnych zdrojov a nespoliehania sa len na bežné rozpočty. Kríza vyprofilovala aj istú mieru konkurenčného prostredia, čo je na jednej strane prospešné, ale na strane druhej si to žiada posilnenie manažérskych zručností na riadiacich pozíciách v kultúrnom sektore.

Utečenci z Ukrajiny resp. cudzinci – ľahší vstup na pracovný trh: Zjednodušiť proces uznávania kvalifikácií, najmä prostredníctvom revidovania zoznamu regulovaných povolání. Rozšíriť a zrýchliť nostrifikačné kapacity, štandardizovať a zrýchliť skúšobný proces na preukázanie povolania, umožniť preukazovanie spôsobilosti prostredníctvom zamestnávateľov a zrušiť poplatky za uznávanie kvalifikácií. Rýchlejšie osvojenie si jazyka znamená, že ľudia z Ukrajiny sa môžu skôr uchádzať aj o prácu, ktorá viac zodpovedá ich kvalifikácii a vzdelaniu. Aj z tohto dôvodu treba výrazne posilniť jazykové vzdelávanie pre dospelých, teda podporovať bezplatné jazykové vzdelávanie hradené samosprávami, prípadne štátom, ako aj podporovať jazykové vzdelávanie u zamestnávateľa, či už v online alebo prezenčnej forme.

3.6. PRÍLEŽITOSTI / NOVÉ PROFESIE V SEKTORE KKP

- Operátor dronov

pre filmovú a dokumentaristickú produkciu (aj snímanie pre historické analýzy v súčasnej krajine, alebo tvorbu podkladov pre záchranu kultúrneho dedičstva – architektúra, osídlenie...), pre hromadné kultúrne akcie a oslavy. Zrejme bude zahŕňať aj servis dronov a ovládacích zariadení, alebo to bude samostatná profesia, ktorá nemusí figurovať v rámci kultúrneho sektoru.

- Programátor počítačovo riadených skupín dronov pre hromadné kultúrne akcie a oslavy (skupiny dronov so svetlami, alebo nesenými doplnkami vytvárajú na oblohe rôzne obrazce – choreografie).

Nie je to profesia zhodná s kompetenciami osvetlovača alebo svetelného režiséra

Obe profesie sú rodovo neutrálne a okrem manuálnej zručnosti v prípade operátora dronu nevyžadujú formálne vzdelanie. Pravdepodobne obe profesie možno vykonávať aj s istou mierou telesného postihnutia.

- Operátor senzorov pre herný, filmový a zábavný (kreatívny) priemysel

- Herný dizajnér

Záujem dvoch škôl umeleckého priemyslu (Bratislava, Košice) o zavedenie nových odborov (Herný dizajn, Vývoj hier) svedčí o pripravenosti vzdelávacích inštitúcií saturovať potreby trhu práce v oblasti video gaming designu.

- Analytik a spracovateľ dát zo senzorov

Obe profesie súvisia s kultúrnym sektorom, lebo sú dnes čoraz viac využívané v hernom dizajne a vo filmových a divadelných produkciách, ale budú čoraz výraznejšie uplatňované pri 4 a 5D performáciách (zážitkové predstavenia, kinetické efekty), ktoré budú musieť byť naprogramované napr. podľa fyziológie ľudského alebo zvieracieho tela (iných prírodnín – rastliny a pod.). Dnes sú profesie využívané pri snímaní pohybov živých hercov a takto nasnímaný prirodzený pohyb je potom implementovaný do postáv počítačových hier a iných animácií. Animované však môžu byť akékoľvek predmety, dopravné prostriedky, časti predmetov a pod., ktoré zatiaľ nemožno vytvoriť samotným procesom programovania v špeciálnych softvéroch, alebo výsledok programovania nedosahuje požadovaný efekt,

kvalitu. Obe profesie sú rodovo neutrálne a okrem manuálnej zručnosti v prípade operátora senzorov využijú akékoľvek vzdelanie v oblasti správy databáz, IT a programovania. Profesiou Analytik a spracovateľ dát zo senzorov možno vykonávať aj s istou mierou telesného postihnutia.

- Kultúrny manažér

Nedostatok odborníkov s manažérskym vzdelaním a skúsenosťami na riadiacich funkciách v KKP, čo má dopad na efektívne a dobre spravovanú kultúru.

3.7. IDENTIFIKÁCIA NEDOSTATKOVÝCH PRACOVNÝCH POZÍCIÍ / ZAMESTNANÍ

Identifikácia nedostatkových a v perspektíve – z hľadiska saturácie personálnymi kapacitami - vysoko ohrozených profesií v sektore KKP s globálnymi ohrozeniami posledných rokov priamo nesúvisí. Na základe demografických a ekonomických aspektov vývoja trhu práce, ktorý predstavuje živý organický systém koexistencie a prepojenosti rozličných – viac alebo menej exaktne predvídateľných – vplyvov v nasledujúcom období očakávame v sektore najvyšší dopyt po zamestnaní Knihovník (4411000 SK ISCO-08) , najmä s ohľadom na vysoký podiel nahradzujúceho dopytu (až 93%).

Zamestnania s najvyšším očakávaným dopytom po pracovných silách na základe demografického a ekonomického vývoja v strednodobom horizonte sú v nasledovnej tabuľke.

Tabuľka 4: Sektorovo špecifické zamestnania s najvyšším očakávaným dopytom po pracovných silách v najbližších 5 rokoch

Zamestnanie SK ISCO-08	Podiel nahradzujúceho dopytu
4411000 Knihovník	93 %
3435999 Iný odborný pracovník v oblasti umenia a kultúry inde neuvedený	57 %
1431003 Riadiaci pracovník (manažér) v oblasti kultúry	51 %

2622004 Bibliograf špecialista	22 %
2622001 Knihovník špecialista	66 %
2621001 Archivár	55 %
5113005 Lektor, sprievodca v múzeu, galérii	29 %
3432002 Aranžér, dekoratér	56 %
3521003 Zvukár	45 %

Zdroj: výpočty TREXIMA Bratislava

Identifikácia povolání, ktoré budú v krátkodobom horizonte podliehať zmenám v oblasti nárokov na kľúčové a odborné kompetencie, vedomosti a zručnosti:

V nadväznosti na kľúčové inovačné a technologické zmeny s vplyvom na ľudské zdroje v sektore premietli sa kľúčové trendy do konkrétnych požiadaviek na povolania v sektore a v systéme Národnej sústavy povolání sa aktualizovali kľúčové a odborné kompetencie, vedomosti a zručnosti v celom rade existujúcich štandardov povolání s inovačným potenciálom.

(sustavapovolani.sk)

ZÁVER

Pri zostavovaní predkladanej analýzy sa ako kľúčová javila otázka, či boli globálne ohrozenia ostatných rokov (pandémia COVID-19, vojna na Ukrajine a energetická kríza zásadnou zásadnou príčinou situácie, ktorá je v tomto materiáli predmetom nášho záujmu. Nazdávame sa, že iba turbulentne akcelerovali už existujúce vývojové trendy a zvýraznili neriešené (resp. nedostatočne riešené) problémy v oblasti ľudských zdrojov v sektore.

Stratégia z júna 2020 pracovala s kľúčovými trendmi a predikovala zmeny ovplyvňujúce sektor. Ich analýza v kontexte pandémie, vojny na Ukrajine a energetickej krízy ukázala, že identifikované kľúčové trendy sú zároveň aj najzraniteľnejšie. Post-covidová doba, nasledovaná vojnou na Ukrajine a ekonomickou krízou s dopadom na životnú úroveň a rapidným nárastom nákladov, nestabilné a rozbité politické prostredie ovplyvňujúce možnosti zachovania dlhodobého strategického plánovania a zásadnejších zmien, víziu strategického rozvoja sektora veľmi nekopírujú.

Prognózy a trendy v kultúre a kreatívnom priemysle sú zhrnuté v rámci Stratégie kultúry a kreatívneho priemyslu Slovenskej republiky 2030 (<https://strategiakultury.sk/dokumenty/>).

V uvedenom dokumente sa uvádza:

„Kultúra je základným civilizačným elementom, chráni spomienky, hodnoty, tradície, a zároveň vďaka svojej kreatívnej dimenzii prináša politickú, sociálnu a technologickú transformáciu. Aj Rímska deklarácia ministrov kultúry krajín G20 z júla 2021 hovorí o tom, že kultúra je základom novej cesty k prosperite sveta, sociálnej kohézii a kvality života ľudí a komunit. Je čoraz evidentnejšie, že veda a technologický pokrok nedokážu zlepšiť svet, ak nie sú spojené s kultúrnym pokrokom a humanistickými hodnotami. Preto je veľmi dôležité usilovať sa o to, aby bola kultúra, kreatívne činnosti a aktivity dôležitou a kľúčovou súčasťou všetkých rozvojových a transformačných plánov a stratégií, ktoré nás majú previesť zložitým obdobím a pomôcť nám vysporiadať sa s paradigmatickými zmenami. Kultúra a kreativita vždy formovali budúcnosť sveta vďaka svojej transformačnej kapacite, schopnosti sprítomniť kolektívnu emóciu, nachádzať inovatívne a nečakané spojenia a riešenia či vytvárať podhubie zmeny.

Nový charakter ekonomiky, automatizácia a robotizácia spôsobujú už nejaký čas zásadné zmeny na trhu práce, ktoré sa v najbližších rokoch ešte zvýrazia. Množstvo manuálnych a iných profesií vykonávaných ľuďmi sa postupne úplne automatizuje a do popredia vystupujú profesie s vyšším nárokom na individuálnu kreativitu, prípadne vznikajú nové. Zároveň bude narastať počet ľudí s hybridnou formou práce (viacero rôznorodých zamestnaní na kratší čas). Aj vďaka svetovej pandémie rapídne vzrástol podiel práce vo virtuálnych „working spaces“ či práca z domu. Z uvedeného vyplýva, že celkový charakter trhu práce sa hýbe smerom k štruktúre, ktorá je charakteristická pre kultúrny a kreatívny sektor a tiež vzrastá hodnota tohto typu činností. Na druhej strane vystupuje do popredia nutnosť úplne nových pracovno-právnych rámcov, nástrojov ochrany zamestnancov a zamestnankýň a spravodlivého odmeňovania. Pandémia v plnej miere ukázala, že ľudia pracujúci v hybridných formách zamestnania či fluidných pracovných zaradeniach nemajú dostatočnú ochranu napriek tomu, že patria k najpružnejšej časti pracovného trhu, ktorá odoláva výkyvom. Jednou z najväčších konkurenčných výhod budúcnosti bude schopnosť vytvoriť novú legislatívu a kvalitné pracovné podmienky i ochranu pre kreatívnu pracovnú silu.“

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. Adewumil Kehinde Christopher. 2023. Reflecting on the Covid-19 Pandemic: Awareness and Survival Through the Arts. *Interdisciplinary Journal of Economics and Business Law*, ISSN 2047-8755. 2023 Vol. 12, pp. 163-179
2. Anantrasirichai, N., & Bul, D. (2021). Artificial intelligence in the creative industries: A review. *Artificial Intelligence Review*, 55(1). <https://doi.org/10.1007/s10462-021-10039-7>, p. 589–656
3. Antal, D. (2019). *Správa o slovenskom hudobnom priemysle* (1st ed., pp. 1-232). Slovenský Ochranný zväz Autorský. https://moja.soza.sk/cms/content/files/Sprava_o_slovenskom_hudobnom_priemysle.pdf. ISBN 978-80-973325-0-1.
4. APOLENOVÁ, Madeleine. Analýza exportu a foriem distribúcie slovenskej hudobnej produkcie [online]. Brno, 2020 [cit. 2023-09-20]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/wpunh/>. Bakalárska práca. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedúci práce Filip JOHÁNEK, p. 1 – 55.
5. Belfiore, Eleonora, 2012, "Defensive instrumentalism" and the legacy of New Labour's cultural policies, *Cultural Trends*, 21(2), DOI:[10.1080/09548963.2012.674750](https://doi.org/10.1080/09548963.2012.674750). p. 103-111.
6. Betzler Diana – Loots Ellen – Prokúpek Marek – Marques Lénia – Grafenauer Petja, 2020. COVID-19 and the arts and cultural sectors: investigating countries' contextual factors and early policy measures. In *INTERNATIONAL JOURNAL OF CULTURAL POLICY*, <https://doi.org/10.1080/10286632.2020.1842383>. 1 – 19.

7. Blanár, F. (n.d.). Dopad pandémie ochorenia COVID-19 na oblasť ďalšieho vzdelávania na Slovensku Priebežná správa z prieskumu. CVTI. Retrieved August 15, 2023, from https://www.cvtisr.sk/buxus/docs/VS/DALV/2021/COVID-19_dopad_na_DVZ_v_SR_final.pdf, p. 1 – 29
8. Caramiaux, B., Lotte, F., & Geurts, J., ed. (2021). AI in the media and creative industries. ArXiv Preprint, 1-34. <https://doi.org/10.48550/arXiv.1905.04175>
9. Centrum pre výskum etnicity a kultúry - Nadácia Milana Šimečku - Človek v ohrození - Liga za ľudské práva - Mareena (2022, May 31). INTEGRÁCIA ĽUDÍ Z UKRAJINY NÁVRHY RIEŠENÍ. Www.Mareena.sk. Retrieved September 10, 2023, from https://mareena.sk/assets/files/Integracia-ludi-z-Ukrajiny_Navrhy-ries%CC%8Ceni%CC%81.pdf. p. 1 – 44.
10. CVTI (2023, January 25). Štatistická ročenka - vysoké školy. Www.Cvtisr.org. Retrieved August 10, 2023, from https://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/statistiky/statisticka-rocenka-publikacia/statisticka-rocenka-vysoke-skoly.html?page_id=9596#
11. Dâmaso, Mafalda. Research for CULT Committee – The situation of artists and cultural workers and the post-COVID cultural recovery in the European Union: Background Analysis. 2021. 50 p.
12. Dáta bez pátosu (n.d.). Hospodárenie samospráv. Retrieved September 15, 2023, from <https://databezpatosu.sk/2023/06/17/samospravam-zacalo-v-juni-obdobie-sucha-tento-rok-smeruju-k-rekordnemu-deficitu-takmer-1-miliarda-eur/#more-2990>
13. Drapáková, D., & Hudec, M. (2023, May 10). Ako Európu zmenila energetická kríza. Www.Euractiv.sk. Retrieved August 10, 2023, from <https://euractiv.sk/section/ekonomika-a-euro/video/ako-europu-zmenila-energeticka-kriza-video/>

14. Drapáková, D., & Geist, R. (2019, June 20). Štruktúra výdavkov domácností.

Www.Euroactiv.sk. Retrieved August 13, 2023, from <https://euractiv.sk/section/socialna-politika/infographic/struktura-vydavkov-domacnosti/>

15. Dredge, S. (2020, May 4). Global recorded music industry grew by 8.2% in 2019 says IFPI.

Www.Musically.com. Retrieved July 8, 2023, from <https://musically.com/2020/05/04/global-recorded-music-2019-ifpi/>

16. European Council Council of the European Union (n.d.). Refugee inflow from Ukraine.

Retrieved September 3, 2023, from <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-migration-policy/refugee-inflow-from-ukraine/>

17. European Parliament resolution of 17 September 2020 on the cultural recovery of

Europe (2020/2708(RSP)) (OJ C, C/385, 22.09.2021, p. 152, CELEX: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020IP0239>)

Published in: [oj:JOC 2021 385 R - Official Journal of the European Union, C 385, 22 September 2021](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020IP0239)

Based on resource legal:

[celex:32019Q1122\(01\) - Rules of Procedure — 9th parliamentary term — July 2019](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32019Q1122(01))

[celex:12016M003 - Consolidated version of the Treaty on European Union#TITLE I - COMMON PROVISIONS...](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016M003)

[celex:12016M004 - Consolidated version of the Treaty on European Union#TITLE I - COMMON PROVISIONS...](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016M004)

[celex:32013R1295 - Regulation \(EU\) No 1295/2013 of the European Parliament and of the Council of 11...](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013R1295)

[celex:12016E167 - Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union#PART...](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016E167)

[celex:12016E006 - Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union#PART...](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016E006)

[celex:12016P022 - Charter of Fundamental Rights of the European Union#TITLE III - EQUALITY#Article...](#)

[celex:12016M002 - Consolidated version of the Treaty on European Union#TITLE I - COMMON PROVISIONS...](#)

Cited works:

[celex:52020IP0054 - European Parliament resolution of 17 April 2020 on EU coordinated action to comb...](#)

[celex:52019DC0640 - COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE EUROPEAN COUNC...](#)

[celex:52016IP0486 - European Parliament resolution of 13 December 2016 on a coherent EU policy for c...](#)

[celex:52017DC0673 - COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE E...](#)

[celex:32011H0711 - Commission Recommendation of 27 October 2011 on the digitisation and online acce...](#)

[celex:31993L0083 - Council Directive 93/83/EEC of 27 September 1993 on the coordination of certain ...](#)

[celex:52020IP0169 - European Parliament resolution of 19 June 2020 on transport and tourism in 2020 ...](#)

[celex:32018L1808 - Directive \(EU\) 2018/1808 of the European Parliament and of the Council of 14 Nov...](#)

[celex:52018XG1221\(01\) - Council conclusions on the Work Plan for Culture 2019-2022](#)

[celex:52018DC0267 - COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE EUROPEAN COUNC...](#)

[celex:32019L0790 - Directive \(EU\) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 Apri...](#)

[celex:52018DC0268 - COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE EUROPEAN COUNC...](#)

18. European Parliament (2023, June 26). SPRÁVA Pandémia COVID-19: Získané skúsenosti a odporúčania do budúcnosti (2022/2076(INI)) Osobitný výbor pre pandémiu ochorenia COVID-19: Získané skúsenosti a odporúčania do budúcnosti Spravodajkyňa: Dolors Montserrat. Retrieved September 2, 2023, from

https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2023-0217_SK.pdf, p. 1 – 120

19. Európska komisia (n.d.). Pomoc pre ľudí utekajúcich z Ukrajiny: Prístup k pracovným miestam. Európska Komisia/Solidarita EÚ s Ukrajinou. Retrieved July 8, 2023, from https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/information-people-fleeing-war-ukraine/fleeing-ukraine-access-jobs_sk.

20. Európsky fond regionálneho rozvoja (2023, March 15). Prečo sa ceny energie zvýšili. Www.Setrimeprenas.sk. Retrieved August 10, 2023, from • <https://setrimeprenas.sk/preco-sa-ceny-energie-zvysuju>

21. Eurostat (n.d.). Data Statistical themes Culture Overview. Retrieved August 15, 2023, from <https://ec.europa.eu/eurostat/web/culture/overview>

22. Fesel Bernd – Trautenberger Gerin. 2020. ECB Newtwork, WHITE PAPER, Breaking out of the COVID-19 Crisis. Restarting the Cultural Creative Industries is at the centre of an open and sustainable Europe. Published at University of Vienna on Phaidra, First Printing, 2020, doi: 10.25365/phaidra.141 . ORCID: 0000-0001-8331-3253, p. 1 – 13

23. Gašparík, J., Krammer, J., & Václavová, A. (n.d.). Príležitosti kreatívnej ekonomiky. Www.ia.gov.sk. Retrieved August 1, 2023, from https://www.ia.gov.sk/data/files/NP_CSD_II/Analyzy/Stat/Prilezitosti_kreativnej_ekonomiky.pdf. p. 1 – 89.

24. Gbúrová, J., & Obšatníková, K. (2016). Ceny a cenové zľavy a ich vplyv na spotrebiteľa. Journal of Global Science, ISSN 2453-756X. Vol. 1(no. 1, online), 1-6.

<https://jogsc.com/pdf/2016/ceny%20a%20cenove.pdf>

25. GLOBSEC (2023, May 26). Nový prieskum GLOBSEC-u: Slovensko zaznamenalo výrazný prepád v prozápadných postojoch. Www.Globsec.org. Retrieved September 3, 2023, from

<https://www.globsec.org/what-we-do/press-releases/novy-prieskum-globsec-u-slovensko-zaznamenalo-vyrazny-prepad-v>

26. Griffith-Jones, Stephany; Naqvi, Natalya (2020) : Industrial policy and risk sharing in public development banks: Lessons for the post-COVID response from the EIB and EFSI, GEG Working Paper, No. 143, University of Oxford, Global Economic Governance Programme (GEG), Oxford

27. Homolová, A., a kol., & Žabka, J., editor (2022, March 15). Stratégia rozvoja ľudských zdrojov v sektore kultúry a kreatívneho priemyslu v horizonte 2030. Www.Trexima.sk. Retrieved September 3, 2023, from <https://www.trexima.sk/sri/ziadost-o-stiahnutie-strategie-rozvoja-ludskych-zdrojov-v-sektore-kultura-a-kreativny-priemysel-do-roku-2030/>

28. Horecká, J., Némethová, R., & Inštitút informatiky a štatistiky (n.d.). Zhrnutie výsledkov satelitného účtu kultúry a kreatívneho priemyslu SR (2013-2018). Www.Culture.gov.sk. Retrieved July 15, 2023, from <https://www.culture.gov.sk/wp-content/uploads/2019/12/Zhrnutie-vysledkov-SU-KKP-SR-2013-2018.pdf>. p. 1 – 20.

29. Hristov, Kalin, Artificial Intelligence and the Copyright Survey (April 1, 2020). JSPG, Vol. 16, Issue 1, April 2020, Available at

SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3490458> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3490458>

30. IDEA Consult, Goethe-Institut, Amann S. and Heinsius J. 2021, Research for CULT Committee – Cultural and creative sectors in post-Covid-19 Europe: crisis effects and policy

recommendations, European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels

31. Jenčová, I. (2023, February 13). Slovensko dalo na energetickú krízu najviac z celej Európy. [Www.Euractiv.sk](https://euractiv.sk/section/energetika/news/slovensko-dalo-na-energeticku-krizu-najviac-z-celej-europy). Retrieved August 11, 2023, from • <https://euractiv.sk/section/energetika/news/slovensko-dalo-na-energeticku-krizu-najviac-z-celej-europy>

32. Kačirková, M. (2011). KREATIVITA V KONTEXTE ZNALOSTNEJ SPOLOČNOSTI (1st ed., pp. 1-37). EÚ SAV. https://ekonom.sav.sk/uploads/journals/365_wp_95.pdf. ISSN 1337-5598 (elektronická verzia).

33. Kalafút Lendacká, L. (2023, March 26). Až polovica Slovákov chodí na kultúru menej ako pred pandémiou. [Humanisti.sk](https://www.humanisti.sk/2023/03/26/az-polovica-slovakov-chodi-na-kulturu-menej-ako-pred-pandemiou/#poznamka1). Retrieved August 15, 23, from <https://www.humanisti.sk/2023/03/26/az-polovica-slovakov-chodi-na-kulturu-menej-ako-pred-pandemiou/#poznamka1>

34. kol. Rebuilding Europe: The cultural and creative economy before and after COVID-19 crisis, Ernst & Young, 2021. web. Studio EY France. Jún – september 2023. https://www.rebuilding-europe.eu/files/ugd/4b2ba2_1ca8a0803d8b4ced9d2b683db60c18ae.pdf

35. Martinková, M., & Černá, T. (2023, May 10). Regionálny rozvoj, doprava a zdravotníctvo. [Www.Median.sk](https://files.vlastnawebstranka.websupport.sk/39/8b/398bdc58-7b2f-41f8-b7c5-4f2e8203b2ca.pdf). Retrieved August 11, 2023, from <https://files.vlastnawebstranka.websupport.sk/39/8b/398bdc58-7b2f-41f8-b7c5-4f2e8203b2ca.pdf>, p. 1 – 31.

36. MK SR (n.d.). Stratégia kultúry a kreatívneho priemyslu Slovenskej republiky 2030 (verzie dokumentu pred schválením). Ministerstvo Kultúry SR. Retrieved September 1, 2023, from <https://strategiakultury.sk/dokumenty/>

37. Kolektív autorov (n.d.). Zoznam garantovaných zamestnaní. Www.Sustavapovolani.sk.

Retrieved August 10, 2023, from <https://www.sustavapovolani.sk/sektorove-rady/sektorova-rada-pre-kulturu-a-kreativny-priemysel/zoznam-garantovanych-zamestnani/>

38. Monitoring podnikateľského prostredia (2021, June 21). Ako ovplyvnila pandémia

kreatívny priemysel? [Https://Monitoringmsp.sk/](https://Monitoringmsp.sk/). Retrieved July 9, 2023, from

<https://monitoringmsp.sk/2021/06/21/ako-ovplyvnila-pandemia-kreativny-priemysel/>

39. Kolektív autorov (n.d.). Regionálna kapacita ľudských zdrojov. Www.Trexima.sk.

Retrieved September 2, 2023, from • <https://www.trexima.sk/portfolio/regionalna-kapacita-ludskych-zdrojov/>

40. Kolektív autorov (n.d.). Výskum aktuálnych a predvídanie budúcich požiadaviek trhu

práce. Www.Trexima.sk. Retrieved September 2, 2023, from •

<https://www.trexima.sk/portfolio/vyskum-aktualnych-predvidanie-buducich-poziadaviek-trhu-prace/>

41. Kolektív autorov (n.d.). Upltnenie absolventov v zamestnaní. Www.Trexima.sk. Retrieved

September 2, 2023, from <https://www.trexima.sk/portfolio/uplatnenie-absolventov-v-zamestnani/>

42. Kolektív autorov (n.d.). Výstupy a výkazy na stiahnutie. Www.Trexima.sk. Retrieved

September 2, 2023, from <https://www.trexima.sk/pre-respondentov/vystupy-a-vykazy-na-stiahnutie/>

43. Mirowski, Philip, 2013, Never Let a Serious Crisis Go to Waste: How Neo-Liberalism Survived the Financial Meltdown (London: Verso).

44. NICOLESCU E. Cristina – DINCĂ V. Dragos. 2021. CULTURE FINANCING IN THE EUROPEAN UNION IN COVID-19 TIMES, Case Study. Cross-Cultural Management Journal ISSN: 1470-5958, 1741-2838. Volume XXIII, Issue 2/2021, p. 171 – 180.

45. O'Connor Justin. 2020. Art and Culture After Covid-19. Originally published at Wake In Alarm blog, 9 April 2020. <https://wakeinalarm.blog/2020/04/09/art-andculture-after-covid-19>.

46. O'Connor, Justin,- Kate Oakley, 2015, 'Introduction' in Oakley, Kate, and Justin O'Connor. The Routledge Companion to the Cultural Industries (London:Routledge), 1-18.

47. Prepared by the CAHAI Secretariat (n.d.). TOWARDS REGULATION OF AI SYSTEMS. <https://www.coe.int/en/web/Portal/Home>. Retrieved June 10, 2023, from <https://rm.coe.int/prems-107320-gbr-2018-compli-cahai-couv-texte-a4-bat-web/1680a0c17a>, p. 1 – 203.

48. Sgaravatti, G., S. Tagliapietra, C. Trasi and G. Zachmann (2021) 'National policies to shield consumers from rising energy prices', Bruegel Datasets, first published 4 November 2021, retrieved August 10, 2023, available at <https://www.bruegel.org/dataset/national-policies-shield-consumers-rising-energy-prices>

49. Slovenské národné divadlo (n.d.). Zákon o sponzoringu v kultúre je nevyhnutnosť, zhodli sa riaditelia divadiel a orchestrov. www.snd.sk. Retrieved September 1, 2023, from <https://snd.sk/zakon-o-sponzoringu-v-kulture-je-nevyhnutnost-zhodli-sa-riaditelia-divadiel-a-orchestrov>

50. Throsby, David, 2010, The Economics of Cultural Policy. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 978-0521687843

51. Štatistický úrad SR (n.d.). Spotrebný kôš 2023. <https://Datacube.Statistics.sk/>. Retrieved July 15, 2023, from https://datacube.statistics.sk/?fbclid=IwAR0lv3Bd-7b9GNDiI9CUVzA9rode6eVDhmpKUjJ4upQ6CugMKdIlGefUD6k#!/view/sk/VBD_INTERN/sp0033rs/v_sp0033rs_00_00_00_sk

52. TASR (2022, June 21). Rezort kultúry oznámil prípravu zákona týkajúceho sa nového definovania profesionálov pôsobiacich v kultúre v druhej polovici apríla. Portál Teraz.sk. Retrieved August 26, 2023, from <https://www.teraz.sk/kultura/verejnopravne-umelecke-fondy-sa-maju/642261-clanok.html>

53. UNHCR Operational Data Portal (2022, December 31). Ukraine Situation. Regional Refugee Response Plan. www.Reliefweb.int. Retrieved August 10, 2023, from https://reliefweb.int/attachments/e9a137d8-d644-3dc8-ab7d-53e9684e4612/Ukraine%20situation-RRP%20plan%20and%20flash%20appeal-March-December-2022_1.pdf, p. 1 – 99.

54. Vecco Marilena – Clarke Martin – Vroonhof Paul - de Weerd Eveline – Ivkovic Ena – Minichova Sofia – Nazarejova Miriam. 2020. The impact of the COVID-19 pandemic on creative industries, cultural institutions, education and research. (This document was commissioned by the International Bureau of the World Intellectual Property Organization upon request of Member States at the 41st Session of the Standing Committee on Copyright and Related Rights. It is envisaged as part of the Information Session on the Copyright-related impact of COVID-19 pandemic that took place on May 9, 2022. <https://www.wipo.int/meetings/en/2022/info-session-impact-covid-19-copyright-ecosystems.html>

PRÍLOHY

Príloha 1

Identifikácia jednotlivých pracovných pozícií, ktoré sa vplyvom automatizácie/digitalizácie stanú pre sektor kultúry a kreatívneho priemyslu obsolétne

Zamestnanie	Alternatívny názov	ISCO-08	SK ISCO 08	Stručné odôvodnenie obsolencie pracovnej pozície	Predpokladaný rok začiatku obsolencie	Počet pracovných miest na trhu práce
Premietač	Operátor premietacieho zariadenia, Projectionist	3521 Technici v oblasti vysielacích a audiovizuálnych zariadení	3521023	Celý proces premietania môže riadiť automat, umelá inteligencia	2025	štatisticky nedostupné, odborný odhad: 150
Titulkovač	Tvorca titulkov, Subtitler	3435 Odborní pracovníci v oblasti umenia a kultúry inde neuvedení	3435022	Už teraz existujú technológie, ktoré automaticky generujú a synchronizujú titulky s audiovizuálnym obsahom. Pokrok v spracovaní prirodzeného jazyka a strojovom učení môže viesť k výraznému zlepšeniu presnosti a kvality automaticky generovaných titulkov, čo by mohlo zmenšiť potrebu ľudských titulkovačov.	2023	štatisticky nedostupné, odborný odhad: 100
Textový korektor	Proofreader, Jazykový redaktor	2641 Spisovatelia a podobní autori	2641007	V blízkej dobe vysoko pravdepodobne nahraditeľné technológiou;	2029	štatisticky nedostupné, odborný odhad: 500

				už teraz majú nástroje jazykových prekladačov a korektorov pomerne vysokú úroveň		
--	--	--	--	--	--	--

Príloha 2

Identifikácia nedostatkových zamestnaní vhodných na ďalšie vzdelávanie (rekvalifikácie) podporované prostredníctvom individuálnych vzdelávacích účtov v horizonte troch rokov

Zamestnanie	Alternatívny názov	ISCO-08	SK ISCO 08	Predpokladaný rok začiatku vzdelávania	Počet pracovných miest na trhu práce
Knihovník	Knihovník akvizitér, Knihovník katalogizátor, Knihovník pre prácu s deťmi a mládežou, Knihovník správca knižničných fondov, Knihovník v knižnično-informačných službách, Školský knihovník, Librarian	4411 Knihovníci	4411000	2025	štatisticky nedostupné, odborný odhad: 800
Riadiaci pracovník (manažér) v oblasti kultúry	Riadiaci pracovník (manažér) kultúrnej inštitúcie, Riaditeľ kultúrnej inštitúcie, Riadiaci pracovník (manažér) kultúrneho zariadenia, Riaditeľ kultúrneho zariadenia, Výkonný manažér kultúrnej organizácie, Art manager	1431 Riadiaci pracovníci (manažéri) v športových, rekreačných a kultúrnych zariadeniach	1431003	2025	štatisticky nedostupné, odborný odhad: 200
Bibliograf špecialista	Bibliograf špecialista na retrospektívnu bibliografiu, Bibliographer, Subject bibliographer	2622 Špecialisti v knihovníctve a v podobných odboroch	2622004	2025	štatisticky nedostupné, odborný odhad: 80
Knihovník špecialista	Knihovník špecialista – lektor informačného vzdelávania, Knihovník	2622 Špecialisti v knihovníctve a v podobných odboroch	2622001	2025	štatisticky nedostupné, odborný odhad: 100

	špecialista akvizitér, Knihovník špecialista katalogizátor, Knihovník špecialista na elektronické informačné zdroje, Knihovník špecialista na evidenciu publikačnej a umeleckej činnosti, Knihovník špecialista na prácu s deťmi a mládežou, Knihovník špecialista na služby používateľom so špecifickými potrebami, Knihovník špecialista na špeciálne typy dokumentov, Knihovník špecialista správca knižničných fondov, Knihovník špecialista v knižnično-informačných službách, Systémový knihovník, Librarian, Special librarian				
Výskumník archívno-historický	Výskumník archívár	2621 Archivári, kurátori a pamiatkari	2621004	2025	štatisticky nedostupné, odborný odhad: 100
Múzejný/galerijný pedagóg	Metodik edukačnej činnosti múzea/galérie Múzejný/galerijný edukátor	2355 Lektori umenia	2355002	2025	Štatistiky čiastočne dostupné: 60

Lektor v múzeu, galérii	Sprievodca múzeu/galérii	5113 Turistickí sprievodcovia	5113005	2025	štatisticky nedostupné, odborný odhad: 150
Čalúnnik a dekoratér umelecko-remeselnej tvorbe		7534 Čalúnnici a podobní pracovníci	7534002	2025	štatisticky nedostupné, odborný odhad: 100
Zvukár		3521 Technici v oblasti vysielacích a audiovizuálnych zariadení	3521003	2025	štatisticky nedostupné, odborný odhad: 80